

**ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΗ΄ - ΣΥΝΟΔΟΣ Γ΄**

ΕΚΘΕΣΗ

**ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΜΟΝΙΜΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΔΟΜΩΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ**

**ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΝ. ΤΑΣΟΥΛΑ
ΑΘΗΝΑ 2022**

**ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΗ΄ - ΣΥΝΟΔΟΣ Γ΄**

**ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΜΟΝΙΜΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΔΟΜΩΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ**

ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Περιεχόμενα

I.	ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ, ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	1
II.	ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΚΛΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΚΡΟΑΣΗ	3
III.	ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	5
	A. Εισηγητικό σημείωμα του Προέδρου της Επιτροπής, κ. Κωνσταντίνου Καραγκούνη ..	7
	B. «Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων» Εισηγητής: Αναστάσιος Μπαρτζώκας.....	11
	Γ. «Επανένταξη κρατουμένων» Εισηγήτρια: Στεργιανή (Στέλλα) Μπίζιου	17
	Δ. «Υγειονομική κάλυψη - Εμβολιασμοί» Εισηγητής: Ανδρέας Νικολακόπουλος.....	25
	E. «Η τοξικοεξάρτηση, τα ναρκωτικά και τα προγράμματα απεξάρτησης στις ελληνικές φυλακές» Εισηγητής: Άγγελος Τσιγκρής.....	27
	ΣΤ. «Κοινωνική επανένταξη κρατουμένων» Εισηγητής: Ιωάννης Γκιόλας	41
	Z. «Αγροτικά Καταστήματα Κράτησης και αποσυμφόρηση» Εισηγητής: Σπυρίδων Λάππας	45
	H. «Υγειονομική κάλυψη των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα» Εισηγητής: Κωνσταντίνος Μάρκου	57
	Θ. «Ομαλή επανένταξη κρατουμένων» Εισηγητής: Γεώργιος Καμίνης.....	69
	I. «Κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων» Εισηγήτρια: Μαρία Κομνηνάκα	87
	ΙΑ. «Επανένταξη αποφυλακισθέντων στην κοινωνία» Εισηγητής: Δημήτριος Βαγενάς	91
	ΙΒ. «Αντιμετώπιση της εξάρτησης στα Καταστήματα Κράτησης» Εισηγήτρια: Φωτεινή Μπακαδήμα	95
IV.	ΕΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ	99

I. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ, ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Κατά τη Γ΄ Τακτική Σύνοδο της ΙΗ΄ Περιόδου, η Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων συνεστήθη με την υπ' αριθμ. 10257/7218, από 16 Νοεμβρίου 2021, απόφαση του Προέδρου της Βουλής, σύμφωνα με το άρθρο 43Α του Κανονισμού της Βουλής (Μέρος Κοινοβουλευτικό).

Η Επιτροπή συστάθηκε από δεκαεννέα (19) μέλη και απαρτίστηκε από τους Βουλευτές, κ.κ.: Κωνσταντίνο Καραγκούνη, Δημήτριο Μαρκόπουλο, Αναστάσιο Μπαρτζώκα, Στεργιανή (Στέλλα) Μπίζιου, Ανδρέα Νικολακόπουλο, Αικατερίνη (Κατερίνα) Παπακώστα - Παλιούρα, Ασημίνα Σκόνδρα, Κωνσταντίνο Τζαβάρα, Άγγελο Τσιγκρή, Μάξιμο Χαρακόπουλο, Ιωάννη Γκιόλα, Σπυρίδωνα Λάππα, Κωνσταντίνο Μάρκου, Θεόφιλο Ξανθόπουλο, Χρήστο Σπίρτζη, Γεώργιο Καμίνη, Μαρία Κομνηνάκα, Δημήτριο Βαγενά και Φωτεινή Μπακαδήμα.

Πρόεδρος της Επιτροπής εξελέγη, στις 23 Νοεμβρίου 2021, ο Βουλευτής, κ. Κωνσταντίνος Καραγκούνης. Το αξίωμα του Α΄ Αντιπροέδρου της Επιτροπής κατέλαβε ο Βουλευτής, κ. Ιωάννης Γκιόλας και του Β΄ Αντιπροέδρου ο Βουλευτής, κ. Γεώργιος Καμίνης. Για το αξίωμα του Γραμματέως δεν υπεβλήθη πρόταση υποψηφιότητας.

Αντικείμενο της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων είναι *«η μελέτη, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση της κατάστασης του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας, καθώς και η κατάθεση προτάσεων για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα και στις άλλες δομές κράτησης, ο εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου και εν γένει η χάραξη στρατηγικής σε θέματα σωφρονιστικής πολιτικής»* (άρθρο 43Α, παρ. 2, περ. θ΄ του Κανονισμού της Βουλής).

Η Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων πραγματοποίησε επτά (7) συνεδριάσεις, συνολικής διάρκειας δεκατεσσάρων (14), περίπου, ωρών, κατά τις οποίες εκλήθησαν σε ακρόαση, προς ενημέρωση των μελών της και υποβολή προτάσεων, αρμόδιοι Γενικοί Γραμματείς Υπουργείων και εκπρόσωποι Συλλόγων και Φορέων, όπως εμφανίζεται στο αντίστοιχο Κεφάλαιο της Έκθεσης.

Επίσης, τα μέλη της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων δεν πραγματοποίησαν επισκέψεις σε Καταστήματα Κράτησης, λόγω των υγειονομικών συνθηκών.

II. ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΚΛΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΚΡΟΑΣΗ

1. Συνεδρίαση της 18^{ης} Νοεμβρίου 2021

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Η υγειονομική κατάσταση στα Καταστήματα Κράτησης - η πορεία των εμβολιασμών

Τα μέλη της Επιτροπής ενημέρωσαν, μέσω τηλεδιάσκεψης, ο κ. Προκόπιος Προκοπίου, Προϊστάμενος της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής και Αντεγκληματικής Πολιτικής και ο κ. Ιωάννης Λαμπράκης, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Οργάνωσης και Λειτουργίας Καταστημάτων Κράτησης.

2. Συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 2022

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων

Τα μέλη της Επιτροπής ενημέρωσαν η Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Πρόεδρος στο ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» και η Δρ Φωτεινή Μηλιώνη, Γενική Διευθύντρια στο ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ».

3. Συνεδρίαση της 9^{ης} Μαρτίου 2022

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Αγροτικά Καταστήματα Κράτησης

Τα μέλη της Επιτροπής ενημέρωσαν ο κ. Στυλιανός Κουτογλίδης, Διευθυντής του Αγροτικού Καταστήματος Κράτησης Κασσάνδρας Χαλκιδικής, η κυρία Αικατερίνη Παπανικολάου, Προϊσταμένη του Τμήματος Οργάνωσης Εργασίας και Εκπαίδευσης Κρατουμένων της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και ο κ. Ηλίας Μπενέκος, Γεωπόνος, Υπάλληλος του Τμήματος Οργάνωσης Εργασίας και Εκπαίδευσης Κρατουμένων της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη.

4. Συνεδρίαση της 12^{ης} Μαΐου 2022

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Η αντιμετώπιση της εξάρτησης στα Καταστήματα Κράτησης

Τα μέλη της Επιτροπής ενημέρωσαν ο κ. Ιωάννης Λαμπράκης, Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής Αντεγκληματικής και Σωφρονιστικής Πολιτικής και ο κ. Ιωάννης Τσάπαλης, Προϊστάμενος Διεύθυνσης του Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Ελεώνα Θηβών.

5. Συνεδρίαση της 9^{ης} Ιουνίου 2022

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Προετοιμασία επανένταξης και μετασφρονιστική μέριμνα

Τα μέλη της Επιτροπής ενημέρωσε ο κ. Κωνσταντίνος Παπαθανασίου, Γενικός Γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη.

6. Συνεδρίαση της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 2022

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση σχετικά με την προβλεπόμενη από τον Κανονισμό της Βουλής Έκθεση της Επιτροπής και ορισμός Εισηγητών κατά θέματα.

7. Συνεδρίαση της 5^{ης} Οκτωβρίου 2022

Θέμα ημερήσιας διάταξης:

Συζήτηση και έγκριση των εισηγήσεων που θα συμπεριληφθούν στην Έκθεση της Επιτροπής.

III. ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

A. Εισηγητικό σημείωμα του Προέδρου της Επιτροπής,

κ. Κωνσταντίνου Καραγκούνη

Κατά τη διάρκεια αυτής της Συνόδου, η Ειδική μόνιμη Επιτροπή Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων επεξεργάστηκε μία σημαντική θεματολογία την οποία πραγματεύτηκε με έντονη εμβάθυνση. Στις συνεδριάσεις ακούστηκαν πολλές διαφορετικές απόψεις σε συναδελφικό κλίμα και αναπτύχθηκε αρκετές φορές ένας παραγωγικός και δημιουργικός διάλογος. Τα μέλη για κάθε θέμα της ημερήσιας διάταξης κατέθεσαν τις απόψεις, θέσεις και προβληματισμούς τους δίχως στείρες αντιπαραθέσεις με κοινό στόχο, όπως ήδη ελέχθη, η Επιτροπή να εμβαθύνει σε κάθε ζήτημα.

Ο κεντρικός στόχος της Επιτροπής μας ήταν να μελετήσουμε και να αξιολογήσουμε την κατάσταση του σωφρονιστικού συστήματος της χώρας, καθώς και να συμβάλουμε όλοι μαζί στην κατάθεση προτάσεων για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων και τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου. Προφανώς τα ζητήματα των φυλακών και ο τρόπος διαβίωσης των κρατουμένων αποτελεί ένα ευαίσθητο, κοινωνικό ζήτημα, που χρειάζεται ιδιαίτερη προσέγγιση. Η Ελλάδα, ως κράτος - μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οφείλει να υπακούσει τόσο στις επιταγές, που επιβάλλει η ελληνική έννομη τάξη, όσο και στις ευρωπαϊκές επιταγές.

Υπό κανονικές συνθήκες, τα μέλη της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων, πραγματοποιούν επισκέψεις σε Καταστήματα Κράτησης, όπου συντάσσονται και εκθέσεις αποτίμησης της κατάστασης των καταστημάτων αυτών. Λόγω της πανδημίας, όμως, δεν κατέστη εφικτό να πραγματοποιήσουμε και επισκέψεις στα Σωφρονιστικά Καταστήματα, τουλάχιστον στο βαθμό που θέλαμε.

Κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεών μας ασχοληθήκαμε με ιδιαίτερα επίκαιρα ζητήματα, όπως είναι αυτό της επικρατούσας υγειονομικής κατάστασης στις φυλακές από την πλευρά των εμβολιασμών και το πως η πανδημία έχει επηρεάσει τις συνθήκες διαβίωσης στα σωφρονιστικά ιδρύματα και από την άλλη ασχοληθήκαμε με διαχρονικά ζητήματα, τα οποία ανέκαθεν θα αποτελούν αντικείμενο συζήτησης, όπως είναι το ζήτημα της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων και της μετασωφρονιστικής μέριμνας, οι συνθήκες διαβίωσης και το γενικότερο πλαίσιο των αγροτικών καταστημάτων κράτησης και το πρόβλημα της εξάρτησης που εμφανίζεται στα κέντρα κράτησης.

Από την πρώτη συνεδρίαση της Επιτροπής είχαμε ειδικούς καλεσμένους από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, οι οποίοι μας ενημέρωσαν για την υγειονομική κατάσταση στα καταστήματα κράτησης και ειδικότερα για την πορεία των εμβολιασμών. Για αυτό το θέμα, λοιπόν, είχαμε καλεσμένους, μέσω τηλεδιάσκεψης, τον κ. Προκόπιο Προκοπίου, Προϊστάμενο της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής και Αντεγκληματικής Πολιτικής και τον κ. Ιωάννη Λαμπράκη, Προϊστάμενο Διεύθυνσης Οργάνωσης και Λειτουργίας Καταστημάτων Κράτησης.

Στη συνέχεια, ασχοληθήκαμε με ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα, το οποίο δεν είναι άλλο από την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων. Είχαμε την τιμή να μας παρουσιάσουν το θέμα της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων δύο κυρίες με

εξαιρετικό επιστημονικό έργο, η κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου, η οποία είναι Καθηγήτρια και Πρόεδρος του Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» με εξαιρετικό επιστημονικό έργο και η κυρία Φωτεινή Μηλιώνη, η οποία είναι Διευθύντρια στο Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου «ΕΠΑΝΟΔΟΣ». Ακούσαμε πολύ ενδιαφέροντα ζητήματα από τις δύο εξαιρετικές επιστήμονες, που έχουν να κάνουν με τις υπηρεσίες που προσφέρει η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, στους φυλακισμένους. Υπηρεσίες που πρώτα απ' όλα είναι συμβουλευτικές. Το πρώτο και βασικό έχει να κάνει με τις νομικές συμβουλές που δίνονται στους αποφυλακιζόμενους, όσο βεβαίως και για διάφορα προγράμματα κατάρτισης, εκπαίδευσης, απασχόλησης και επιχειρηματικότητας που είναι πολύ σημαντικά ενόψει της αποφυλάκισης των ανθρώπων αυτών. Και βεβαίως το σημαντικό, να προσφέρει τα πρώτα βήματα την επομένη της αποφυλάκισης που έχουν να κάνουν και με τον εργασιακό χώρο, δηλαδή τη σύνδεση με εργοδότες και συνολικά με τον χώρο εργασίας, αλλά βεβαίως και με το πού θα πάνε όλοι αυτοί οι άνθρωποι που είναι το πιο σημαντικό και διαχρονικό ζήτημα και ένα διαχρονικό πρόβλημα όλα τα χρόνια. Η κοινωνική και ομαλή επανένταξη, για να μπορέσει να φέρει αποτελέσματα, θα πρέπει να έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο κι όχι να αποτελεί μία αφηρημένη έννοια. Οφείλει να αποτελεί πρωταρχικό μέλημα της σωφρονιστικής πολιτικής, το οποίο θα εκκινήσει τη στιγμή του εγκλεισμού, για να μπορέσει να καρποφορήσει όσο το δυνατόν περισσότερο και όχι να απασχολήσει τους αρμόδιους φορείς τη στιγμή της αποφυλάκισης των κρατουμένων.

Οι αγροτικές φυλακές και η γενικότερη κατάσταση στα Αγροτικά Καταστήματα Κράτησης αποτέλεσε θέμα συζήτησης ενώπιον της Επιτροπής μας. Οι αγροτικές φυλακές μπορούν να διαδραματίσουν πραγματικά ένα πολύ σημαντικό ρόλο τόσο στην έκτιση της ποινής, όσο και στην κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων.

Ασχοληθήκαμε, λοιπόν, με αυτό το ιδιαίτερα ευαίσθητο ζήτημα των αγροτικών φυλακών και, ως εκ τούτου, καλέσαμε στην Επιτροπή τον κ. Στυλιανό Κουτογλίδη, Διευθυντή του Αγροτικού Καταστήματος Κράτησης Κασσάνδρας Χαλκιδικής, την κυρία Αικατερίνη Παπανικολάου, Προϊσταμένη του Τμήματος Οργάνωσης Εργασίας και Εκπαίδευσης Κρατουμένων της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και τον κ. Ηλία Μπενέκο, Γεωπόνου, Υπάλληλο του Τμήματος Οργάνωσης Εργασίας και Εκπαίδευσης Κρατουμένων της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του αρμόδιου Υπουργείου.

Περαιτέρω, συζητήσαμε εκτενώς το θέμα της αντιμετώπισης της εξάρτησης στα Καταστήματα Κράτησης και ως εκ τούτου για αυτό το πολύ σημαντικό και πολύ ευαίσθητο θέμα είχαμε εκλεκτούς και εξαιρετικούς προσκεκλημένους να μας ενημερώσουν και συγκεκριμένα είχαμε καλεσμένους τον κ. Ιωάννη Λαμπράκη, Αναπληρωτή Γενικό Διευθυντή Αντεγκληματικής και Σωφρονιστικής Πολιτικής και τον κ. Ιωάννη Τσάπαλη, Προϊστάμενο Διεύθυνσης του Κέντρου Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων του Ελεώνα Θηβών. Σε αυτή τη συνεδρίαση πληροφορηθήκαμε εκτενώς για την εξέλιξη των προγραμμάτων απεξάρτησης για τοξικοεξαρτημένους κρατούμενους, τόσο από το «ΚΕΘΕΑ», όσο και από τον «ΟΚΑΝΑ», όσο και από το «18 ΑΝΩ» και άλλα βεβαίως προγράμματα. Ενημερωθήκαμε για τα προβλήματα αυτών των προγραμμάτων, για τις ενισχύσεις που χρειάζονται, για τα καταστήματα που λειτουργούν, πώς λειτουργούν, πώς εντάσσονται

στα προγράμματα οι κρατούμενοι, ποια είναι τα αποτελέσματα των προγραμμάτων αυτών.

Τέλος, στην Επιτροπή μας φιλοξενήσαμε και τον νέο Γενικό Γραμματέα Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, κ. Κωνσταντίνο Παπαθανασίου, ο οποίος μας ανέπτυξε μια ειδική θεματολογία για την προετοιμασία επανένταξης και την μετασωφρονιστική μέριμνα.

Κλείνοντας, είναι πολύ σημαντικό να τονισθεί ότι σε αυτόν τον συνεχή αγώνα για την κατάκτηση και τη διατήρηση των θεμελιωδών αρχών του Σωφρονιστικού Συστήματος, έρχεται η Επιτροπή να αναδείξει τα υπάρχοντα προβλήματα, να προτείνει λύσεις, να υποβάλει προτάσεις και να κινητοποιήσει τους αρμόδιους φορείς, με τελικό σκοπό την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων, την αποφυγή επανάληψης της εγκληματικότητας και την ασφάλεια της κοινωνίας.

B. «Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων»

Εισηγητής: Αναστάσιος Μπαρτζώκας

1. Εννοιολογικό Πλαίσιο Κοινωνικής Επανένταξης

Από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και εντεύθεν, παρατηρείται μια διεθνής μετατόπιση στον τρόπο που αντιλαμβάνεται το δικαϊκό και σωφρονιστικό σύστημα, την σκοπιμότητα της ποινής. Η αλλαγή αυτής της αντίληψης αναπόφευκτα αποτυπώνεται και στον τρόπο με τον οποίο καταστρώνεται ο ελληνικός Σωφρονιστικός Κώδικας, ο οποίος φαίνεται να εναρμονίζεται με τους κρατούντες πλέον ιδεολογικούς προσανατολισμούς.

Ειδικότερα, η ποινή του εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα παύει να αποσκοπεί αποκλειστικά και μόνο σε στέρηση της ελευθερίας. Με άλλα λόγια, αλλοιώνεται ο τιμωρητικός χαρακτήρας της ποινής και εισέρχεται, ολοένα και εντονότερα στο πέρασμα του χρόνου, η έννοια της αναμόρφωσης, η οποία, υπό την επιστημονική της ορολογία, καλείται «κοινωνική επανένταξη».

Ως κοινωνική επανένταξη λοιπόν, νοηματοδοτείται η ομαλή προσαρμογή - επανασύνδεση του κρατούμενου - αποφυλακισμένου, μετά, την στερητική της ελευθερίας, έκτιση ποινής, με το εργασιακό, το οικογενειακό και το κοινωνικό του περιβάλλον.

Οι πολύπλευρες διαστάσεις της προσαρμογής αναδεικνύουν τον πολυπαραγοντικό και πολύπλοκο χαρακτήρα της κοινωνικής επανένταξης, αποτυπώνοντας καταρχάς τα πολλαπλά επίπεδα, στα οποία η επανένταξη προσδιορίζεται. Παράλληλα, αποκαλύπτουν την ίδια τη διπλή διάσταση της επανένταξης, η οποία πρέπει να ξεκινά ταυτόχρονα με την έκτιση ποινής.

Αφενός, η πρώτη όψη της αναφέρεται στον ίδιο τον κρατούμενο. Καθώς το ζήτημα της επανένταξης αφορά πρωτίστως τον ίδιο, προϋπόθεση της επιτυχούς επανένταξης συνιστά η συνειδητοποιημένη επιλογή και απόφαση του κρατούμενου, τόσο για την διακοπή της εγκληματικής δράσης όσο και για την επανασύνδεσή του, με τα πολλαπλά επίπεδα της κοινωνικής ζωής, που προαναφέρθηκαν και προηγουμένως.

Αφετέρου, αποκαλύπτεται και η όψη της υποχρεωτικής μέριμνας που πρέπει να επιδείξει η Πολιτεία, η οποία, προκειμένου να υποστηρίξει την διακοπή της εγκληματικής δράσης προς όφελος τόσο του κοινού καλού, όσο και του ίδιου του κρατούμενου, καλείται καταρχάς να υποδείξει στον κρατούμενο, αρχικά την ύπαρξη της εναλλακτικής διαδρομής της μη παραβατικότητας, αλλά και να παράσχει όλα τα εργαλεία κοινωνικής επανένταξης, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος σπασίματος του φαύλου κύκλου παραβατική συμπεριφορά - φυλακή - αποφυλάκιση - παραβατική συμπεριφορά - εκ νέου φυλακή.

Παρά το γεγονός ότι η κοινωνική επανένταξη ως δικαίωμα των κρατουμένων και αποφυλακισμένων, δεν έχει βρει απήχηση στην ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία, έχει γίνει αποδεκτή ως προεξάρχων σκοπός οποιουδήποτε ανθρωπιστικού, σωφρονιστικού συστήματος. Το ελληνικό Κράτος Δικαίου αναγνωρίζει σε όλα τα υποκείμενα το ύψιστο των δικαιωμάτων, την ανθρώπινη αξία. Ως εκ τούτου, όλα τα άτομα συνιστούν φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια, και, προκειμένου να εκπληρώνεται η εναρμόνιση της κρατικής οργάνωσης και λειτουργίας με την

υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, απαιτείται η θετική δράση του κράτους και η θετική του συνεισφορά, στην πρόνοια για τους κρατούμενους και τους αποφυλακισμένους, μιας και οι ίδιοι συνεχίζουν να αποτελούν φορείς δικαιωμάτων, ανεξαρτήτως της παραβατικής συμπεριφοράς τους.

Μάλιστα, γίνεται δεκτό ότι η μέριμνα του κράτους απέναντι στην κοινωνική κατηγορία των μειονεκτούντων αποφυλακισμένων είναι ούτως ή άλλως επιβεβλημένη, αφής στιγμής η ίδια η κοινωνία δεν μπορεί να εξαλείψει τις δυσλειτουργίες και ανισότητες, οι οποίες θεωρούνται οι γενεσιουργές αιτίες του εγκλήματος. Υπό διαφορετική διατύπωση, η θετική μέριμνα του κράτους, πάνω στην οποία δομείται η κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων, αποτελεί σκοπό της αντεγκληματικής πολιτικής και ταυτόχρονα, μέσο της σωφρονιστικής πολιτικής.

Η μέριμνα του Κράτους μας, για την επίτευξη της κοινωνικής επανένταξης, εκδηλώνεται με ένα ευρύ πλέγμα δράσεων και ενεργειών, που περιλαμβάνουν την εκπαίδευση και κατάρτιση τους, τόσο κατά τη διάρκεια της σωφρονιστικής κράτησης όσο και μετά την αποφυλάκιση, την ψυχαγωγία και το ευρύτερο καθεστώς συνθηκών κράτησης, τη δυνατότητα χορήγησης αδειών, τις εναλλακτικές ποινές κράτησης, την επαγγελματική συμβουλευτική και προσανατολισμό, καθώς και την ψυχολογική στήριξη και οικογενειακή συμβουλευτική. Περιγράφεται στο Σωφρονιστικό Κώδικα και τα συναφή μέτρα εξειδικεύονται στο, ανά χρονική περίοδο, Στρατηγικό Σχέδιο για τη Σωφρονιστική Πολιτική, αλλά και στον Εσωτερικό Κανονισμό, του εκάστοτε Σωφρονιστικού Ιδρύματος.

II. Υφιστάμενη Κατάσταση, αναφορικά με το ζήτημα της Κοινωνικής Επανένταξης

Είναι γενικά αποδεκτό ότι το ζήτημα της ομαλής επανένταξης στην κοινωνία, με γνώμονα την ασφάλεια, τόσο για τον ίδιο τον κρατούμενο όσο και για την κοινωνία, αποτελεί μια δύσκολη εξίσωση.

Η πολυπλοκότητα στη διαχείριση της κοινωνικής επανένταξης ανάγεται καταρχάς, στο ίδιο το ανομοιογενές, κοινωνικό, ποινικό, δημογραφικό, εθνοτικό και θρησκευτικό προφίλ των κρατουμένων, αλλά και σε ζητήματα που σχετίζονται με τους πεπερασμένους πόρους, τόσο σε χρηματοδοτικές πηγές εφαρμογής των ενταξιακών προγραμμάτων όσο και σε θέματα που αφορούν τις υπάρχουσες υποδομές, το στελεχιακό δυναμικό και φυσικά, το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και τα εργαλεία του.

Στην αρμόδια Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών δομών εγκλεισμού κρατουμένων, το ζήτημα της κοινωνικής επανένταξης έχει αποτελέσει συστηματικά αντικείμενο επεξεργασίας και συζήτησης. Ειδικότερα, κατά την παρούσα Γ' Σύνοδο, η κοινωνική επανένταξη μονοπώλησε το ενδιαφέρον σε δύο συνεδριάσεις, παρά τους περιορισμούς που επέβαλε η πανδημία του κορονοϊού.

Η ενημέρωση και οι χρήσιμες πληροφορίες που λάβαμε ως μέλη της Επιτροπής, αποδείχθηκαν, εκτός από μια γόνιμη αφετηρία διαλόγου, άκρως διαφωτιστικές αναφορικά με τις προβληματικές πτυχές και τις προκλήσεις για την κοινωνική επανένταξη και για τις ενέργειες και πρωτοβουλίες, που πρέπει να αναληφθούν, προκειμένου να τελεσφορήσει ο σκοπός της κοινωνικής επανένταξης.

Σκιαγραφώντας τις ιδιαίτερες πτυχές του πολυδιάστατου αυτού ζητήματος και εκκινώντας από το θεσμικό πλαίσιο, είναι γενικά παραδεκτό ότι ο οικείος Σωφρονιστικός Κώδικας ενσωματώνει αρκετές παραλείψεις, γεγονός που ευθύνεται, σε συνδυασμό και με την εφαρμοσμένη σωφρονιστική πρακτική, και για την καταδίκη της χώρας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Είναι πολύ σημαντικό ότι επίκειται στο αμέσως επόμενο διάστημα η, μετά από χρόνια, αναμόρφωση του Σωφρονιστικού Κώδικα, ο οποίος εναρμονίζεται σε μεγάλο βαθμό με τις κατευθύνσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για καλύτερη μεταχείριση των κρατούμενων, στα σωφρονιστικά ιδρύματα.

Επιπρόσθετα και όπως αναδείχθηκε κατά τις συζητήσεις στην Επιτροπή, μείζον ζήτημα και εμπόδια στην κοινωνική επανένταξη θέτουν η κτιριακή υποβάθμιση των σωφρονιστικών καταστημάτων και η χωροταξία τους. Όπως έχει καταδειχθεί πολλές φορές σε εισηγήσεις, αλλά και στην Έκθεση της Α' Συνόδου, οι χώροι κράτησης είναι στη πλειονότητά τους παλαιοί, με ανεπαρκή και ακατάλληλο, χωροτακτικό σχεδιασμό και χωρητικότητα.

Επί του ζητήματος αναφέρθηκε σε σχετική συνεδρίαση, από τον Γενικό Γραμματέα Αντεγκληματικής Πολιτικής, κ. Κωνσταντίνο Παπαθανασίου, ότι εκπονείται και προχωράει με ταχείς ρυθμούς η ίδρυση και λειτουργία νέων καταστημάτων κράτησης, η ολοκλήρωση των οποίων θα σημάνει όχι μόνο την αποσυμφόρηση υφιστάμενων δομών, αλλά και την καλύτερη διαβίωση και συνθήκες κράτησης στις ήδη υπάρχουσες. Συγκεκριμένα, έχει ολοκληρωθεί το νέο κτήριο φυλακών, χωρητικότητας 600 ατόμων, στην Δράμα. Επιπλέον, εκκρεμεί η κατασκευή νέου σωφρονιστικού καταστήματος στο Λασιθί, με πρόβλεψη ολοκλήρωσης του το 2023.

Το μεγαλύτερο έργο αποσυμφόρησης αναφέρεται στη μεταφορά των φυλακών Κορυδαλλού στον Ασπρόπυργο, που προβλέπει θέσεις 2000 κρατούμενων. Είναι ένα έργο πολύπλοκο, απαιτητικό, αλλά και χρήσιμο και αναγκαίο, προκειμένου να γίνει αυτή η μεγάλη αλλαγή και στον Κορυδαλλό και στον Ασπρόπυργο, αλλά και γενικότερα στο σωφρονιστικό σύστημα.

Αναφορικά με το θεσμικό πλαίσιο των μεταγωγών, έχει ενσωματωθεί στο ελληνικό θεσμικό οπλοστάσιο, διάταξη που ευνοεί την μεταγωγή κρατούμενων από τις κλειστές δομές στα Αγροτικά Καταστήματα. Βάσει της συγκεκριμένης διάταξης, δίνεται η δυνατότητα σε περίπου 550 άτομα, σε σύνολο 11.000 κρατούμενων, να μεταταχθούν σε αγροτικά καταστήματα, ώστε οι συνθήκες κράτησης να ευνοούν την εκπαίδευση και κατάρτιση τους, άρα και την ομαλότερη κοινωνική επανένταξή τους.

Περαιτέρω και αναφορικά με το ζήτημα της ελλιπούς στελέχωσης των σωφρονιστικών καταστημάτων, η οποία αποτελεί εμπόδιο στην πραγμάτωση της κοινωνικής επανένταξης, έχει γνωστοποιηθεί ότι προχωρούν οι διαδικασίες επάνδρωσης των καταστημάτων κράτησης με προκηρύξεις του ΑΣΕΠ. Επίσης, συνεχίζεται η εκπαίδευση των πρόσφατα, προσληφθέντων, σωφρονιστικών υπαλλήλων, στην Σωφρονιστική Ακαδημία στον Ελαιώνα. Δυστυχώς, γραφειοκρατικά και οικονομικά ζητήματα που ανακύπτουν κατά τη διεκπεραίωση των προσλήψεων προσωπικού, επιβραδύνουν τους στόχους κοινωνικής επανένταξης.

Επιπρόσθετα, επίκειται ολοκλήρωση των εργασιών της αρμόδιας Επιτροπής από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, σχετικά με την υφ' όρων κράτηση για κοινωνική εργασία και εναλλακτικές μορφές έκτισης ποινών, εκτός των κλειστών δομών. Η εφαρμογή των

εναλλακτικών ποινών, για αδικήματα χαμηλού ποινικού βάρους, θα συμβάλλει καταλυτικά στην υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης, διότι θα εκλείψει ο κατεξοχήν ανασταλτικός παράγοντας, δηλαδή το ίδιο το περιβάλλον της φυλακής.

Αναφορικά με το ζήτημα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, στα σωφρονιστικά ιδρύματα της χώρας εκπαιδευτικές δομές (πρωτοβάθμιας/δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σχολεία δεύτερης ευκαιρίας ή Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης) και βάσει των δημοσιευμένων στοιχείων, λειτουργούν σε είκοσι (20) συνολικά από τα τριάντα τέσσερα (34) Καταστήματα Κράτησης της χώρας, καθώς και στο Ίδρυμα Αρωγής Ανήλικων Αρρένων Βόλου.

Ειδικότερα επί του ζητήματος, γνωρίζουμε ότι τυπική εκπαίδευση (πρωτοβάθμια/δευτεροβάθμια) παρέχεται σε 9 Καταστήματα Κράτησης, Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας υπάρχουν σε 13 Καταστήματα Κράτησης και Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, σε 3 Καταστήματα Κράτησης. Διαπιστώνεται συνεπώς, ότι δεν υφίστανται δομές εκπαίδευσης σε όλα τα Καταστήματα Κράτησης και συναφώς, προκύπτει ότι δεν παρέχονται σε όλους τους εν δυνάμει ενδιαφερομένους ίσες ευκαιρίες, για εκπαίδευση και κατάρτιση.

Από τα δημοσιευμένα στοιχεία και από σχετικούς ελέγχους από φορείς, όπως το Ελεγκτικό Συνέδριο, διαπιστώνεται επίσης, ότι δεν υλοποιείται σημαντικός αριθμός δράσεων, που να αφορούν την επαγγελματική κατάρτιση των κρατουμένων και να οδηγούν στην απόκτηση πιστοποιημένων τίτλων απόκτησης τεχνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων. Με άλλα λόγια, δίνεται περισσότερο έμφαση σε δράσεις ψυχαγωγίας (κυρίως παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων και συμμετοχή σε θεατρικά εργαστήρια) και όχι τόσο στην επαγγελματική κατάρτιση, με αποτέλεσμα να αποτελεί ζήτημα, αν αυτή η επιλογή στηρίζει τις προσπάθειες της μετέπειτα επιτυχούς επανένταξης των κρατουμένων.

Μια περαιτέρω προβληματική που έχει αναδειχθεί ότι δυσχεραίνει το ζήτημα της κοινωνικής επανένταξης, αναφέρεται σε δυσλειτουργίες που αφορούν την «ΕΠΑΝΟΔΟ», τον μοναδικό κρατικό φορέα κοινωνικής επανένταξης, με σκοπό την επαγγελματική κατάρτιση, αποκατάσταση, οικονομική συμπαράσταση και προετοιμασία και προώθηση της εν γένει κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων και των αποφυλακισμένων.

Όπως μας ενημέρωσαν η Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Πρόεδρος στο ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» και η Δρ. Φωτεινή Μηλιώνη, Διευθύντρια στο ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», σε σχετική συνεδρίαση της Βουλής, ενώ το πρόσφατα τροποποιημένο Π.Δ. ίδρυσης και λειτουργίας του φορέα, με το άρθρο 9, του Ν. 4760/2022, προβλέπει την αύξηση των προβλεπόμενων οργανικών θέσεων του στελεχιακού δυναμικού του φορέα, από 12 σε 23, εντούτοις ακόμα και σήμερα δεν έχει καλυφθεί καμία.

Κατά συνέπεια, η Επάνοδος, με περιορισμένες δυνατότητες από άποψη ανθρώπινων πόρων, δεν μπορεί να επιτελέσει αποτελεσματικά τους καταστατικούς σκοπούς ίδρυσης του περί κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων και αποφυλακισμένων, καθώς βασίζεται, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα στο δίκτυο εθελοντών που έχει οργανώσει.

III. Παρατηρήσεις- Προτάσεις για ενίσχυση της Κοινωνικής Επανάταξης

Οι προαναφερθείσες πτυχές, σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση της κοινωνικής επανάταξης στην ελληνική σωφρονιστική πρακτική και το συναφές θεσμικό και λειτουργικό πλαίσιο της, αποτυπώνουν το πλαίσιο των απαραίτητων ενεργειών εκ μέρους της Πολιτείας, προκειμένου να υπάρχει ταύτιση, μεταξύ των επιδιωκόμενων στόχων της κοινωνικής επανάταξης και των μέσων που χρησιμοποιούνται.

Ενδεικτικά, και σχηματοποιώντας τους μηχανισμούς και τις δράσεις μας, η Πολιτεία πρέπει να εστιάσει στις κάτωθι ενέργειες:

Είναι πολύ σημαντικό να εξειδικεύονται και να συγκεκριμενοποιούνται οι ποσοτικοί και οι ποιοτικοί στόχοι των προγραμμάτων και των επιμέρους δράσεων κοινωνικής επανάταξης, όπως τίθενται κάθε φορά στο Στρατηγικό Σχέδιο Σωφρονιστικού Συστήματος. Η συστηματική καταγραφή και εξειδίκευσή τους, η κατάστρωση ρεαλιστικών χρονοδιαγραμμάτων υλοποίησης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την αξιολόγηση της επιτυχίας των δράσεων, επανασχεδιασμό και αποτίμηση και διόρθωση των εμποδίων που αναχαιτίζουν τον στόχο της κοινωνικής επανάταξης.

Απαραίτητος οδηγός στον σχεδιασμό των δράσεων κοινωνικής επανάταξης πρέπει να είναι οι ανάγκες των κρατουμένων. Αυτό σημαίνει ότι τα ιδιαίτερα δημογραφικά, κοινωνικά, εθνοτικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των κρατουμένων, θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στον σχεδιασμό μετασωφρονιστικής μέριμνας. Ως εκ τούτου, προαπαιτείται ένας εκ των προτέρων σχεδιασμός τυποποιημένων διαδικασιών ενημέρωσης των κρατουμένων, σχετικά με τα προσφερόμενα, σε κάθε Κατάστημα Κράτησης, Προγράμματα, ώστε να γνωρίζουν τις επιλογές τους.

Καθοριστική σημασία θα διαδραματίσει το να υφίστανται εκπαιδευτικές δομές, όλων των βαθμίδων, σε όλα (και τα 34) Καταστήματα Κράτησης. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικές δράσεις που υλοποιούνται εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων πρέπει να έχουν, ως επί το πλείστον, χαρακτήρα επαγγελματικής κατάρτισης, ενώ κρίνεται άκρως απαραίτητο να διασυνδεθούν με την απόκτηση πιστοποιημένων επαγγελματικών τίτλων. Προς αυτή την κατεύθυνση, κρίνεται απαραίτητο να δημιουργηθεί εξ υπαρχής απολογιστικός μηχανισμός, με μορφή περιοδικής έκθεσης, που θα αποτυπώνει συνοπτική απογραφή των προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, στοιχεία πιστοποίησης, αριθμού συμμετεχόντων- αποφοίτων και ποσοτικά στοιχεία απορρόφησής τους από την αγορά εργασίας.

Απαιτείται καλύτερη διασύνδεση μεταξύ των φορέων της Κεντρικής Διοίκησης. Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, η Δ.Υ.Π.Α, η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής, το Υπουργείο Δικαιοσύνης, καθώς και το Υπουργείο Οικονομικών, αλλά και δομές που έχουν ως αντικείμενο την επαγγελματική κατάρτιση εν γένει, πρέπει να βρίσκονται σε αगाστή συνεργασία, προκειμένου να σχεδιάζουν, να υλοποιούν και να αξιολογούν δράσεις κοινωνικής επανάταξης. Ιδιαίτερα η Δ.Υ.Π.Α μπορεί να διατελέσει κομβικό ρόλο στο ζήτημα της κοινωνικής επανάταξης, υπερβαίνοντας τον ήδη, καθοριστικό της ρόλο, διοργανώνοντας δράσεις ενημέρωσης προς τις επιχειρήσεις που απορροφούν αποφυλακισμένους και αμβλύνοντας τις επιφυλάξεις τους.

Επείγει η άμεση κάλυψη των κενών οργανικών θέσεων του φορέα «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» και η επαναξιολόγηση της επιχορήγησής του, από το κράτος. Πρέπει να αξιολογηθεί το αίτημα του Δ.Σ του να εισαχθούν στις δυνατότητες του Συστήματος Κινητικότητας Προσωπικού, προκειμένου να μπορούν να απορροφήσουν στελέχη από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Απαιτείται εξορθολογισμός του θεσμικού πλαισίου εν γένει. Εν αναμονή της επεξεργασίας και συζήτησης του νέου Σωφρονιστικού Κώδικα, απαιτείται να ανοίξει εκ νέου ο διάλογος για τις εναλλακτικές μορφές κράτησης, ενσωματώνοντας καλές πρακτικές του εξωτερικού, όπως πχ εναλλακτικά της φυλακής, μέτρα ποινικής κύρωσης, για αδικήματα χαμηλής ποινικής απαξίας, μέσω της παρακολούθησης προγραμμάτων κατάρτισης σε Κέντρα Ημέρας (day training centers)

Η υπόδειξη για εισαγωγή της εκπαίδευσης της εγκληματολογίας και των γενικότερων στοιχείων της, στη Σχολή Δικαστών, βρίσκεται στη σωστή κατεύθυνση και οφείλει να εξεταστεί.

Γ. «Επανάταξη κρατουμένων»

Εισηγήτρια: Στεργιανή (Στέλλα) Μπίτζιου

Ο όρος «κοινωνική επανάταξη» αναφέρεται στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης των αποφυλακισμένων στο κοινωνικό περιβάλλον. Παρά το γεγονός ότι για αυτή τη διαδικασία έχουν χρησιμοποιηθεί πολλοί και διάφοροι όροι, όπως «μετασωφρονιστική αρωγή», «επανεγκατάσταση» ή «επανείσοδος» αποφυλακισμένων ή «κοινωνική συμπερίληψη», ο όρος «κοινωνική επανάταξη» φαίνεται να παρουσιάζει μεγάλη αντοχή στο χρόνο γεγονός που αντανακλά την βαθιά ριζωμένη κοινωνική πεποίθηση.

Η επανάταξη είναι το μεγάλο ζητούμενο του σωφρονιστικού συστήματος. Αποτυχία στην επανάταξη σημαίνει σε μεγάλο βαθμό αποτυχία του συστήματος συνολικά. Στόχος ενός δίκαιου και εξορθολογισμένου σωφρονιστικού συστήματος είναι η αποτροπή της υποτροπής του αποφυλακισθέντων κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την επανάταξη, κοινωνική, επαγγελματική και ψυχολογική.

Αυτό όμως δεν είναι εύκολο να συμβεί. Το κοινωνικό σύνολο, δίκαιως, στέκεται με επιφύλαξη απέναντι στον ποινικό παραβάτη που καλείται να αντιμετωπίσει σωρεία προκλήσεων.

Η κοινωνική επανάταξη δεν αποτελεί μόνον καθήκον της Πολιτείας αλλά θεμελιώδες δικαίωμα των πολιτών. Με την έννοια αυτή ως κοινωνική επανάταξη θεωρείται το δικαίωμα των πολιτών στην ισότητα των ευκαιριών για επανάταξη το οποίο συνεπάγεται την υποχρέωση του κράτους να εξασφαλίσει τις συνθήκες εκείνες που επιτρέπουν την κοινωνική επανάταξη των αποφυλακισμένων. Ως εκ τούτου, η κοινωνική επανάταξη θα μπορούσε να ορισθεί ως το καθήκον του Κράτους να υποβοηθά τον απολυόμενο από τη φυλακή να επανέλθει στην κοινωνική ζωή, έχοντας τη δυνατότητα να αναδημιουργήσει τις οικογενειακές, εργασιακές και κοινωνικές του σχέσεις με ίσες ευκαιρίες με τον μη εγκληματήσαντα.

Η συνταγματική θεμελίωση του δικαιώματος των αποφυλακισμένων πολιτών στην κοινωνική τους ένταξη στηρίζεται στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Ως εκ τούτου, είναι καθήκον της Πολιτείας να εξασφαλίζει συνθήκες ευκαιριών και για τους αποφυλακισμένους. Η ομαλή επανάταξη του αποφυλακισμένου στην κοινωνική ζωή (οικογένεια, εργασία κ.λπ.), πρέπει να αποτελεί πρώτη προτεραιότητα ενός ευνομούμενου κράτους και ενός σοβαρού και αποτελεσματικού σωφρονιστικού συστήματος.

Κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων της επιτροπής ενημερωθήκαμε από τους εκπροσώπους της οργάνωσης «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» για το σημαντικό έργο που επιτελούν, για τους στόχους και τις δράσεις τους που αφορούν την επαγγελματική κατάρτιση, την αποκατάσταση και την οικονομική συμπαράσταση και προετοιμασία των κρατουμένων για την κοινωνική τους επανάταξη.

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ είναι ένας φορέας που λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και δημιουργήθηκε για να διευκολύνει και να υποστηρίξει την προσπάθεια για κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των αποφυλακισμένων. Αποτελεί τον πρώτο και μοναδικό επίσημο φορέα μετασωφρονιστικής μέριμνας που δημιουργήθηκε στη χώρα μας.

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ υιοθετεί μία ολιστική προσέγγιση στα προβλήματα των αποφυλακισμένων και σχεδιάζει εξατομικευμένες δράσεις, πολυπαραγοντικής διάστασης, ανάλογα με τις ανάγκες και τα αιτήματα κάθε ανθρώπου, ενώ η συμβουλευτική διαδικασία έχει κυκλικό και δυναμικό χαρακτήρα και επιτελείται σε ατομικό για ομαδικό επίπεδο.

Βασικός σκοπός των δράσεων είναι η επανένταξη του ατόμου στην κοινωνία μέσα από τον περιορισμό της επαγγελματικής περιθωριοποίησης και την προώθηση της ένταξης στην αγορά εργασίας. Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ παρέχει επίσης συμβουλευτικές υπηρεσίες που αφορούν ψυχοκοινωνική υποστήριξη και ενδυνάμωση, νομική στήριξη και συμβουλευτική απασχόληση της επιχειρηματικότητας.

Οι συμβουλευτικές υπηρεσίες ξεκινούν εντός των καταστημάτων κράτησης αλλά το σημαντικότερο κομμάτι που διενεργείται είναι αυτό εκτός των καταστημάτων διότι εκτός του καταστήματος που θα αποφυλακιστεί θα πρέπει να αποκτήσει εκπαιδευτικές επαγγελματικές κοινωνικές δεξιότητες και αυτές να τις εφαρμόσει.

Πέραν των συμβουλευτικών υπηρεσιών, η ΕΠΑΝΟΔΟΣ, μέσα από συνέργειες και συνεργασίες με άλλους φορείς, παρέχει πρακτική υποστήριξη στην διαδικασία ένταξή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το πρωτόκολλο συνεργασίας με τον διοικητή του ΟΑΕΔ, που αφορά στη λειτουργία εργαστηρίου επιμόρφωσης αποφυλακισμένων στα θέματα της μηχανολογίας. Γίνεται επίσης προσπάθεια ευαισθητοποίησης των εργοδοτών για το ζήτημα της εργασιακής αποκατάστασης πρώην κρατουμένων.

Όπως προέκυψε από τα στοιχεία, κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων της Επιτροπής, η επαγγελματική επανένταξη είναι το κλειδί για την αποφυγή της υποτροπής και την ουσιαστική ένταξη του αποφυλακισθέντα στην κοινωνία.

Έχει διαπιστωθεί από τη βιβλιογραφία ότι οι μεγαλύτερες ανάγκες των φυλακισμένων είναι η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση, προκειμένου, να αναπτύξουν διαφορετική νοοτροπία και κριτική σκέψη που θα τους βοηθήσει να επαναπροσδιοριστούν και να αναπτύξουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, προς όφελος μιας καλύτερης προσωπικής εξέλιξης.

Με δεδομένο ότι ο θεσμός της φυλάκισης προσπαθεί να συνδυάσει δυο στόχους, αφ' ενός την απομάκρυνση των εγκληματιών από την κοινωνία και αφ' ετέρου την επανένταξή τους σε αυτή μέσω του σωφρονισμού, η εργασιακή εξειδίκευση και εν γένει η ικανότητα για εργασία είναι προαπαιτούμενο για την ομαλή επανένταξη, κατά τα ανωτέρω.

Επειδή στις μέρες μας η εγκληματικότητα είναι από τα προβλήματα που απασχολούν περισσότερο από ότι στο παρελθόν, η αντεγκληματική πολιτική δεν μπορεί παρά να εστιάζει στην πρόληψη και στην επανένταξη. Η μείωση της υποτροπής είναι το στοίχημα που πρέπει να κερδίσει η πολιτεία, σε συνεργασία πάντα με την κοινωνία.

Οι πολιτικές για την επανένταξη αποτελούν κομμάτι του ευρύτερου σχεδιασμού της αντεγκληματικής πολιτικής και το όφελος από την εφαρμογή τέτοιων πολιτικών είναι διπλό. Από τη μία, η μείωση της εγκληματικότητας μέσω της μείωσης της υποτροπής, γεγονός που υπηρετεί την ασφάλεια του κοινωνικού συνόλου, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην αποσυμφόρηση των φυλακών, οι οποίες αντιμετωπίζουν το γνωστό και δυσεπίλυτο πρόβλημα του υπερπληθυσμού.

Η σύνδεση εργασιακής απασχόλησης, αποχής από το έγκλημα και μείωσης της υποτροπής δεν είναι απλώς σημαντική, αλλά αποτελεί παράγοντα - κλειδί για την επιτυχία κάθε προγράμματος κοινωνικής επανένταξης φυλακισμένων.

Στο πεδίο της εγκληματολογίας έχει διαπιστωθεί ο ευεργετικός ρόλος ορισμένων παραγόντων – αποκαλούμένων «περιστατικών ζωής» σε ό,τι αφορά την αποχή από το έγκλημα. Σε αυτά περιλαμβάνεται - μεταξύ άλλων - η επαγγελματική αποκατάσταση του δράστη (επιπρόσθετα, κρίνεται αναγκαία η υποστήριξη των πρώην κρατουμένων στην αναζήτηση εργασίας μέσω της παροχής σχετικής συμβουλευτικής από επαγγελματίες που απασχολούνται στους φορείς μετασωφρονιστικής μέριμνας¹³⁷, όσο και η έμπρακτη κοινωνική υποστήριξή τους. Και αυτό γιατί το κοινωνικό στίγμα που συνεπάγεται ο ποινικός εγκλεισμός και κατ' επέκταση η επιφυλακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζονται οι πρώην κρατούμενοι από τους υποψήφιους εργοδότες λειτουργούν ως τροχοπέδη στην επαγγελματική τους αποκατάσταση (και κατ' επέκταση ως μηχανισμός κοινωνικού αποκλεισμού).

Οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες προβλέπουν την υποστήριξη της επανόδου των κρατουμένων στην ελεύθερη κοινωνία μετά από την απόλυση (Council of Europe, 2006). Αντίστοιχα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του Ο.Η.Ε. στο άρθρο 10 παρ. 3 προβλέπει ότι η μεταχείριση των κρατουμένων θα έχει ουσιαστικό σκοπό τη «βελτίωση» (reformation) και την «κοινωνική τους επανένταξη» (social rehabilitation).

Το άρθρο 80 των Στοιχειωδών Κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων, εστιάζει, δίνοντας μεγάλη βαρύτητα στην κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων, σε προγράμματα που προετοιμάζουν τους κρατουμένους για τη ζωή τους μετά την αποφυλάκιση. Αναφέρει ότι «από την έναρξη της ποινής ενός κρατούμενου, πρέπει να υπάρξει μέριμνα για το μέλλον του μετά την απελευθέρωσή του και ο ίδιος θα πρέπει να ενθαρρυνθεί και να βοηθηθεί, να διατηρήσει ή να καθιερώσει τέτοιες σχέσεις με πρόσωπα ή φορείς, εκτός του ιδρύματος και ενδεχομένως να προωθήσει τα καλύτερα συμφέροντα της οικογένειάς του και τη δική του κοινωνική επανένταξη».

Σε εθνικό επίπεδο, στον ισχύοντα Σωφρονιστικό Κώδικα της χώρας (Νόμος 2776/1999), προβλέπεται, εντός των καταστημάτων κράτησης «εν γένει μόρφωση, άθληση, πολιτιστικές δραστηριότητες και δημιουργική απασχόληση» των κρατουμένων. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, τα επιμορφωτικά προγράμματα στις φυλακές κατά τη δεκαετία που ακολούθησε την ψήφιση του Σωφρονιστικού Κώδικα (Νόμος 2776/1999) παρουσίασαν ραγδαία αύξηση.

Με υπουργικές αποφάσεις (Υ.Α. 58819/ 2003, 47503/ 2005), οι Εσωτερικοί Κανονισμοί Λειτουργίας των Γενικών και Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης, κάνουν αναφορά για την εκπαίδευση των κρατουμένων, τη συμμετοχή τους σε διαλέξεις και συζητήσεις με ειδικούς επιστήμονες και φορείς, την επαγγελματική τους κατάρτιση, την άθληση, τη συμμετοχή τους σε ψυχαγωγικές- καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Σκοπός των παραπάνω είναι η δημιουργική απασχόληση και η συνέχιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας για όλες τις βαθμίδες, η επαγγελματική τους κατάρτιση και η διατήρηση της φυσικής και ψυχικής τους υγείας.

Ανατρέχοντας κανείς στη βιβλιογραφία μπορεί να εντοπίσει πληθώρα από τύπους προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης φυλακισμένων και αποφυλακισμένων. Υπάρχουν προγράμματα που ακολουθούν συμπεριφορικά και γνωσιακά μοντέλα

αλλαγής συμπεριφοράς και στάσης ενώ άλλα συνδυάζουν την παραπάνω μεθοδολογία με την έρευνα για την αποχή του εγκλήματος. Επίσης άλλα προγράμματα παρέχουν μία πλήρη κάλυψη των αναγκών που θα αντιμετωπίσουν οι κρατούμενοι κατά την αποφυλάκισή τους ενώ υπάρχουν και προγράμματα τα οποία έχουν σχεδιαστεί αποκλειστικά και μόνον για την εξυπηρέτηση κάποιων αναγκών των κρατουμένων όπως εκπαίδευση, εργασία κλπ. Γενικά όλα τα προγράμματα που υλοποιούνται εντός των φυλακών εστιάζουν στην παροχή πληροφόρησης, την αναβάθμιση ή επικαιροποίηση των δεξιοτήτων, τη διατήρηση των σχέσεων με το οικογενειακό περιβάλλον και την εργασία. Υποστηρίζεται πάντως ότι η σύνδεση των προγραμμάτων πριν την αποφυλάκιση με αυτά που πραγματοποιούνται μετά την αποφυλάκιση διασφαλίζει καλύτερα αποτελέσματα στην επανένταξη των αποφυλακισμένων σύμφωνα με κάποιους ερευνητές.

Έρευνες οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί στο εξωτερικό αναφορικά με την σύνδεση εργασίας - εκπαίδευσης και υποτροπής ή εργασίας εντός φυλακής και μείωσης της ανεργίας, αποδεικνύουν ότι η απασχόληση και επιμόρφωση εντός των καταστημάτων κράτησης, καθώς και η εξασφάλιση εργασίας μετά την απόλυση οδηγούν στη μείωση των ποσοστών υποτροπής, εφόσον οι αποφυλακιζόμενοι έχοντας λάβει τα κατάλληλα εφόδια επανεντάσσονται ευκολότερα στην κοινωνία και αποτρέπεται εμμέσως η παρέκκλιση (Σπινέλλη, 2005).

Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής, στα πλαίσια της μετασφρονιστικής μέριμνας και επανένταξης, περιλαμβάνουν δράσεις, όπως :

- **Διεύρυνση του ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ:** Δημιουργία έξι νέων παραρτημάτων: Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Λαμία, Χανιά, Πάτρα και Βόλος.
- **Μετασφρονιστική μέριμνα εντός των Καταστημάτων Κράτησης** Σύσταση γραφείων μετασφρονιστικής μέριμνας στο σύνολο των Καταστημάτων Κράτησης.
- **Δράσεις εξωστρέφειας και ευαισθητοποίησης κοινωνικών εταίρων.** Συνεργασία με φορείς για ευαισθητοποίηση της κοινότητας στο θέμα της κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης αποφυλακισμένων ατόμων.

Επειδή όμως η επανένταξη ξεκινά μέσα στο κατάστημα και κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, το Υπουργείο εστιάζει και σε δράσεις αναβάθμισης της εκπαίδευσης και της επιμόρφωσης κρατουμένων.

Ειδικότερα:

- **Εκπαίδευση κρατουμένων σε γονεϊκές δεξιότητες:** Προγράμματα ενίσχυσης γονεϊκών δεξιοτήτων κρατουμένων («Ακαδημία γονέων») με έμφαση στην ανάπτυξη Εθνικού Δικτύου σχολών εκπαίδευσης γονέων κρατουμένων ("έργο NESTOR" χρηματοδότηση ERASMUS).
- **Προγράμματα επαγγελματικής και αγροτικής επιμόρφωσης κρατουμένων:** Υλοποίηση ειδικών προγραμμάτων σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς.
- **Επέκταση του δικτύου εκπαιδευτικών δομών στα Καταστήματα Κράτησης:** Δημιουργία δημοτικών, γυμνασίων, λυκείων 2ης ευκαιρίας στο σύνολο των Καταστημάτων Κράτησης.

- **Κατ' ιδίαν διδαχθέντες κρατούμενοι:** Διατήρηση και ενίσχυση του θεσμού των κατ' ιδίαν διδαχθέντων.
- **Ενίσχυση της συμμετοχής σε πανεπιστημιακά προγράμματα, καθώς και της συμμετοχής σε πολιτιστικά, αθλητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα.**

Ειδικά για τα προγράμματα επαγγελματικής και αγροτικής επιμόρφωσης πρέπει να τονιστεί ότι σε επίπεδο εργασίας εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων, παράδειγμα εργασιακής εξειδίκευσης με σκοπό την επανένταξη, είναι η παροχή εργασίας στις αγροτικές φυλακές, όπου η εργασία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας.

Περαιτέρω, στα αγροτικά καταστήματα λειτουργούν και παραγωγικά εργαστήρια, όπως μηχανουργείο, ξυλουργείο, ηλεκτρολογείο, τυροκομείο, γαλακτοκομείο, αρτοποιείο, με στόχο, τη βιωσιμότητα της αγροτικής παραγωγής και τη μεταφορά τεχνογνωσίας στους κρατούμενους εργαζόμενους λαμβάνοντας υπόψη και τον εκπαιδευτικό, θεραπευτικό, μετασωφρονιστικό χαρακτήρα της απασχόλησης των κρατουμένων στα εργαστήρια και στους χώρους καλλιέργειας, καθώς αποκτούν δεξιότητες και εμπειρία.

Επίσης, στους σχεδιαζόμενους βασικούς στρατηγικούς στόχους για την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής των αγροτικών καταστημάτων κράτησης και την ανάπτυξη της αγροτικής επαγγελματικής επιμόρφωσης των κρατουμένων συμπεριλαμβάνονται συνεργασίες με δημόσιους ή μη φορείς και την κοινωνία των πολιτών, όπως Υπουργεία, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο και Γεωργικούς Οργανισμούς με γενικότερο στόχο, την εν γένει διευκόλυνση της άντλησης και διάχυσης βιοτεχνικής γνώσης στην υπηρεσία και στα αγροτικά καταστήματα κράτησης, καθώς και την εκπαίδευση κρατουμένων και γεωτεχνικού προσωπικού.

Μάλιστα, πέρυσι, ξεκίνησε ένα νέο πιλοτικό πρόγραμμα που υλοποιείται από τον ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ, σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη που δίνει σε κρατούμενους των αγροτικών φυλακών της χώρας, τη δυνατότητα να αποκτήσουν νέες δεξιότητες που σχετίζονται με την πρωτογενή παραγωγή. Η αρχή έγινε από τις αγροτικές φυλακές στην Αγιά Χανίων και σύντομα θα επεκταθεί και στις υπόλοιπες τρεις αγροτικές φυλακές της χώρας, στην Τίρυνθα, στην Κασσάνδρα και στην Κασσαβέτεια Μαγνησίας.

Ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε μεγάλο ποσοστό των εγκλειστών σε καταστήματα κράτησης είναι ότι δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση και αυτό αφορά κυρίως άτομα που ανήκουν σε χαμηλά οικονομικά στρώματα ή προέρχονται από ένα φτωχό πολιτιστικό περιβάλλον.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, το 1997, σε σύνολο περίπου 9.000 κρατουμένων, οι αναλφάβητοι αποτελούσαν το 9,4% και οι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης το 47%. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, το 2002, το 62,8 % των καταδικασθέντων ήταν είτε εντελώς αναλφάβητοι, είτε είχαν μόνο απολυτήριο δημοτικού σχολείου, ενώ οι υπότροποι της ίδιας κατηγορίας έφταναν το 74% του συνόλου των υπότροπων.

Κεντρικό ρόλο στην επανένταξη των αποφυλακισμένων στην κοινωνική πραγματικότητα επιτελεί η εκπαίδευση. Μέσα από την εκπαίδευση ενδυναμώνεται η αυτοεκτίμηση του κρατουμένου, αναπτύσσει τις κοινωνικές του δεξιότητες,

προετοιμάζεται για την επανένταξη. Οι ευρωπαϊκοί σωφρονιστικοί κανόνες περιλαμβάνουν πρακτικές οδηγίες για την εκπαίδευση των κρατουμένων, συγκεκριμένα υπερασπίζονται το δικαίωμα του κρατουμένου να συμμετέχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα σύμφωνα με τις ανάγκες του.

Το άρθρο 80 των Στοιχειωδών Κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων αναφέρεται ειδικά στη σημασία της προετοιμασίας για την αποφυλάκιση και την επανένταξη των αποφυλακισμένων. Ειδικότερα προβλέπει ότι: «Από την έναρξη της ποινής ενός κρατούμενου πρέπει να υπάρξει μέριμνα για το μέλλον του μετά την απελευθέρωσή του και ο ίδιος θα πρέπει να ενθαρρυνθεί και να βοηθηθεί να διατηρήσει ή να καθιερώσει τέτοιες σχέσεις με πρόσωπα ή φορείς εκτός του ιδρύματος και ενδεχομένως να προωθήσει τα καλύτερα συμφέροντα της οικογένειάς του και τη δική του κοινωνική επανένταξη».

Αλλά και οι επιστημονικοί κλάδοι της ψυχολογίας, κοινωνιολογίας, εγκληματολογίας αναδεικνύουν την εκπαίδευση των κρατουμένων σε βασικό μοχλό της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων.

Τα τελευταία χρόνια έχουν διεξαχθεί πολλές μελέτες και έχει εξαχθεί το συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες στα Καταστήματα Κράτησης επηρεάζουν θετικά τη ζωή των αποφυλακισθέντων. Επομένως, η εκπαίδευση μέσα στη φυλακή εκτός από μέτρο σωφρονισμού είναι και ένα σπουδαίο εργαλείο εξέλιξης και ανάπτυξης της προσωπικότητας αυτών των ανθρώπων.

Βασική προτεραιότητα της σωφρονιστικής πολιτικής, αποτελεί η υποστήριξη του δικαιώματος εκπαίδευσης των κρατουμένων και η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών εκπαίδευσης, με σκοπό, την κτήση γνώσεων και την ενίσχυση δεξιοτήτων για την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία.

Στο πλαίσιο αυτό, η αναβάθμιση της εκπαίδευσης σχετίζεται τόσο με τη δημιουργία και λειτουργία εκπαιδευτικών μονάδων, όσο και με την ανάπτυξη προγραμμάτων επιμόρφωσης, απασχόλησης και κατάρτισης, σε συνεργασία με συναρμόδια υπουργεία και φορείς.

Ειδικότερα: Τυπική Εκπαίδευση Πρωτοβάθμια ή Δευτεροβάθμια παρέχεται σε 10 Καταστήματα Κράτησης και συγκεκριμένα: Στα 4 Καταστήματα Κράτησης Νέων, στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Αυλώνα (Δημοτικό-Γυμνάσιο και Λυκειακές τάξεις), στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Βόλου (Δημοτικό Παράρτημα Γυμνασίου), στο Ειδικό Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Νέων Κασσαβέτειας (Δημοτικό Παράρτημα Γυμνασίου), στο Κατάστημα Κράτησης Κορίνθου (Δημοτικό Παράρτημα Γυμνασίου-Παράρτημα Λυκείου) και στο Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων Βόλου (Ειδικό Δημοτικό Παράρτημα Γυμνασίου) και στα Καταστήματα Κράτησης Κομοτηνής, Γρεβενών, Ναυπλίου και Γυναικών Ελεώνα Θήβας, Δημοτικό. Επίσης, λειτουργούν στις φυλακές Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, με σκοπό την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης των ενηλίκων κρατουμένων, τα οποία καταγράφονται στα 13 Καταστήματα Κράτησης και ειδικότερα στα Καταστήματα Κράτησης Κορυδαλλού 1, στο Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού, όπου εδώ έχουμε παράρτημα, δηλαδή τμήμα εκτός έδρας του ΣΔΕ του Κορυδαλλού 1, στα Καταστήματα Κράτησης Δομοκού, των Γυναικών Ελεώνα Θήβας, Λάρισας, Τρικάλων, Πατρών, Θεσσαλονίκης, Νιγρίτας, Γρεβενών, Κέρκυρας, Χανίων και Μαλανδρινού.

Τέλος, λειτουργούν Δημόσια Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης, τα Δ.Ι.Ε.Κ., με σκοπό την απόκτηση επαγγελματικής κατάρτισης και την παροχή εφοδίων στους κρατούμενους για την κοινωνική τους επανένταξη σε τρία Καταστήματα Κράτησης και ειδικότερα, στο Αγροτικό Κατάστημα Κράτησης Κασσάνδρας, το Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού 1 και στον Αυλώνα. Επιπρόσθετα καταγράφεται σημαντικός αριθμός κατ' ιδίαν διδαχθέντων κρατουμένων στα Καταστήματα Κράτησης που δεν λειτουργούν εκπαιδευτικές δομές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και κρατουμένων-φοιτητών, στους οποίους παρέχεται πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο.

Ειδικά τα ΣΔΕ απευθύνονται σε ενήλικες κρατούμενους που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, δηλαδή το Γυμνάσιο. Με τη φοίτησή τους στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας -που διαρκεί δύο χρόνια- παίρνουν απολυτήριο ισότιμο με εκείνο του Γυμνασίου. Τους δίνει επίσης τη δυνατότητα για κάθε μέρα φοίτησης να σβήνουν δυο μέρες ποινής. Τα Σχολεία στις Φυλακές προσφέρουν στους κρατούμενους την ευκαιρία όχι μόνο να αποκτήσουν μόρφωση, αλλά κυρίως να ανακαλύψουν τα ταλέντα τους, να πιστέψουν στις ικανότητές τους και σε μια ζωή μακριά από την παραβατικότητα.

Τα δείγματα γραφής των σχολικών δομών εντός των καταστημάτων κράτησης είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Ένα Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, λειτουργεί στις φυλακές της Λάρισας με επιτυχημένα μέχρι σήμερα αποτελέσματα. Μάλιστα, ορμώμενοι από την επιτυχία αυτού του σχολείου οι υπεύθυνοι του προγράμματος έχουν προτείνει και την λειτουργία ΕΠΑΛ εντός των φυλακών Λάρισας.

Ως προς τα προγράμματα που διεξάγονται στα καταστήματα κράτησης, με σκοπό τη δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου των κρατουμένων, τη μείωση των δυσμενών επιπτώσεων του εγκλεισμού τους και την υποβοήθηση της κοινωνικής επανένταξής τους για το έτος 2020 και το 2021 ως σήμερα συνεχίστηκε η υλοποίηση των σχετικών δραστηριοτήτων σε συνεργασία με δημόσιους ή μη φορείς, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, το Εθνικό Θέατρο, την Εθνική Λυρική Σκηνή, τον ΟΑΕΔ, την «Επάνοδο» και άλλα, καθώς και εθελοντές διδάσκοντες ή μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων.

Από την προηγηθείσα ανάλυση, προκύπτει αβίαστα ότι η εργασιακή και κοινωνική ένταξη και επανένταξη φυλακισμένων και αποφυλακισμένων ατόμων αποτελεί διαχρονικά ένα μείζον ζήτημα των σωφρονιστικών πολιτικών, τόσο στη χώρα μας όσο και διεθνώς και ότι η εργασία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι ενός ανθρωποκεντρικού σωφρονιστικού συστήματος διότι αποτελεί το βασικό μέσο κοινωνικής προσαρμογής

Η εξασφάλιση του δικαιώματος για εργασία και η ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία αποδεδειγμένα συνεισφέρει σημαντικά στην επίτευξη του πλέον σημαντικού στόχου κάθε σωφρονιστικού συστήματος, που δεν είναι άλλο από τη μείωση της υποτροπής.

Δ. «Υγειονομική κάλυψη - Εμβολιασμοί»

Εισηγητής: Ανδρέας Νικολακόπουλος

Η πανδημία covid-19 δημιούργησε την ανάγκη της περαιτέρω ενίσχυσης του υγειονομικού συστήματος σε όλη την επικράτεια, καθώς και την ανάγκη ενός οργανωμένου επιχειρησιακού σχεδίου εμβολιασμού. Οργανώθηκε από το ελληνικό κράτος η επιχείρηση «Ελευθερία», προκειμένου να χτιστεί ένα τείχος προστασίας απέναντι στην πανδημία και να οχυρωθεί η δημόσια υγεία. Η ανταπόκριση της κοινωνίας στην εκστρατεία του εμβολιασμού ήταν συντριπτική και το ίδιο ισχύει για την ανταπόκριση των κρατούμενων και των σωφρονιστικών υπαλλήλων όπως προκύπτει από τη μεγάλη συμμετοχή τους στην επιχείρηση του εμβολιασμού. Η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής προχώρησε άμεσα στην υλοποίηση του επιχειρησιακού σχεδίου εμβολιασμού κρατούμενων υπό την εποπτεία και τον συντονισμό των Υπουργείων Προστασίας του Πολίτη με την στενή συνεργασία και αρωγή των υπουργείων Ψηφιακής Διακυβέρνησης, Υγείας, Εθνικής Άμυνας και της Γενικής Γραμματείας Συντονισμού. Από την 1η Ιουλίου 2021 δημιουργήθηκαν σε όλα τα σωφρονιστικά καταστήματα 27 κέντρα υγείας εντός των φυλακών και 45 εμβολιαστικές γραμμές, τις οποίες στελέχωσαν περισσότερα από 80 άτομα της Γενικής Γραμματείας και εξασφαλίστηκαν 6.105 μονοδοσικά εμβόλια, προκειμένου να εμβολιαστούν όσοι κρατούμενοι εκδήλωσαν ενδιαφέρον.

Η Επιτροπή μας, ως η πλέον αρμόδια κοινοβουλευτικά, έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υγειονομική κάλυψη και την πορεία των εμβολιασμών στα σωφρονιστικά καταστήματα, πραγματοποιώντας συνεδρίαση στις 18/11/2021 για το συγκεκριμένο θέμα. Στη συνεδρίαση αυτή ο κ. Προκοπίου, Προϊστάμενος της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής και Αντεγκληματικής Πολιτικής ενημέρωσε την επιτροπή για την υγειονομική κατάσταση στα σωφρονιστικά καταστήματα, επισημαίνοντας τη θετική πορεία της επιχείρησης. Μάλιστα είχε επισημάνει όσον αφορά τη διαδικασία, τη δυνατότητα που δόθηκε σε όσους κρατούμενους δε διέθεταν ΑΜΚΑ, να μπορούν να εκδώσουν, ώστε να μπορέσουν να εμβολιαστούν. Μέχρι λοιπόν εκείνη την ημερομηνία είχαν γίνει 6.600 εμβολιασμοί κρατούμενων σε συνολικό αριθμό περίπου 11.000 κρατούμενων και 2.653 εμβολιασμοί υπαλλήλων όλων των κλάδων. Οι νοσούντες ήταν 1.876 άτομα και ο αριθμός των θανάτων ήταν 8 άτομα. Αντίστοιχα, ο κ. Λαμπράκης, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Οργάνωσης και Λειτουργίας Καταστημάτων Κράτησης επεσήμανε στην Επιτροπή ότι κάθε μήνα πραγματοποιούνταν περίπου 9.000 rapid tests για την καλύτερη προστασία της υγείας τόσο των κρατούμενων όσο και των υπαλλήλων.

Βάσει λοιπόν αυτών των στοιχείων, η Επιτροπή Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατούμενων κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η υγειονομική κάλυψη στα σωφρονιστικά καταστήματα κράτησης και η εκστρατεία του εμβολιασμού είχε αρκετά ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ειδικότερα, από τα στοιχεία αυτά αποδεικνύεται ότι ο αριθμός των νοσούντων και των θανάτων ήταν πολύ μικρός σε σχέση με το συνολικό αριθμό των κρατούμενων. Πάρα την θετική όμως έκβαση του σχεδιασμού αυτού, οφείλουμε ως επιτροπή να παρακολουθούμε τις εξελίξεις της πανδημίας, καθώς αν και η κατάσταση έχει κριθεί ελεγχόμενη, ο ιός δεν έχει πάψει να υπάρχει. Κάθε δυνατή προσπάθεια για την ενίσχυση των σωφρονιστικών

καταστημάτων κράτησης τόσο με υγειονομικό υλικό όσο και με το κατάλληλο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό πρέπει να συνεχιστεί, καθώς τα σωφρονιστικά καταστήματα κράτησης αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας μας. Η συντονισμένη προσπάθεια από τα αρμόδια Υπουργεία αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την ασφάλεια της υγείας των κρατουμένων και ιδιαίτερα σε όσους ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η διασφάλιση της υγείας των κρατουμένων είναι ένα βασικό στοιχείο για την ψυχοκοινωνική τους στήριξη αλλά και για την ομαλή διαβίωση τους στα καταστήματα κράτησης, πόσο μάλλον για την κοινωνική τους επανένταξη.

Επομένως, η συνέχιση της υγειονομικής κάλυψης θα αποτελέσει καθοριστικό ρόλο για την ομαλή λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων, η συνέχιση της παρακολούθησης της πορείας της πανδημίας και η λήψη μέτρων και στα σωφρονιστικά καταστήματα είναι επιβεβλημένη, όπως επιβεβλημένη είναι και η παρακολούθηση της πορείας αυτής και από την Επιτροπή μας.

Ε. «Η τοξικοεξάρτηση, τα ναρκωτικά και τα προγράμματα απεξάρτησης στις ελληνικές φυλακές»

Εισηγητής: Άγγελος Τσιγκρής

Οι συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων στις φυλακές αποτελούν τον πλέον αξιόπιστο δείκτη του πολιτισμού μας.

Για να μπορέσει το σωφρονιστικό μας σύστημα να ανταποκριθεί στην αποστολή του και να λειτουργήσουν οι φυλακές μας ως τόποι βελτίωσης των τροφίμων και προετοιμασίας για την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία, είναι απαραίτητη η σταδιακή αλλαγή του ιδεολογικού προσανατολισμού του θεσμού, από μέσο άσκησης εξουσίας, σε μέσο σωφρονισμού και επανακοινωνικοποίησης των κρατουμένων.

Στην κατεύθυνση αυτή, θα πρέπει άμεσα να καταβληθεί μια πολύπλευρη προσπάθεια, προκειμένου να γίνουν οι φυλακές της χώρας κέντρα πραγματικού σωφρονισμού και όχι τιμωρίας.

Σχολεία μιας δεύτερης ευκαιρίας για όλους τους κρατούμενους και όχι εστίες διαφθοράς, όπως δυστυχώς παραμένουν μέχρι σήμερα.

Αναμορφωτήρια με την ουσιαστική έννοια του όρου και όχι κολαστήρια.

Οι ιδιαιτερότητες της απεξάρτησης στις φυλακές

Ο εγκλεισμός και ο περιορισμός της ελευθερίας, έχει αποδειχθεί ότι δημιουργούν ψυχολογική ένταση και άγχος στους κρατούμενους, αφού αναγκάζονται να ζουν μαζί με άλλους που δεν γνωρίζουν και πιθανώς να μην τους επέλεγαν ποτέ για φίλους εκτός του σωφρονιστικού καταστήματος.

Οι συνθήκες αυτές ευνοούν τη χρήση ναρκωτικών εντός της φυλακής και οι ίδιες ακριβώς συνθήκες είναι που κάνουν ακόμη πιο δύσκολη την απεξάρτηση των χρηστών κρατουμένων από τα ναρκωτικά. Οι κρατούμενοι βρίσκονται ήδη σε ένα καθεστώς ανελευθερίας, στο οποίο στερούνται μερικές ελευθερίες, αγαθά και υπηρεσίες, όπως τις ετεροσεξουαλικές σχέσεις και την αυτονομία, καθώς ζουν μαζί με άλλους. Όλα αυτά εμποδίζουν τους κρατούμενους να αντιμετωπίσουν θετικά την εξάρτηση.

Από την άλλη μεριά, τα προγράμματα απεξάρτησης εντός της φυλακής δημιουργούν μια επιφυλακτικότητα στους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, καθώς αυτοί μεριμνούν για την ασφάλεια και θεωρούν ότι οι θεραπευτικές κοινότητες αποτελούν ευκαιρία απόδρασης από τις φυλακές.

Σε πολλές περιπτώσεις και οι ίδιοι οι κρατούμενοι είναι επιφυλακτικοί απέναντι στα θεραπευτικά προγράμματα, καθώς θεωρούν ότι αποτελούν μέσο ώστε η διοίκηση των φυλακών να επέμβει στους άγραφους κανόνες των κρατουμένων.

Τα θεραπευτικά προγράμματα εντός των καταστημάτων κράτησης έχουν να αντιμετωπίσουν δυσχέρειες που σχετίζονται με το ίδιο το σωφρονιστικό σύστημα. Οι κρατούμενοι που συμμετέχουν στα θεραπευτικά προγράμματα γνωρίζουν ότι βρίσκονται υπό τη συνεχή επιτήρηση και των σωφρονιστικών υπαλλήλων, γεγονός που τους δημιουργεί άγχος και δεν τους επιτρέπει να αφοσιωθούν στη θεραπεία τους.

Πρόσθετα προβλήματα αποτελούν ο υπερπληθυσμός των φυλακών, η ελλιπής νομοθεσία και οι λίστες αναμονής, λόγω των περιορισμένων θέσεων που υπάρχουν στα θεραπευτικά προγράμματα εντός των θεραπευτικών καταστημάτων. Οι νομοθεσίες των κρατών σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να παρουσιάζουν κενά ή ανακρίβειες σχετικά με τη θεραπεία των εξαρτημένων εντός του καταστήματος κράτησης.

Ο υπερπληθυσμός στις φυλακές δεν ευνοεί τη θεραπεία, καθώς πρέπει να αντιμετωπιστούν περισσότερα περιστατικά με περιορισμένο επιστημονικό προσωπικό και χώρο. Μια αιτία αυτού του φαινομένου είναι ο μεγάλος αριθμός χρηστών που κατηγορούνται για αδικήματα σχετικά με την χρήση ναρκωτικών ουσιών.

Τα θεραπευτικά προγράμματα συνυπάρχουν με το ημερήσιο πρόγραμμα των καταστημάτων κράτησης. Λόγω αυτού πολλές φορές οι θεραπευόμενοι κρατούμενοι δεν μπορούν εύκολα να συνδυάσουν το θεραπευτικό πρόγραμμα με τη καθημερινότητα στη φυλακή. Έτσι δημιουργείται μια στασιμότητα στη θεραπευτική τους εξέλιξη.

Ο ρόλος των θεραπειών στα θεραπευτικά προγράμματα εντός των καταστημάτων κράτησης είναι ιδιαίτερα δύσκολος, καθώς εκτός της εξάρτησης έχουν να αντιμετωπίσουν το σύστημα που επικρατεί στις φυλακές το οποίο πολλές φορές έχει αντίθετους στόχους και σκοπούς.

Επιπλέον, πρέπει να ενημερώνονται συνεχώς και να εκπαιδεύονται όχι μόνο σχετικά με την εξάρτηση αλλά και με την κουλτούρα που επικρατεί γύρω από τη χρήση στις φυλακές. Το επαγγελματικό άγχος των ειδικών θεραπειών αυξάνεται όταν εργάζονται μέσα στη φυλακή, διότι πρέπει να αντιμετωπίσουν ανθρώπους που -πέρα από την εξάρτηση- βρίσκονται σε συνθήκες εγκλεισμού. Αυτό μπορεί να οδηγήσει τους ειδικούς σε επαγγελματική εξουθένωση.

Απόρροια αυτού μπορεί να είναι αποχώρηση του ειδικού προσωπικού από το πρόγραμμα και η ανάγκη να βρεθούν άλλοι ειδικοί για να στελεχώσουν τα θεραπευτικά προγράμματα.

Από την άλλη μεριά, ενδέχεται ένας μικρότερος αριθμός ατόμων από την επιστημονική ομάδα να πρέπει να εξυπηρετεί τις ανάγκες όλων των κρατούμενων που συμμετέχουν σε προγράμματα απεξάρτησης μέχρι να βρεθεί επιπλέον ειδικό επιστημονικό προσωπικό.

Οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι έχουν μια διαφορετική νοοτροπία σχετικά με τα θέματα ασφάλειας εντός της φυλακής και της έκτισης ποινών, η οποία ταιριάζει περισσότερο με την ιδρυματική λογική. Το προσωπικό των φυλακών δεν είναι καταρτισμένο ώστε η οπτική του απέναντι σε αυτά τα θέματα να συνάδει με τη θεραπευτική προσέγγιση.

Οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι και το διοικητικό προσωπικό των φυλακών έχουν αντίθετες απόψεις με τους θεραπευτές. Αρχικά δεν πιστεύουν ότι οι θεραπευόμενοι κρατούμενοι μπορούν να αλλάξουν. Στόχο έχουν μια μεγάλη αριθμητικά επιτυχία σχετικά με την ολοκλήρωση των θεραπευτικών προγραμμάτων, αδιαφορώντας για την ουσιαστική πρόοδο κάθε μέλους του προγράμματος. Επίσης, οι θεραπευτικές διαδικασίες απαιτούν χρόνο, ενώ οι υπάλληλοι των φυλακών αναζητούν και υποστηρίζουν τα γρήγορα αποτελέσματα.

Ταυτόχρονα πρόβλημα αποτελεί ο αυταρχισμός και οι σχέσεις εξουσίας που συνήθως υπάρχουν μεταξύ σωφρονιστικών υπαλλήλων και κρατουμένων. Αντίθετα οι θεραπευτές επιδιώκουν σχέσεις ισότιμες που στηρίζονται στην εμπιστοσύνη και την εκμάθηση αξιών. Πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι η διάρκεια της ποινής μπορεί να πλεονάζει ή να υπολείπεται της διάρκειας του θεραπευτικού προγράμματος.

Άλλη μια δυσχέρεια είναι ότι το θεραπευτικό προσωπικό δεν μπορεί να μένει στα καταστήματα κράτησης και καθημερινά πρέπει να μετακινείται. Επιπλέον πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι το θεραπευτικό προσωπικό που εργάζεται με εξαρτημένα άτομα εκτός φυλακής, μπορεί να μην είναι αποδοτικό με τους εξαρτημένους κρατούμενους, διότι στην περίπτωση τους πρέπει να αντιμετωπίσουν και τις ιδιαιτερότητες του εγκλεισμού για τις οποίες απαιτείται η ανάλογη εμπειρία.

Το περιβάλλον της φυλακής αποτελεί μια αγχωτική εμπειρία και για το ίδιο το θεραπευτικό προσωπικό, το οποίο πολλές φορές δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις συνθήκες που επικρατούν στις θεραπευτικές κοινότητες που λειτουργούν εντός της φυλακής. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις μηδαμινές ή χαμηλές οικονομικές απολαβές, έχει ως αποτέλεσμα να εκλείψουν τα ανθρωπιστικά τους αισθήματα για τους εξαρτημένους κρατούμενους, καθώς είναι απροετοίμαστοι για το περιβάλλον που θα συναντήσουν στη φυλακή.

Η φυλακή έχει τους δικούς της κανόνες και αρχές που σε κάποιο βαθμό μπορεί να διαφοροποιούνται στο κάθε σωφρονιστικό κατάστημα, αλλά σε γενικές γραμμές παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά. Αυτή η κουλτούρα που διαμορφώνεται, συνήθως, έρχεται σε σύγκρουση με την κουλτούρα και τις αρχές των θεραπευτικών κοινοτήτων.

Στη φυλακή επικρατεί η καχυποψία και η έλλειψη εμπιστοσύνης, οι κρατούμενοι πρέπει να αναζητούν τα κρυφά μηνύματα πίσω από κάθε λέξη όχι μόνο των σωφρονιστικών υπαλλήλων, αλλά και των συγκρατούμενων.

Επίσης, πολλοί κρατούμενοι γνωρίζονται ήδη πριν μπουν στη φυλακή και αυτό σημαίνει ότι εντός της φυλακής δεικνύονται συμπεριφορές από το εγκληματικό περιβάλλον στο οποίο ζούσαν. Τα προνόμια των κρατουμένων που συμμετέχουν στις θεραπευτικές κοινότητες, είναι επίσης ένα ζήτημα που δημιουργεί απόσταση μεταξύ αυτών και των υπολοίπων κρατουμένων.

Οι κρατούμενοι που δεν συμμετέχουν στα προγράμματα ασκούν κριτική, ακόμη και βία, απέναντι στους κρατούμενους που είναι μέλη των θεραπευτικών κοινοτήτων, διότι θεωρούν ότι δεν σέβονται τον κώδικα της φυλακής.

Η καχυποψία των υπολοίπων κρατουμένων ενισχύεται, καθώς οι θεραπευτικές κοινότητες λειτουργούν ως ένα κλειστό σύστημα, το οποίο λειτουργεί ανεξάρτητα από το υπόλοιπο σωφρονιστικό κατάστημα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούν (εξαιτίας της καχυποψίας τους) ένα εχθρικό περιβάλλον για όσους συμμετέχουν στα θεραπευτικά προγράμματα, καθώς θεωρούν ότι συνεργάζονται με το προσωπικό των καταστημάτων κράτησης. Αυτή η αντιμετώπιση, όμως, δυσχεραίνει την επιτυχή ολοκλήρωση του θεραπευτικού προγράμματος, αφού οι συμμετέχοντες επηρεάζονται και δεν μπορούν να συγκεντρωθούν στη θεραπεία.

Τα προγράμματα απεξάρτησης στις Ελληνικές φυλακές

Στη χώρα μας, ακόμη και εντός των καταστημάτων κράτησης, η συμμετοχή στα θεραπευτικά προγράμματα βασίζεται στην αρχή της αυτοβοήθειας και της εθελούσιας συμμετοχής. Τα προγράμματα απεξάρτησης κρατουμένων συνδέονται με τις θεραπευτικές δομές εκτός φυλακής ώστε και μετά την αποφυλάκιση να επέλθει η ολοκλήρωση του προγράμματος και η κοινωνική τους επανένταξη.

Οι τοξικοεξαρτημένοι κρατούμενοι μπορούν να παρακολουθήσουν διαζευκτικά ή σωρευτικά προγράμματα υποδοχής και ενημέρωσης, εναλλακτικά προγράμματα που υποκαθιστούν την κοινή κράτηση ή προγράμματα με υποκατάστατα. Ο ίδιος ο κρατούμενος δηλώνει την επιθυμία του να συμμετέχει σε πρόγραμμα απεξάρτησης. Εν συνεχεία, θα διαταχθεί η εισαγωγή του σε θεραπευτικό ή ειδικό κατάστημα κράτησης, προκειμένου να παρακολουθήσει το πρόγραμμα.

Ειδική επιτροπή διατάσσει την εισαγωγή του κρατούμενου σε πρόγραμμα διάγνωσης. Μετά την ολοκλήρωση αυτής της φάσης, ο κρατούμενος μπορεί να παρακολουθήσει πρόγραμμα σωματικής και ψυχικής απεξάρτησης εντός του σωφρονιστικού καταστήματος. Υπό τον όρο απόλυση προβλέπεται για όσους κρατούμενους έχουν παρακολουθήσει και ολοκληρώσει επιτυχώς θεραπευτικό πρόγραμμα εντός της φυλακής.

Εντός των καταστημάτων κράτησης υπάρχει ποικιλία θεραπευτικών προγραμμάτων, όπως συμβαίνει με τα θεραπευτικά προγράμματα εκτός των φυλακών, ώστε να μπορούν οι κρατούμενοι να επιλέγουν το θεραπευτικό πρόγραμμα που ταιριάζει καλύτερα στις ανάγκες τους.

Στο πλαίσιο της κοινωνικής επανένταξης, οι κρατούμενοι μπορούν να λάβουν ψυχοκοινωνική υποστήριξη από το ΚΕ.Θ.Ε.Α. και το 18 ΑΝΩ.

Η απεξάρτηση των κρατουμένων σε αριθμούς

Στη χώρα μας σήμερα λειτουργούν τριάντα τέσσερα (34) καταστήματα κράτησης. Συγκεκριμένα, η χώρα μας διαθέτει είκοσι τέσσερα (24) κλειστές φυλακές, τέσσερις (4) αγροτικές, τρία (3) καταστήματα κράτησης νέων και τρία (3) θεραπευτικά καταστήματα.

Συγκεκριμένα, τα τρία (3) θεραπευτικά καταστήματα είναι: 1) το Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυδαλλού, 2) το Ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού και 3) το Κατάστημα Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων (ΚΑΤΚ) Ελεώνα Θηβών.

Ο αριθμός των κρατουμένων είναι 10.7531 (στοιχεία 12.5.2022), από τους οποίους περίπου 2.500 είναι καταδικασμένοι για ναρκωτικά. Δεν σημαίνει ότι όλοι είναι εξαρτημένοι, αλλά σίγουρα ένας μεγάλος αριθμός αφορά σε χρήστες, που είτε η εξάρτησή τους δεν έγινε δεκτή από το δικαστήριο, είτε εκτίουν μειωμένη ποινή λόγω της αναγνώρισης της εξάρτησης. Επιπλέον, υπάρχει και αδιευκρίνιστος αριθμός υποδίκων για ναρκωτικά και άλλα αδικήματα και καταδικασμένων για άλλα αδικήματα, που είναι εξαρτημένοι ή εξαρτήθηκαν μέσα στη φυλακή.

Αναφορικά με την τοξικοεξάρτηση στα καταστήματα κράτησης, έχει υπογραφεί μνημόνιο συνεργασίας με το ΚΕ.Θ.Ε.Α., περί πρόληψης και αντιμετώπισης του

φαινομένου των εξαρτήσεων από ναρκωτικές ουσίες εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, με τίτλο: «Εξάρτηση, απεξάρτηση μέσα στην φυλακή».

Σε δύο (2) καταστήματα κράτησης υλοποιείται πρόγραμμα χορήγησης υποκατάστατων (μεθαδόνης), σε είκοσι τρία (23) καταστήματα λειτουργούν είκοσι επτά (27) συμβουλευτικοί σταθμοί απεξάρτησης από εξαρτησιογόνες ουσίες και επίσης σε τέσσερα (4) καταστήματα λειτουργούν θεραπευτικές ομάδες απεξάρτησης (φάση προκοινότητας).

Προγράμματα Συμβουλευτικής διενεργούνται:

1. Από το ΚΕ.Θ.Ε.Α., σε είκοσι (20) καταστήματα κράτησης.
2. Από το 18 ΑΝΩ, σε τρία (3) καταστήματα κράτησης.
3. Από το Πρόγραμμα «Διάπλους» στο Κατάστημα Κράτησης Κέρκυρας.

Σε Προγράμματα Συμβουλευτικής εντός φυλακής, σήμερα είναι ενταγμένοι 540 κρατούμενοι-ες, στα Θεραπευτικά Προγράμματα 91 και στα Προγράμματα με Θεραπεία Υποκατάστασης 122.

Αναφορικά με τα προγράμματα με υποκατάστατα οπιοειδών, ο ΟΚΑΝΑ υλοποιεί προγράμματα χορήγησης υποκατάστατων στις Δικαστικές Φυλακές Κορυδαλλού και Πάτρας (συνολικά 122 κρατούμενοι), σε δύο κατευθύνσεις: α) μείωσης της βλάβης και β) στόχευσης στην απεξάρτηση και στην κοινωνική επανένταξη. Η δεύτερη (β) κατεύθυνση θεωρείται θεραπευτική και παρέχει σήμερα τα ευεργετήματα όσων βρίσκονται σε θεραπεία απεξάρτησης, π.χ. ευεργετικός υπολογισμός ημερομισθίων κ.ά.

Συμπερασματικά, τα στεγνά προγράμματα με συμβουλευτική καλύπτουν είκοσι δύο (22) από τα τριάντα τρία (33) καταστήματα κράτησης, ενώ θεραπεία μπορεί να γίνει στα τέσσερα (4) καταστήματα κράτησης όπου υπάρχουν θεραπευτικές κοινότητες του ΚΕ.Θ.Ε.Α.

Επιπλέον, το ΕΠΙΛΟΓΗ - Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων, είναι θεραπευτικό κατάστημα κράτησης, το οποίο απευθύνεται αποκλειστικά σε κρατούμενους χρήστες ουσιών που επιθυμούν να απεξαρτητοποιηθούν μέσα από «στεγνό» πρόγραμμα απεξάρτησης, υπό την επίβλεψη εξειδικευμένης θεραπευτικής ομάδας.

Τέλος, το Κατάστημα Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων (ΚΑΤΚ) Ελεώνα με έδρα το Δήμο Θήβας και το Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων, με έδρα το Δήμο Κασσάνδρας Χαλκιδικής, αποτελούν θεραπευτικά καταστήματα που σκοπό τους έχουν τη θεραπευτική μεταχείριση των τοξικοεξαρτημένων κρατουμένων και τη σωματική και ψυχική τους απεξάρτηση.

Εκτός από το ΚΑΤΚ Ελεώνα, που λειτουργεί αμιγώς ως θεραπευτικό κατάστημα απεξάρτησης, με μέγιστη δυναμικότητα 80 ατόμων, θεραπευτικές δομές με τη μορφή των Θεραπευτικών Κοινοτήτων λειτουργεί μόνο το ΚΕ.Θ.Ε.Α. σε τέσσερις (4) φυλακές (Δικαστικές Κορυδαλλού, Γυναικείες Κορυδαλλού, Γυναικείες Ελεώνα Θηβών, Διαβατών Θεσσαλονίκης).

Φορείς που υλοποιούν συμβουλευτικά - θεραπευτικά προγράμματα στα Ελληνικά καταστήματα κράτησης

Φορείς που υλοποιούν συμβουλευτικά-θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης στα Ελληνικά Καταστήματα Κράτησης:

1) ΚΕΘΕΑ - Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων.

Ήδη από το 1987 έχει ξεκινήσει σταδιακά η λειτουργία συμβουλευτικών προγραμμάτων απεξάρτησης για τοξικοεξαρτημένους κρατούμενους από το Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ) σε 19 Καταστήματα Κράτησης της χώρας (Κορυθαλλός I, Κορυθαλλός II, Ειδικό Κέντρο Υγείας Κρατουμένων Κορυθαλλού (Νοσοκομείο Κρατουμένων Κορυθαλλού), Αυλώνα, Γυναικών Ελεώνα Θήβας, Λάρισας, Τρικάλων, Θεσσαλονίκης, Ναυπλίου, Γρεβενών, Νιγρίτας, Κομοτηνής, Αλικαρνασσοῦ, Νεάπολης, Χανίων, Αγίας, Πάτρας, Κασσαβέτειας και Ιωαννίνων) και το Ι.Α.Α.Α. Βόλου.

Επιπλέον, από 19-05-2022 έχει υπογραφεί και εφαρμόζεται μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής και του ΚΕ.Θ.Ε.Α. με σκοπό την επέκταση της λειτουργίας μονάδων Συμβουλευτικής Υποστήριξης Κρατουμένων των θεραπευτικών προγραμμάτων του ΚΕ.Θ.Ε.Α. σε όλα τα Καταστήματα Κράτησης της Χώρας

Επίσης, από το 2004 το ΚΕΘΕΑ υλοποιεί θεραπευτικά προγράμματα απεξάρτησης (θεραπευτική κοινότητα-φάση προκοινότητας) σε 4 Καταστήματα Κράτησης (Κορυθαλλός I, Κορυθαλλός II, Γυναικών Ελεώνα Θήβας, Θεσσαλονίκης).

Αναφορικά με το Συμβουλευτικό Πρόγραμμα "Προ-κοινότητα" του ΚΕΘΕΑ, οι ενδιαφερόμενοι κρατούμενοι συμμετέχουν, σε ομάδες προετοιμασίας (συνεδρίες) με προσωπικό του ΚΕΘΕΑ, προκειμένου να προετοιμαστούν για την πιθανή είσοδό τους στην κοινότητα. Οι κρατούμενοι που συμμετέχουν, παραμένουν στην Πτέρυγιά τους και δεν λαμβάνουν ευεργετικό υπολογισμό ημερομισθίων.

Κρατούμενοι που έχουν περάσει επιτυχώς από την προηγούμενη φάση, προτείνονται από το ΚΕΘΕΑ στο Συμβούλιο Φυλακής (Σ.Φ.), προκειμένου να ενταχθούν στη φάση της κοινότητας. Το Σ.Φ. με απόφασή του επιτρέπει την εισαγωγή του στην κοινότητα και καθορίζει τους όρους διαβίωσής του: πχ. ενδεχόμενη αλλαγή Πτέρυγας, παρακολούθηση άλλου ωρολογίου προγράμματος, απαγόρευση (εν τοις πράγμασι) μεταγωγής του σε άλλο κατάστημα διότι δεν λειτουργούν σε άλλα Καταστήματα αντίστοιχα προγράμματα.

Με την ένταξή τους στην κοινότητα, οι κρατούμενοι ουσιαστικά "αποδεσμεύονται" από το ωρολόγιο πρόγραμμα και τις υποχρεώσεις τους (βάσει Εσωτερικού Κανονισμού) και παραμένουν για τις ώρες από 09.00 έως 17.00, οπότε και επιστρέφουν στον θάλαμό τους. Επιπλέον, με τη συμμετοχή τους λαμβάνουν και ευεργετικό υπολογισμό ημερομισθίων για κάθε ημέρα συμμετοχής μία ημέρα εκτιώμενης ποινής (1:1).

2) Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών - (ΟΚΑΝΑ).

Ο Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών (ΟΚΑΝΑ) από τα τέλη του 2012 λειτουργεί πρόγραμμα απεξάρτησης τοξικομανών κρατουμένων με χορήγηση υποκατάστατων (λήψη μεθαδόνης ή βουπρενορφίνης).

Υλοποιείται στις φυλακές του Κορυδαλλού και της Πάτρας. Η θεραπεία υποκατάστασης η οποία είναι ευρέως διαδεδομένη και στις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου εφαρμόζεται, πλην της κοινότητας, και στα Καταστήματα Κράτησης.

Το εν λόγω πρόγραμμα έχει ως στόχους:

- 1) Την αποφυγή της αναγκαστικής διακοπής της θεραπείας του ΟΚΑΝΑ, σε εκείνους που παρακολουθούσαν πρόγραμμα υποκατάστασης προ της ποινής φυλάκισης.
- 2) Τη δυνατότητα ένταξης στο θεραπευτικό πρόγραμμα υποκατάστασης του ΟΚΑΝΑ σε εξαρτημένους από οπιοειδή, οι οποίοι δεν ελάμβαναν θεραπεία προ της φυλακίσεως και
- 3) Την κάλυψη της ανάγκης για θεραπεία συντήρησης πριν την αποφυλάκιση και την δυνατότητα διασφάλισης ότι ο αποφυλακισμένος θα παραπέμπεται κατά προτεραιότητα σε θεραπευτική δομή του ΟΚΑΝΑ.

Τα Προγράμματα Υποκατάστασης παρέχουν φαρμακευτική θεραπεία σε συνδυασμό με ψυχοκοινωνική υποστήριξη και θεραπεία της ψυχιατρικής και σωματικής συννοσηρότητας.

Η χορήγηση του υποκατάστατου της μεθαδόνης είναι καθημερινή (συμπεριλαμβανομένων αργιών).

Τα προγράμματα υποκατάστασης υλοποιούνται σε δύο φάσεις: Α΄ Φάση με έμφαση στην μείωση της βλάβης. Β΄ Φάση, με έμφαση στην απεξάρτηση και την κοινωνική επανένταξη. Η συμμετοχή στην Β΄ Φάση, δύναται να ενεργοποιήσει τον προβλεπόμενο ευεργετικό υπολογισμό λόγω συμμετοχής σε πρόγραμμα απεξάρτησης.

3) Μονάδα Απεξάρτησης «18 ΑΝΩ» του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής: Ο εν λόγω φορέας υλοποιεί συμβουλευτικά προγράμματα 3 Καταστήματα Κράτησης: 1) στο Κ.Κ. Κορυδαλλού Ι (έτος έναρξης 1993), 2) στο ΚΚ Κορυδαλλού ΙΙ και 3) στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού.

4) Πρόγραμμα «Διάπλους»: Αφορά στο ΚΚ Κέρκυρας και αποτελεί θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης που υλοποιεί η Ψυχιατρική Κλινική του Νοσοκομείου Κέρκυρας.

Από το Σεπτέμβριο του 2002 λειτουργεί στον Ελεώνα Θηβών το θεραπευτικό Κατάστημα «Επιλογή - Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων» το οποίο φιλοξενεί κρατούμενους από όλες τις φυλακές της Ελλάδας που είναι χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, ανεξαρτήτως ποινικής κατάστασης (υπόδικοι και κατάδικοι) και εθνοτικής ή πολιτισμικής προέλευσης, με ad hoc περιορισμούς συμμετοχής όσον

αφορά ειδικότερα την ηλικία (17 και άνω), καθώς και ειδικές κατηγορίες ως προς το ανώτατο όριο της επιβληθείσας ποινής και του χρόνου έκτισής της.

Το εν λόγω κατάστημα υλοποιεί στεγνό πρόγραμμα χωρίς υποκατάστατα (μέσος όρος παρακολούθησης του προγράμματος είναι 6-8 μήνες) και η λειτουργία του διέπεται από τις αρχές της εκούσιας συμμετοχής, αποχής από ουσίες, σεξ ή βία, σεβασμού των αρχών και των ορίων του προγράμματος, συμμετοχής σε όλες τις δραστηριότητες του προγράμματος (εργασία, θεραπευτικές διαδικασίες, εκπαίδευση κλπ.), σεβασμού της προσωπικότητας και τέλος, ανάπτυξης αλληλοβοήθειας μεταξύ των μελών.

Το πρόγραμμα είναι πολυφασικό και περιλαμβάνει τις εξής τέσσερις διαδοχικές θεραπευτικές φάσεις:

Α΄ φάση «προετοιμασία – κινητοποίηση»:

Η διάρκεια της συγκεκριμένης φάσης δεν ξεπερνά τους τέσσερις μήνες, κατά τη διάρκεια των οποίων πραγματοποιούνται μαθήματα εργασίας και γλώσσας. Οι κρατούμενοι που μεταφέρονται από τις άλλες φυλακές και εισάγονται στην α΄ φάση συνάπτουν υποχρεωτικά ένα σταθερό θεραπευτικό συμβόλαιο, με το οποίο δεσμεύονται για τη συμμόρφωσή τους με τους όρους και τις προϋποθέσεις του θεραπευτικού προγράμματος.

Β΄ φάση «μετάβαση»:

Η συμμετοχή στη φάση αυτή περιλαμβάνει καθημερινά πρωινές και απογευματινές συναντήσεις με την θεραπευτική ομάδα του Καταστήματος, καθώς και διεξαγωγή ομαδικών θεραπευτικών συνεδριών με σκοπό τη δημιουργία θεραπευτικής δέσμευσης από όλους τους συμμετέχοντες να εγκαταλείψουν την κουλτούρα - νοοτροπία της ταύτισης μεταξύ φυλακής και χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Ειδικότερα, άλλες μη θεραπευτικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της β΄ φάσης αφορούν μαθήματα θεατρολογίας, συνεδρίες γλωσσομάθειας, ενάσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων, πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, καθώς και συνεδρίες συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης.

Γ΄ φάση «ψυχική απεξάρτηση»:

Το στάδιο αυτό του προγράμματος αφορά τη φάση της κοινότητας όπου ειδικότερα, τα μέλη του προγράμματος οργανώνουν τις καθημερινές τους δραστηριότητες, μεριμνούν για την προετοιμασία του φαγητού, της καθαριότητας και της κηπουρικής στους κοινόχρηστους ή μη χώρους του Καταστήματος. Επίσης, όλοι οι συμμετέχοντες μπορούν να διαθέτουν και να ξοδεύουν χρήματα για την κάλυψη των ατομικών τους αναγκών. Μετά από έξι μήνες τουλάχιστον και ενώ αποφυλακίζονται οι κρατούμενοι μπορούν να μεταβούν στο τελευταίο στάδιο του προγράμματος, εκείνο δηλαδή της επανένταξης.

Δ΄ φάση «κοινωνικοποίηση»:

Στο στάδιο αυτό το πρόγραμμα διαρκεί τουλάχιστον ένα χρόνο και προσφέρει στους συμμετέχοντες στέγη, ομαδική θεραπεία και άλλες δραστηριότητες για την ομαλή επανένταξή τους στο κοινωνικό περιβάλλον. Περαιτέρω, παρέχεται τεχνική ή άλλη βοήθεια για την αναζήτηση εργασίας, τη συνέχιση τυχόν εκπαιδευτικής δραστηριότητας με σκοπό τη διασφάλιση της προσωπικής ανεξαρτησίας και την οριστική αποχή από τη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών.

Τέλος επισημαίνεται ότι το τελευταίο περιστατικό θανάτου λόγω ναρκωτικών, που σημειώθηκε σε Κατάστημα Κράτησης της Χώρας, ήταν το 2017.

[Ακολουθεί σχετικός πίνακας που απεικονίζει τα δεδομένα του Μαΐου του 2022].

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΕΞΑΡΤΗΣΗΣ ΣΤΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ
(ΜΑΪΟΣ 2022)**

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΜΑΪΟΣ 2022	ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ	ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ
Α.Κ.Κ. ΑΓΙΑΣ ΧΑΝΙΩΝ	ΚΕΘΕΑ ΑΡΙΑΔΗΝΗ-Ομάδα Συμβουλευτικής και Ενημέρωσης Κρατούμενων	1	0	0	0	0
Α.Κ.Κ. ΚΑΣΣΑΝΑΡΑΣ ΧΑΚΙΑΚΗΣ	ΚΕΘΕΑ ΑΡΣΙΣ	5	0	0	0	0
Α.Κ.Κ. ΠΡΥΝΘΑΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΔΑΙΚΑΡΝΑΣΣΟΥ	ΚΕΘΕΑ ΑΡΙΑΔΗΝΗ	6	0	0	0	0
Κ.Κ. ΑΜΦΙΣΣΑΣ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΓΡΕΒΕΣΩΝ	ΚΕΘΕΑ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ	13	0	0	0	0
Κ.Κ. ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΛΕΩΝΑ ΘΗΒΩΝ	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ	23	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ	9	0	0
Κ.Κ. ΔΟΜΟΚΟΥ	ΔΕΝ ΥΠΟΠΟΙΕΤΑΙ	0	0	0	0	0
Ε.Α.Κ.Κ.Ν. ΚΑΣΑΒΕΤΕΙΑΣ	ΚΕΘΕΑ ΠΙΛΟΤΟΣ	7	0	0	0	0
Ε.Κ.Κ.Ν. ΑΥΛΩΝΑ	ΚΕΘΕΑ ΣΤΡΟΦΗ	26	0	0	0	0
Ε.Κ.Κ.Ν. ΒΟΛΟΥ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΚΕΘΕΑ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ	35	ΚΕΘΕΑ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ	11	0	0
Κ.Κ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	ΚΕΘΕΑ ΗΠΙΕΡΟΣ ΣΕ ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΛΟΓΩ COVID-19	0	0	0	0	0
Κ.Α.Υ.Φ.	ΔΕΝ ΥΠΟΠΟΙΕΤΑΙ	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΚΕΡΚΥΡΑΣ	0	0	ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΠΛΟΥΣ	9	0	0
Κ.Κ. ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	ΚΕΘΕΑ ΚΙΒΩΤΟΣ	7	0	0	0	0
Κ.Κ. ΚΟΡΙΝΘΟΥ	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ	6 ΕΝΗΛΙΚΕΣ/ 7 ΑΝΗΛΙΚΟΙ	0	0	0	0
Κ.Κ. ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ I	Α) ΚΕΘΕΑ ΜΟΝΑΔΑ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ Β) 18 ΑΝΩ 18 ΑΝΩ ΤΟΥ Ψ.Ν.Α	Α) 140 Β) 30	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ	17	ΟΚΑΝΑ	60
Κ.Κ. ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ II		5	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ 3 ΑΤΟΜΑ/ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ 15 ΑΤΟΜΑ	0	0	0
Κ.Κ. ΚΩ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΛΑΡΙΣΑΣ	ΚΕΘΕΑ	32	0	0	0	0
Κ.Κ. ΜΑΛΑΝΑΡΙΝΟΥ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΝΑΥΠΑΛΙΟΥ	ΚΕΘΕΑ ΚΥΤΤΑΡΟ-ΟΞΥΤΟΝΟ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΝΑΥΠΑΛΙΟΥ	15	0	0	0	0
Κ.Κ. ΝΕΑΠΟΛΗΣ	ΚΕΘΕΑ	7	0	0	0	0
Κ.Κ. ΝΗΡΤΙΑΣ	ΚΕΘΕΑ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ	22	0	0	0	0
Ε.Κ.Υ.Κ. ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ	ΚΕΘΕΑ	9	0	0	0	0
Κ.Κ. ΠΑΤΡΑΣ	ΚΕΘΕΑ ΟΞΥΤΟΝΟ	42	0	0	ΟΚΑΝΑ	62
Κ.Κ. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ	43	0	0	0	0
Κ.Κ. ΤΡΙΠΟΛΗΣ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΧΑΛΚΙΔΑΣ	0	0	0	0	0	0
Κ.Κ. ΧΑΝΙΩΝ	ΚΕΘΕΑ ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ-ΑΡΙΑΔΗΝΗ	27	0	0	0	0
Κ.Κ. ΧΙΟΥ	0	0	0	0	0	0
ΚΑΤΚ ΕΛΕΩΝΑ ΘΗΒΑΣ	το Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατούμενων Ελεώνα Θηβών (ΕΠΙΛΟΓΗ-ΚΑΤΚ) αποτελεί θεραπευτικό κατάστημα κράτησης, στο οποίο εφαρμόζεται αναγνωρισμένο- βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας- "στεγνό" (δηλ. χωρίς υποκατάστατα) πολυφασικό πρόγραμμα απεξάρτησης. Υπό αυτή την προοπτική, όλοι οι κρατούμενοι-θεραπευόμενοι που παρίστανται στο Κέντρο ανά πάσα στιγμή, παρακολουθούν, εκτίοντας την ποιή τους ταυτόχρονα, πρόγραμμα απεξάρτησης. Τη δεδομένη στιγμή παρακολουθούν την Α' φάση 17 άτομα, τη Β' φάση 15, τη Γ' φάση 6 και τη Δ' φάση 2 άτομα. Στο χώρο της αποτομής, στον οποίο διαμένουν οι προς ένταξη στο πρόγραμμα, διαμένουν 2 άτομα. Οι τρεις πρώτες φάσεις πραγματοποιούνται στο χώρο του ΚΑΤΚ(σύνολο συμμετεχόντων=38), ενώ η Δ' (Επανάταξη) υλοποιείται σε διαμέρισμα στην Αθήνα (σύνολο συμμετεχόντων 2). Οπότε, συνολικά αυτή τη στιγμή το πρόγραμμα εξυπηρετεί 42 άτομα (συμπεριλαμβανομένου και τους προς ένταξη					
ΨΥΧΙΑΤΡΕΙΟ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ	18 ΑΝΩ ΔΙΑΚΟΠΗ ΛΟΓΩ COVID-19	0	0	0	0	0
Ι.Α.Α.ΒΟΛΟΥ	ΚΕΘΕΑ ΠΙΛΟΤΟΣ	17				

Η κοινωνική επανένταξη των χρηστών κρατουμένων

Η κοινωνική επανένταξη των χρηστών κρατουμένων είναι μέρος του θεραπευτικού προγράμματος, διότι τότε θεωρείται ότι ολοκληρώνεται η θεραπεία, όταν δηλαδή το άτομο ενταχθεί ξανά και αρμονικά στο κοινωνικό σύνολο. Για το λόγο αυτό και οι αποφυλακισμένοι συνεχίζουν το θεραπευτικό πρόγραμμα μετά την αποφυλάκισή τους σε χώρους εκτός της φυλακής, ώστε να επανενταχθούν.

Έρευνες έχουν δείξει ότι με αυτόν τον τρόπο μειώνεται σημαντικά το ποσοστό υποτροπής και θεραπευτικής ματαίωσης και ότι οι περισσότεροι που ολοκλήρωσαν το θεραπευτικό πρόγραμμα, δεν επαναφυλακίστηκαν και δεν συλλήφθηκαν ξανά.

Για τους κρατούμενους, αυτό το στάδιο είναι μια σημαντική προετοιμασία ένταξης στην κοινωνία, καθώς μετά από έναν μακρόχρονο εγκλεισμό, τα άτομα αυτά ιδρυματοποιούνται, συνηθίζουν σε άλλους κανόνες και τρόπο ζωής τους οποίους πρέπει να αποβάλλουν, ώστε να ενταχθούν ξανά στο κοινωνικό σύνολο.

Συνεπώς, θα πρέπει να στηριχθεί περαιτέρω η πολιτική του σωφρονισμού αυτών των ατόμων, όσο και η πολιτική της επανακοινωνικοποίησής τους, καθώς έχουν ως κοινή βάση το κοινωνικό περιβάλλον και τις διαπροσωπικές σχέσεις που μπορούν να αναπτύξουν σε αυτό.

Αν δεν έχουν διαμορφώσει -μέσω της θεραπείας- μια κατάλληλη προσωπικότητα που να μπορεί να αναπτύξει υγιείς σχέσεις με τα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού συνόλου, τότε δεν θα επιτευχθεί και η επανένταξη. Συνεπώς, η αναμόρφωση και η θεραπεία, ουσιαστικά και πρωταρχικά, εξυπηρετούν την επιτυχή επανένταξη.

Προτάσεις

Σύμφωνα με την πρόσφατη Έκθεση του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τα Ναρκωτικά (EMCDDA, 4/2022): 1) ο πληθυσμός των κρατουμένων στην ΕΕ παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά χρήσης και ενέσιμης χρήσης από το γενικό πληθυσμό των χρηστών εκτός φυλακής, 2) αυξάνεται κατακόρυφα η χρήση συνθετικών κανναβινοειδών στις φυλακές (είναι πιο φθηνά, δυσκολότερο να ανιχνευτούν με εξετάσεις και πιο εύκολο να μπουν παράνομα στις φυλακές), 3) είναι υψηλός ο κίνδυνος θανάτου από υπερδοσολογία το πρώτο διάστημα μετά την αποφυλάκιση και 4) οι εναλλακτικές ποινές, όπως η συμμετοχή στη θεραπεία, λειτουργούν ως ισχυρό κίνητρο για απεξάρτηση.

Προκειμένου να βελτιωθεί η παρούσα κατάσταση στον τομέα της απεξάρτησης εντός των καταστημάτων κράτησης της χώρας, προτείνουμε τα ακόλουθα:

1. Να γενικευτούν σε περισσότερες φυλακές τα προγράμματα υποκατάστασης.
2. Να αυξηθεί ο αριθμός των κρατουμένων που παρακολουθούν θεραπευτικά προγράμματα, αλλά και όσων παρακολουθούν τα προγράμματα συμβουλευτικής.
3. Να δημιουργηθούν εξειδικευμένα προγράμματα απεξάρτησης από το αλκοόλ και πρόληψης της χρήσης ναρκωτικών εντός της φυλακής, που δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα.

4. Να υπάρξει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την πρόληψη της υποτροπής μετά την αποφυλάκιση, παρά τα αυξημένα ποσοστά θανάτων από υπερδοσολογία στους αποφυλακισμένους.
5. Να προβλεφθεί εξειδικευμένη παρέμβαση πρόληψης - συμβουλευτικής - θεραπείας στους μετανάστες, αφού το 50% των κρατουμένων των Ελληνικών φυλακών είναι αλλοδαποί.
6. Να δημιουργηθεί εξειδικευμένο πρόγραμμα πρόληψης και ειδική θεραπευτική κοινότητα για ανήλικους και νεαρούς ενήλικους.
7. Να ενισχυθούν τα προγράμματα κοινωνικής επανένταξης των αποφυλακισμένων χρηστών.
8. Να ενισχυθεί η παρέμβαση για τη θεραπευτική αντιμετώπιση της χρήσης και της εξάρτησης από ουσίες στα σωφρονιστικά καταστήματα. Οι συνθήκες εγκλεισμού, η επαφή με άλλους χρήστες σε καθημερινή βάση και η ανάγκη για διαχείριση της μοναξιάς είναι παράγοντες που επιδρούν καταλυτικά στη χρήση ουσιών.
9. Παροχή δημόσιας και δωρεάν πρόληψης - θεραπείας - κοινωνικής επανένταξης του χρήστη, με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και τις αιτίες που τον έστρεψαν σε αυτή την επιλογή.
10. Ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης και «στεγνών προγραμμάτων» συμβουλευτικής και θεραπείας σε όλα τα καταστήματα κράτησης της χώρας, που θα λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες του εγκλεισμού.
11. Ειδικά θεραπευτικά προγράμματα στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων και διασύνδεση των υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων με τα θεραπευτικά προγράμματα, με σκοπό την ενίσχυση του κινήτρου των νέων για ένταξη στη θεραπεία.
12. Να δίνεται η δυνατότητα συνέχισης του υποκατάστατου, χωρίς διακοπή λόγω της σύλληψης, σε όσους ήταν ήδη σε πρόγραμμα χορήγησης του OKANA πριν τη σύλληψή τους, με αποκλειστικό στόχο τη σταδιακή μείωση και την προετοιμασία για εισαγωγή σε «στεγνό πρόγραμμα».
13. Δημιουργία ειδικού προγράμματος ενημέρωσης σε όλους τους κρατούμενους με την είσοδό τους στο κατάστημα κράτησης για την απεξάρτηση, αλλά και αξιολόγηση των αναγκών τους, ανεξάρτητα αν είναι χρήστες ή όχι.
14. Αναστολή εκτέλεσης της ποινής ή την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης, υπό τον όρο παρακολούθησης Θεραπευτικού Προγράμματος εκτός φυλακής, ανάλογα και με το είδος της ποινής ή της καταδικαστικής απόφασης.
15. Δικαστική παρακολούθηση της θεραπείας αντί της φυλάκισης για όσους εξαρτημένους το επιθυμούν, στοιχείο που έχει αποδειχθεί ότι αυξάνει την αποτελεσματικότητα της απεξάρτησης, αφού παρακολουθεί όλη τη θεραπευτική πορεία του χρήστη, ως όρο της ποινής.
16. Διεύρυνση του δικτύου «στεγνών» Θεραπευτικών Προγραμμάτων και των Κέντρων Υποδοχής Αποφυλακισμένων. Στήριξη της κοινωνικής επανένταξης μετά την αποφυλάκιση για αποφυγή της υποτροπής στη χρήση, αλλά και για αντιμετώπιση του διπλού στιγματισμού (χρήστης - φυλακισμένος). Μέτρα

στήριξης της κοινωνικής επανένταξης όσων βρίσκονται σε Θεραπευτικό Πρόγραμμα (εργασία, κατάρτιση, άδεια παραμονής, ταμείο ανεργίας, εκπαίδευση κ.ά.).

Η αλλαγή του υποδείγματος κατά της τοξικοεξάρτησης

Είναι ανάγκη να προχωρήσουμε άμεσα στην εφαρμογή πιο ριζοσπαστικών μεθόδων πρόληψης και να σχεδιάσουμε μια πιο αποτελεσματική πολιτική απέναντι στο ζήτημα της τοξικοεξάρτησης τόσο εντός όσο και εκτός φυλακής.

Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος είναι απαραίτητη η αλλαγή στη φιλοσοφία αντιμετώπισης του ζητήματος. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η χρήση ναρκωτικών ουσιών συνδέεται άμεσα με το εμπόριο και ότι όσο το εμπόριο ανθεί και κάποιοι πλουτίζουν από αυτό, τόσο θα διογκώνεται το πρόβλημα.

Κατά δεύτερο λόγο θα πρέπει να κινηθούμε προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης του χρήστη ως ασθενούς και όχι ως εγκληματία του κοινού ποινικού δικαίου. Η αλλαγή στο καθεστώς αντιμετώπισης των χρηστών θα έχει ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη μείωση του εμπορίου. Η «αγορά» των εμπορών θα συρρικνωθεί αυτόματα, τα κέρδη τους θα μειωθούν κατακόρυφα και ο κίνδυνος που αναλαμβάνουν οι έμποροι του λευκού θανάτου θα φαντάζει δυσανάλογος σε σχέση με τα προσδοκώμενα κέρδη τους.

Η μεταρρυθμιστική πολιτική για την αντιμετώπιση της μάστιγας των ναρκωτικών θα πρέπει να στηριχθεί στους ακόλουθους πυλώνες:

- 1) Αντιμετώπιση του χρήστη ως ασθενούς και όχι ως εγκληματία του κοινού ποινικού δικαίου.
- 2) Παρακολούθηση των χρηστών από εξειδικευμένο και ειδικά εκπαιδευμένο ιατρικό προσωπικό.
- 3) Δημιουργία στα δημόσια νοσοκομεία ειδικών τμημάτων που θα έχουν ως αποστολή τους την παροχή βοήθειας στους χρήστες.
- 4) Συνεργασία των νοσοκομείων με τις θεραπευτικές κοινότητες, με σκοπό τη μακροπρόθεσμη ένταξη όλων των χρηστών σε προγράμματα απεξάρτησης.
- 5) Αποποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών για τους εξαρτημένους χρήστες που έχουν δηλωθεί στις επίσημες υγειονομικές υπηρεσίες των κατά τόπους νοσοκομείων.

Αντί επιλόγου

Μια πραγματική μεταρρύθμιση του σωφρονιστικού μας συστήματος θα πρέπει να στηρίζεται στους ακόλουθους πυλώνες:

1. Στην κατάργηση της έννοιας της εξατομίκευσης της μεταχείρισης που δημιουργεί διακρίσεις και ανισότητες.
2. Στην ταξινόμηση των κρατουμένων κατά ομοειδείς κατηγορίες, όχι στο πλαίσιο της ίδιας φυλακής, αλλά με κατανομή των κατηγοριών αυτών σε διαφορετικό για κάθε μία κατάσταση. Με αυτόν τον τρόπο θα πάψουν να στοιβάζονται στα ίδια

σωφρονιστικά καταστήματα οι υπόδικοι με τους κατάδικους, οι χρήστες με τους εμπόρους ναρκωτικών και οι ισοβίτες με τους κρατούμενους για πλημμελή εκπλήρωση συμβατικών υποχρεώσεων.

3. Στη μετατροπή της φυλακής από τόπο στέρησης της ελευθερίας σε τόπο ελεγχόμενης ελευθερίας, έτσι ώστε να μπορεί ο κρατούμενος να ασκείται στον ελεύθερο τρόπο ζωής και να μην αποκόπτεται οριστικά και αμετάκλητα από την κοινωνία.
4. Στην καθιέρωση της σωφρονιστικής νομιμότητας.
5. Στην εξασφάλιση εργασίας σε όλους.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της ομαλής επανένταξης των αποφυλακιζομένων στην κοινωνία, κρίνεται απαραίτητη η ενεργοποίηση των -ανενεργών μέχρι σήμερα- διατάξεων του Σωφρονιστικού μας Κώδικα περί επιτροπών κοινωνικής υποστήριξης αποφυλακιζομένων (άρθρο 81), ημιελεύθερης διαβίωσης κρατουμένων (άρθρο 59), οργάνωσης εργασίας έξω από τα καταστήματα κράτησης (άρθρο 42), τμηματικής έκτισης των ποινών (άρθρο 63) και παροχής κοινωφελούς εργασίας (άρθρο 64).

Η όλη προσπάθεια θα πρέπει, σε τελευταία ανάλυση, να κατατείνει σε ένα θεμελιώδη στόχο: Να διασφαλισθεί η ομαλή επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία, καθιστώντας τις φυλακές κέντρα επιμόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης για όλους - «σχολεία» μιας δεύτερης ευκαιρίας στην ελπίδα και τη ζωή.

Με τις παραπάνω αλλαγές, αν οι φυλακές δε γίνουν κοινωνικά ωφέλιμες, τουλάχιστον θα πάψουν να είναι βλαπτικές στην έκταση που ήταν μέχρι σήμερα.

ΣΤ. «Κοινωνική επανένταξη κρατουμένων»

Εισηγητής: Ιωάννης Γκιόλας

Αποτελεί πλέον κοινό τόπο για τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης ότι η επανένταξη ξεκινά μέσα από τη φυλακή και αρχίζει από την περίοδο της κράτησης. Έχει δε στόχο την ομαλή επιστροφή στο κοινωνικό, επαγγελματικό και οικογενειακό περιβάλλον και κατ' επέκταση στην αποφυγή της υποτροπής.

Προς τούτο το σωφρονιστικό σύστημα πρέπει να εγγυάται την τήρηση μιας σειράς προϋποθέσεων που υποβοηθούν την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Ενδεικτικά:

1. Διατήρηση ομαλής επαφής και επικοινωνίας του κρατούμενου με άτομα του περιβάλλοντός του, της οικογένειάς του, με τον εκτός φυλακής κόσμο και υποστήριξη της διατήρησης των οικογενειακών και φιλικών του δεσμών.
2. Παροχή δυνατότητας εκπαίδευσης και κατάλληλης επαγγελματικής κατάρτισης που περιλαμβάνει εξοικείωση με σύγχρονες και αποδοτικές τεχνολογίες και οπωσδήποτε πρόσβαση στην πληροφορία, στοιχεία που θα εφοδιάσουν τον αποφυλακιζόμενο με προσόντα ικανά να του εξασφαλίσουν ένταξη στην αγορά εργασίας.
3. Παροχή συμβουλευτικής μέσα και έξω από τη φυλακή ούτως ώστε να εξοικειώνονται με τα επαγγέλματα που πρόκειται να ασκήσουν για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στον νέο εργασιακό τους χώρο.
4. Δημιουργική απασχόληση μέσα στη φυλακή που θα εξασφαλίσει την ομαλή ψυχοσωματική διαβίωση, συμβάλλοντας παράλληλα στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων τους.
5. Εξασφάλιση, μετά την αποφυλάκιση, χώρου μιας πρόσκαιρης τουλάχιστον στέγασης, υποδείξεις εργασιακής απασχόλησης και οπωσδήποτε παροχή διατροφής και μικρού επιδόματος για την κάλυψη των ελαχίστων αναγκών αξιοπρεπούς διαβίωσης για το διάστημα που δεν καθίσταται δυνατή η εξεύρεση επαγγελματικής απασχόλησης.

Πολλοί παράγοντες είναι απαραίτητο να ισχύουν για να διασφαλισθούν αυτοί οι όροι κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, ώστε να πραγματώνεται η απόλυτης αξίας και κοινής παραδοχής αρχή, ότι οι φυλακισμένοι δεν παύουν να είναι υποκείμενα δικαίου και φορείς δικαιωμάτων, που η μοναδική τους τιμωρία είναι η πρόσκαιρη στέρηση της ελευθερίας τους.

Όπως γίνεται κατανοητό η διαδικασία της ομαλής κοινωνικής επανένταξης που αρχίζει από τις φυλακές, μετά και την ενδεικτική απαρίθμηση των ανωτέρω όρων, προϋποθέτει με την έννοια της συνδρομής ικανής και αναγκαίας καθιέρωσης και εφαρμογής ρυθμίσεων έκτισης των ποινών, τα παρακάτω στα οποία αναφερόμαστε συγκεκριμένα και επιγραμματικά:

1. Την εξασφάλιση της χορήγησης τακτικών αδειών αμέσως από τον χρόνο που αποκτάται το σχετικό δικαίωμα. Προτείνεται μάλιστα η διάρκειά τους να επεκταθεί κατά 2 ή 3 ημέρες, ώστε να καλύπτεται ο χρόνος μετάβασης στον τόπο παραμονής

του αλλά και η ουσιαστική επικοινωνία με το εξωτερικό περιβάλλον και ενδεχομένως η δυνατότητα μικρής διάρκειας εργασίας.

2. Αναβάθμιση και επέκταση της λειτουργίας των φυλακών, με στόχο κανείς αποφυλακιστέος να μην εξέρχεται από αυτές χωρίς την επαρκή και για τους αγράμματους τη στοιχειώδη έστω εκπαίδευση.
3. Ο συνωστισμός στα κέντρα κράτησης πρέπει να εκλείψει οριστικά εντός καθορισμένου και χρονικού διαστήματος.
4. Η παροχή κοινωφελούς εργασίας, ως μέτρο έκτισης της ποινής, είναι αναγκαίο να περιλάβει μεγαλύτερο αριθμό κρατούμενων και για την αποσυμφόρηση των φυλακών, αλλά και για την ομαλότερη και πιο ανθρώπινη έκτιση ελαφρότερων ποινών για μικρής ποινικής απαξίας παραβάσεις.
5. Η μεταγωγή στις αγροτικές φυλακές να περιλάβει μεγαλύτερο αριθμό κρατούμενων, με τροποποίηση των ορίων ποινής που έχουν περιορίσει κατά πολύ το δικαίωμά τους και συγχρόνως να αποστερήσει το δυναμικό των αγροτικών, με δυσμενείς συνέπειες για τους ίδιους τους κρατούμενους αλλά και τη λειτουργικότητα των ιδρυμάτων αυτών.
6. Η επέκταση του μέτρου του καθεστώτος ηλεκτρονικής παρακολούθησης (βραχιολάκια), αλλά και της εφαρμογής του θεσμού της ημιελεύθερης διαβίωσης, που δυστυχώς έχουν ανασταλεί.

Η ανωτέρω καταγραφή, παρότι συντείνει στην ορθή, άρτια και αποτελεσματική κοινωνική επανένταξη, επειδή θα περιληφθεί και σε άλλα τμήματα της έκθεσής μας και θα αναλυθεί πληρέστερα, δεν κρίνεται σκόπιμο να λάβει μεγαλύτερη έκταση στην παρούσα.

Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί μια πιο εκτεταμένη αναφορά στην επανένταξη των αποφυλακισμένων, με στοιχεία που εξετάστησαν κατά τη σχετική συζήτηση που έλαβε χώρα στις 24.2.2022 στην Επιτροπή μας, με την παρουσία και λεπτομερή έκθεση της Προέδρου του ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», Καθηγήτριας κυρίας Χριστίνας Ζαραφωνίτου και της Διευθύντριας αυτού Διδάκτορος κυρίας Φωτεινής Μηλιώνη, αλλά και από στοιχεία που είναι επισήμως καταγεγραμμένα σε εκθέσεις και τέλος από σχετικά έγγραφα που απεστάλησαν στην Επιτροπή μας από τον Γενικό Γραμματέα κ. Κωνσταντίνο Παπαθανασίου.

Η πρωταρχική παρατήρηση είναι ότι ο μόνος «ημικρατικός» φορέας μετασφρονιστικής μέριμνας που διανύει ήδη 19 χρόνια λειτουργίας του είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα υπό την εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Σκοπός του, σύμφωνα με την ιδρυτική πράξη (Π.Δ. 300/2003) είναι «η επαγγελματική κατάρτιση, η αποκατάσταση, η οικονομική συμπαράσταση και προετοιμασία και προώθηση της εν γένει κοινωνικής επανένταξης των κρατούμενων και αποφυλακισμένων».

Η ευρύτητα, η συνθετότητα και το είδος των αντικειμένων με τα οποία πραγματεύεται η ΕΠΑΝΟΔΟΣ καθιστούν το έργο της αντίστοιχα πολυποίκιλο και ιδιαίτερα απαιτητικό. Συναφώς, αντίστοιχες εκ των πραγμάτων είναι και οι απαιτήσεις για στελέχωση και πόρους για τη βασική και ίσως και στοιχειώδη ανταπόκριση στις ανάγκες και τους σκοπούς που εκ του κανονιστικού πλαισίου της είναι επιφορτισμένη να επιτελεί.

Δυστυχώς, διαχρονικά οι ελλείψεις και τα κενά εμφανίσθηκαν αλλά και παραμένουν μέχρι και σήμερα ανυπέρβλητα, με αποτέλεσμα παρά τη φιλότιμη και εργώδη

προσπάθεια των υπηρετούντων και των, ομολογουμένως, αρκετών εθελοντών, να μην είναι κατορθωτή η εκπλήρωση του σκοπού της.

Χαρακτηριστικά η κυρία Ζαραφωνίτου εξέθεσε στην εισήγησή της κατά τη συνεδρίαση της Επιτροπής μας την 24/2/2022 τα εξής: «Το προσωπικό, όπως σας είπα, αυξήθηκε με τον τελευταίο νόμο του 2020, προβλέποντας πλέον 23 οργανικές θέσεις, επειδή έχουν προβλεφθεί και αναμένεται να τεθούν σύντομα σε εφαρμογή και τα 6 παραρτήματα εκτός Αθηνών. Παρόλα αυτά, δεν έχει καλυφθεί ακόμα καμία θέση. Ωστόσο, για πρώτη φορά, μετά σχεδόν 15χρονη λειτουργία της «ΕΠΑΝΟΔΟΥ», εγκρίθηκαν εντός του 2021, 4 οργανικές θέσεις, οι οποίες αναμένεται να προκηρυχθούν μέσω ΑΣΕΠ. Πρόσφατα μάλιστα, εγκρίθηκαν άλλες 2 θέσεις μέσω κινητικότητας και αναμένουμε, μόλις ξεκινήσει η κινητικότητα μήπως και μπορέσουν να καλυφθούν. Είναι το σημαντικότερο πρόβλημα αυτή τη στιγμή να μην έχει μόνιμο προσωπικό ο φορέας». Οι διαπιστώσεις αυτές είναι αυτονόητο ότι οφείλουν να αποτελούν και δικές μας απόψεις και υποδείξεις.

Συνεχίζοντας η κυρία Ζαραφωνίτου είπε ακόμα: «Προς το παρόν, λειτουργεί με τη Διευθύντρια (κ. Μηλιώνη).. Υπάρχει αποσπασμένος υπάλληλος, σωφρονιστικός, και υπάρχουν και κάποιοι με παράλληλα καθήκοντα, μία ή δύο μέρες από υπαλλήλους του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη. Οι υπόλοιποι εργάζονται είτε εθελοντικά, είτε με κάποιες μικρές, πολύ μικρές, λόγω του προϋπολογισμού που έχουμε, συμβάσεις έργου».

Προφανώς δεν είναι στις προθέσεις μας, ούτε είναι σωστό να υποβαθμίσουμε τις δράσεις και τα αποτελέσματα της δουλειάς όσων απασχολούνται με περισσή διάθεση προσφοράς στην ΕΠΑΝΟΔΟ. Οφείλουμε όμως να καταγράψουμε ότι, απέχουμε ακόμη κατά πολύ από στόχους που έχουν τεθεί και δυστυχώς δεν ανταποκρίνονται στον επιθυμητό και συγχρόνως αναγκαίο βαθμό εκπλήρωσής τους.

Πώς άλλωστε θα μπορούσε αυτό να επιτευχθεί χωρίς παραρτήματα σε άλλες μεγάλες πόλεις, χωρίς το στοιχειωδώς απαραίτητο υπαλληλικό προσωπικό, χωρίς επαρκή προϋπολογισμό που μέχρι πέρυσι μόλις υπερέβαινε τις 100.000 ευρώ και πλέον... θριαμβολογούμε διότι το τρέχον έτος θα διπλασιασθεί αφού όπως κατετέθη έχουν προβλεφθεί 200.000 ευρώ.

Ένα ακόμη στοιχείο που εισφέρθηκε στην Επιτροπή μας με την επιμέλεια του κ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου, παρότι αποδεικνύει ότι καταβάλλεται διαρκώς μεγάλη προσπάθεια για την επαγγελματική αποκατάσταση ειδικής κατηγορίας (ΑΜΕΑ, ευάλωτων, απεξαρτημένων, νεαρών, γυναικών θυμάτων έμφυλης βίας και διεμφυλικών) ατόμων είναι πίνακας που δηλώνει τον αριθμό των αποφυλακισμένων που έχουν ενταχθεί στα πλαίσια του «Ειδικού Προγράμματος ενίσχυσης εργοδοτών για την πρόσληψη 2000», από τον Σεπτέμβριο 2017 μέχρι και τις 14/6/2022 ανήλθε συνολικά σε μόλις 173 άτομα για διάστημα 6 ολόκληρων ετών.

Όλες οι ανωτέρω καταγραφές, προφανώς δεν προκύπτουν από διάθεση μεμψιμοιρίας ή από μικροκομματική επιδίωξη. Η πορεία της Επιτροπής μας έχει αποδείξει ότι χαρακτηρίζεται από το πνεύμα της καλύτερης και αποδοτικότερης συνεργασίας για την υπόδειξη τρόπων βελτίωσης του κεφαλαϊώδους κοινωνικού έργου της αντιμετώπισης των φυλακισμένων και αποφυλακιζόμενων, με ανθρωπιά, ενσυναίσθηση και μη διαπνεόμενη από τιμωρητική διάθεση στους συμπολίτες μας που κάποτε παρέβησαν

τον ποινικό νόμο και βρέθηκαν στις φυλακές αφού, «Όλοι είναι ίδιοι, όλοι άνθρωποι, με δικαίωμα στο λάθος, δικαίωμα και στην επανένταξη».

Z. «Αγροτικά Καταστήματα Κράτησης και αποσυμφόρηση»

Εισηγητής: Σπυρίδων Λάμπας

I. Το ζήτημα των Αγροτικών Καταστημάτων Κράτησης (εφεξής Αγρ. Κ.Κ.) στα πλαίσια επανένταξης και επανακοινωνικοποίησης των κρατουμένων, που είναι ο βασικός και αποκλειστικός σκοπός της επιβληθείσας από τα δικαστήρια ποινής και της έκτισής της στα Κ.Κ. για την ομαλή επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία με ομαλή κοινωνική, οικονομική και θεσμική συμπεριφορά και στάση τους δια βίου. Ζήτημα τεράστιας σημασίας για την σωφρονιστική πολιτική του ελληνικού κράτους, σε σχέση και αναφορά φυσικά με όσα σήμερα συμβαίνουν στην ευρωπαϊκή και διεθνή συζήτηση στη νομική κοινότητα, και όχι μόνο, για την τελολογία της ποινής και τις μεθόδους της βέλτιστης σωφρονιστικής πολιτικής για την επίτευξη του στόχου του σωφρονισμού που είναι η επανένταξη των κρατουμένων.

Σαν εισαγωγή της παρούσας εισήγησής μου, κρίνω απαραίτητο να θυμίσω όλα όσα αναφέραμε ως ΣΥΡΙΖΑ στις παρουσιάσεις των τελευταίων εισηγήσεων στην Επιτροπή μας και περιγράφονταν στην Εισαγωγή της:

«Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ - Τι είναι φυλακή; Ποιος ο ορισμός της; Θεωρούμε ότι ο ορισμός των ΦΥΤΡΑΚΗ-ΚΑΡΥΔΗ (βλ. σύγγραμμα του ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ του ΠΟΛΙΤΗ: ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ) είναι ο πλέον πρόσφορος και αξιόπιστος: «Η φυλακή συνιστά την πλέον οργανωμένη ασυλική διαβίωση με περιορισμένη θεατότητα. Είναι παράλληλα διαπιστωμένο ότι η φυλακή συνδέεται με την ανάπτυξη έντονα εξουσιαστικών σχέσεων οι οποίες, ενίοτε, λαμβάνουν ακραία μορφή παθολογίας». Και συνεχίζουν οι δύο αυτοί συγγραφείς: «Απέναντι σ' αυτή τη διαπίστωση προτείνονται τα αντίβαρα της αναγνώρισης και προστασίας των δικαιωμάτων των κρατουμένων μέσα από την πρόβλεψη θεσμών προστασίας τους (πολιτικός/κοινοβουλευτικός, κοινωνικός, διοικητικός και δικαστικός έλεγχος)...Μέσω της δυνατότητας προσφυγής σε εξωτερικούς φορείς ελέγχου, αναφαίνεται η αξία της διαπερατότητας των τοίχων της φυλακής και πραγματοποιείται η «διακήρυξη» ότι ο κρατούμενος παραμένει πολίτης, παραμένει δηλαδή φορέας δικαιωμάτων (πολιτικών/κοινωνικών/ατομικών). Τα δικαιώματα των κρατουμένων συνιστούν εδώ αξιώσεις λογοδοσίας (accountability) της σωφρονιστικής εξουσίας, όχι μόνο προς αυτούς αλλά και προς όλους τους πολίτες. Άλλωστε οι «μικρές» παραεξουσίες προκαλούν μεγάλες αυθαιρεσίες και η φυλακή είναι ιδιαίτερα εθισμένη και στα δύο. Γι' αυτό οι ελευθερίες στη φυλακή δεν είναι υπόθεση μόνο των φυλακισμένων αλλά θέτουν ένα ευρύτερο ζητούμενο δημοκρατίας».

Όταν η Πολιτεία ασκεί το δικαίωμα να επιβάλλει ποινή, θα πρέπει προηγουμένα να είναι σε θέση να εγγυηθεί την προστασία της προσωπικότητας και των δικαιωμάτων του καταδικασμένου. Θεωρείται αυτονόητη η εγγύηση της ζωής του κρατουμένου στη φυλακή, σε ένα περιβάλλον με πολλές ιδιαιτερότητες, αλλά η Πολιτεία οφείλει συγχρόνως να προστατέψει την αξιοπρέπεια και το δικαίωμά του να αναπτύξει την προσωπικότητά του και κατά το χρόνο που κρατείται στη φυλακή.

Το κράτος δεν μπορεί και δεν «δικαιούται» να χρεώσει τις ελλείψεις του σωφρονιστικού συστήματος στους κρατούμενους. Επίσης, είναι γνωστό από τη θεωρία της ποινικής

επιστήμης ότι σκοπός της ποινής είναι: 1^ο. Να περιορίσει τον τιμωρημένο, απομακρύνοντάς τον από το κοινωνικό σύνολο, για να τον αποτρέψει από το να διαπράξει νέο αδίκημα, και 2^ο. Να τον εκπαιδεύσει και να τον αποδώσει στην κοινωνία ελεύθερο και χρηστό πολίτη. Γι' αυτόν τον 2^ο λόγο ο δικαστής την ώρα που εκδίδει την απόφασή του, αξιολογεί πόσος θα είναι ο αναγκαίος χρόνος προκειμένου να λειτουργήσει, μετά την αποφυλάκισή του, ο σωφρονισμός του. Σε μία σύγχρονη, δημοκρατική χώρα, όπως θέλουμε να είναι η Ελλάδα, ο κρατούμενος πρέπει να είναι κεντρικό πρόσωπο για την Πολιτεία, να τον θέτει υπό την αιγίδα της, να τον φροντίζει και όχι να τον ταπεινώνει, όχι να το βασανίζει, όχι να τον εξευτελίζει. Ασφαλώς η μεγαλύτερη ταπείνωση είναι να εκτίει την ποινή του σε συνθήκες, που κάθε άλλο παρά ένα δικαιοκρατούμενο κράτος αποδεικνύουν ότι είναι η χώρα στο ζήτημα των συνθηκών κράτησης των καταδικασμένων, αλλά και των προφυλακισμένων.

Στο άρθρο 2 του Σωφρονιστικού Κώδικα διακηρύσσεται ότι το μόνο δικαίωμα του κρατουμένου που περιορίζεται είναι αυτό της προσωπικής του ελευθερίας.

Συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο; Κάθε άλλο συμβαίνει παρά αυτό. Σταθερά εδώ και δεκαετίες, τόσο ελληνικοί φορείς και θεσμοί, όπως ο Συνήγορος του πολίτη, η ΕΛΕΔΑ κ.ά, όσο και πολλοί θεσμικοί φορείς της αλλοδαπής, όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα δικαιώματα του ανθρώπου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά των βασανιστηρίων, η Διεθνής Αμνηστία κλπ., σε εκθέσεις τους ρητά αποφαίνονται ότι στις ελληνικές φυλακές υπάρχουν βασανιστήρια, απάνθρωπη μεταχείριση, απειλές κατά της ζωής, σειρά παραβιάσεων σχετικά με τις συνθήκες κράτησης, ελλείμματα στη διερεύνηση και τιμωρία των ενόχων, αποσιώπηση περιστατικών βίας με τη συμπαιγνία των παραγόντων του σωφρονισμού, απαράδεκτες συνθήκες ιατρικής περίθαλψης. Συνθήκες και καταστάσεις που ομολογουμένως επικρατούν τις τελευταίες δεκαετίες στις ελληνικές φυλακές, παρά τις κατά καιρούς προσπάθειες, αποσπασματικού ασφαλώς χαρακτήρα, για την αντιμετώπισή τους, πλην όμως χωρίς καμία ουσιαστική επιτυχία. Και αυτό, διότι όλες οι προσπάθειες δεν είχαν στόχο τον εξορθολογισμό της ποινικής καταστολής και δεν εξυπηρετούσαν αντεγκληματικά και δικαιοκρατικά αιτήματα, με αποτέλεσμα να έχουμε την παγίωση ενός συστήματος ποινών που επέβαλλε για μικρό και μεσαίο άδικο, αυξημένη ενοχή και ποινή, πολλές φορές εξοντωτική, και αυτό έχει τη «βούλα» των Εμπειρογνομόνων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και της CPT που επισκέφθηκαν τη χώρα μας και είδαν από κοντά όλα όσα συμβαίνουν στην «σωφρονιστική επικράτεια».

Η εποχή κατά την οποία η εκτελεστική εξουσία πίστευε ότι μπορούσε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα των φυλακών με την ωμή βία έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή, αφού στην εποχή μας κερδίζει συνεχώς έδαφος το κεφάλαιο των ατομικών δικαιωμάτων, και κατά συνέπεια και των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Σύγχρονες αντιλήψεις για την ποινή και τον σωφρονισμό αρχίζουν να διατρέχουν και την ελληνική κοινωνία, η οποία δεν αποδέχεται την ντροπή των ελληνικών φυλακών... Ήταν και είναι ντροπή να στοιβάζονται άνθρωποι σαν σακιά στις φυλακές που δεν τους χωράνε.

Αυτή ήταν η Εισαγωγή της Εισήγησης του ΣΥΡΙΖΑ, που συντάχθηκε από νομικούς - μέλη της Επιτροπής, που πανηγυρικά απέρριψε στο σύνολό της η πλειοψηφία της Ν.Δ. στην Επιτροπή, μη βρίσκοντας τίποτα θετικό σ' αυτήν που θα βοηθούσε σε μία αλλαγή της σωφρονιστικής πραγματικότητας και της εικόνας της χώρας στην ευρωπαϊκή και διεθνή σκηνή, στην οποία προβάλλεται σαν το «μαύρο πρόβατο» του αυταρχισμού, της «μηδενικής ανοχής» και αποδέκτη του δόγματος «low end order».

Το ελληνικό κράτος δεν αλλάζει τακτική, παρά το γεγονός ότι οι καταδίκες από το ΕΔΔΑ «πέφτουν σαν το χαλάζι» για την σωφρονιστική μας κατάντια, ενώ και σήμερα εκκρεμούν χιλιάδες υποθέσεις σε βάρος της χώρας μας επειδή δεν υιοθετούμε το αυτοτελές ένδικο μέσο του **άρθρου 13 της ΕΣΔΑ**, που αφορά το δικαίωμα των κρατουμένων να προσφεύγουν για τις συνθήκες κράτησής τους.

II. Αλλαγή προσανατολισμού στη σωφρονιστική πολιτική αναμέναμε όταν συζητούνταν και ψηφίζονταν το τελευταίο ν/σ του Υπουργείου ΠΡΟ.ΠΟ, στο οποίο υπήρχαν σημαντικές διατάξεις για τις **άδειες** των κρατουμένων και, κυρίως, διατάξεις για τις **μεταγωγές κρατουμένων σε Αγρ.Κ.Κ.**, για να σταματήσουν, ή τέλος πάντων να περιοριστούν οι ντροπές που χαρακτηρίζουν υπό γενική έννοια το σωφρονιστικό μας σύστημα. Οι προσδοκίες μας όμως κατέρρευσαν, οι ελπίδες μας εξανεμίστηκαν και η εναλλασσόμενη θλίψη και οργή για τις επιλογές του αρμόδιου υπουργείου και της κυβέρνησης κατέστησε σαφές ότι η κυβέρνηση είναι εμμονικά εγκλωβισμένη στο πολιτικό της αφήγημα περί «**μηδενικής ανοχής**» και στο δόγμα «**αυστηρότητα παντού και πάντοτε για ΟΛΑ**», δηλαδή και στο ποινολόγιο του ποινικού κώδικα και στις διατάξεις για τις άδειες και τις μεταγωγές στη Αγρ.Κ.Κ. Η παρούσα Εισήγηση όμως θα περιοριστεί στα Αγρ.Κ.Κ. ως θεσμού αποσυμφόρησης των Κ.Κ. και τελικά ως μέσου επανακοινωνικοποίησης και επανένταξης των κρατουμένων.

Οι **Αγροτικές φυλακές** αποτελούν σωφρονιστικό θεσμό με σημαντική συμβολή στην επανένταξη των κρατουμένων. Στηρίζονται στην προοδευτική ελευθερία προς τον κρατούμενο και την εμπιστοσύνη προς αυτόν, χωρίς μεγάλα ποσοστά αποδράσεων. Την περίοδο 2015-2019 επιχειρήθηκε η ανάπτυξή τους με κίνητρα για τους κρατούμενους, ενίσχυση του επιστημονικού προσωπικού, εξωστρέφεια, στρατηγικό σχέδιο, εκπαίδευση και θεσμική θωράκιση. Μετά το 2019 δόθηκε, αντίθετα, απόλυτη προτεραιότητα στην ασφάλεια έναντι της επανένταξης. Με τον **Ν. 4760/2020** αυστηροποιήθηκαν οι προϋποθέσεις μεταγωγής σε αγροτική φυλακή, με αποτέλεσμα η πληρότητά τους να πέσει κάτω από το 30%. Συνεπώς, σήμερα οι αγροτικές φυλακές βρίσκονται σε κρίσιμη καμπή με άμεσο κίνδυνο για τη βιωσιμότητά τους.

Οι **Αγροτικές φυλακές** σε λίγα χρόνια κλείνουν περισσότερο από έναν αιώνα (πραγματικής) λειτουργίας ενώ ήδη έχουν συμπληρώσει 110 χρόνια θεσμικής υπόστασης (Νόμος ΓψΛΖ'1911 «Περί των φυλακών του κράτους, ΦΕΚ 321/1911»). Δημιουργήθηκαν σε μια εποχή κατά την οποία οι ιδεολογικές αναζητήσεις, οι κοινωνικές αντιλήψεις και οι πολιτικοί συσχετισμοί ευνοούσαν, με πολλές -βέβαια- διακυμάνσεις, την ανάπτυξη φιλελεύθερων πολιτικών. Οι Αγροτικές φυλακές, μάλιστα, έφτασαν, το 1935, τον αριθμό των εννέα (9) ενώ σ' αυτές παρέμεναν συνολικά 1800 κρατούμενοι. Αναφερόμαστε, φυσικά, σε μια εποχή όπου η οικονομία της χώρας ήταν κυρίως αγροτική, ενώ και ο πληθυσμός της, και ο ποινικός, σε μεγάλο βαθμό ήταν αγροτικός, προερχόταν δηλ. από αγροτικές περιοχές και ασκούσε γεωργικό ή άλλο συναφές επάγγελμα. Συνέπεσε, εξάλλου, η ανάπτυξη των Αγροτικών φυλακών με την αγροτική μεταρρύθμιση που, κυρίως, είχε χαρακτήρα εμπορευματοποίησης και τεχνολογικής εξέλιξης και, μ' αυτό τον τρόπο, συνδυάστηκε με το άνοιγμα της αγοράς εργασίας σε αγροτικές μονάδες. Σήμερα, πάντως, γίνεται γενικά δεκτό ότι οι συνθήκες κράτησης και η προετοιμασία της κοινωνικής/επαγγελματικής επανένταξης των κρατουμένων σε (ημι)ανοικτή φυλακή επιφέρουν αντεγκληματικό όφελος, καθώς επιδρούν απομειωτικά στον δείκτη υποτροπής. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αν και ο ισχύων Σωφρονιστικός Κώδικας (Σ.Κ.) δεν υιοθετεί κάποιο συγκεκριμένο σκοπό για την έκτιση

της ποινής, σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (N 2462/1997), που έχει υπερνομοθετική ισχύ στη χώρα μας, σκοπός της μεταχείρισης των κρατουμένων «είναι η βελτίωση και η κοινωνική επανένταξή τους». Την ίδια κατεύθυνση ακολουθούν τα Σχέδια (νέου) Σωφρονιστικού Κώδικα του 2011 και του 2017 ορίζοντας ρητώς (άρθρο 2 παρ. 1) ότι κατά τη μεταχείριση των κρατουμένων **«διευκολύνεται η ανάπτυξη στάσεων και δεξιοτήτων που στηρίζουν την κοινωνική επανένταξη»**. Στη Γερμανία μάλιστα γίνεται δεκτό ότι η επανακοινωνικοποίηση των κρατουμένων συνιστά τον κύριο σκοπό της έκτισης της ποινής, υπό την έννοια ότι όλες οι δράσεις (πρέπει να) στοχεύουν στην ενδυνάμωση του κρατουμένου ώστε, μελλοντικά, να διάγει έναν βίο, με όρους κοινωνικής υπευθυνότητας, χωρίς έγκλημα. Μάλιστα, γίνεται δεκτό ότι η επιλογή αυτή στηρίζεται αφενός στην προστασία της αξίας του ανθρώπου, αφετέρου στην αρχή του κοινωνικού κράτους. Διεθνώς, άλλωστε, γίνεται λόγος για το δικαίωμα του κρατουμένου στην επανένταξη το οποίο μάλιστα συνυφαίνεται απόλυτα με τη ίδια την ποινή. Μ' άλλα λόγια, η δίκαιη ποινή δεν τιμωρεί μόνο αλλά επανεντάσσει κιόλας. Εδώ τοποθετούνται και οι σωφρονιστικές δομές ανοικτού ή ημιανοικτού τύπου που εστιάζουν στην εκπαίδευση και την απασχόληση των κρατουμένων. Σ' αυτό το πνεύμα ο σχετικά πρόσφατος **Εσωτερικός Κανονισμός των Αγροτικών Φυλακών (άρθρο 1 παρ. 3)** αναγνωρίζει ότι αυτές **«αποτελούν παραγωγικές και εκπαιδευτικές μονάδες με σκοπό την ενίσχυση της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων»**. Οι Αγροτικές φυλακές, όμως, δεν είναι μόνο δομές του σωφρονιστικού συστήματος, αλλά αποτελούν ταυτόχρονα γεωργοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις και υπηρεσίες του κράτους. Ήδη, άλλωστε, ο **Εσωτερικός Κανονισμός (άρθρο 1 παρ. 3)** αναφέρεται στην **«αυτοχρηματοδότηση των δομών με την ολική, ποιοτική και ποσοτική βελτίωση της παραγωγής και τον οικονομικά και τεχνικά αποτελεσματικό παραγωγικό σχεδιασμό, καθώς και με την οργανική σύνδεση της φυτικής παραγωγής με τη ζωική, έτσι ώστε να επιτευχθούν βέλτιστα οικονομικά αποτελέσματα»**. Ως τέτοιες, δεν έμειναν ανεπηρέαστες από την οικονομική κρίση, η οποία σημάδεψε τη χώρα μας, και ιδιαίτερα τη δημόσια διοίκηση, την τελευταία δεκαπενταετία. Τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής επηρέασαν καθοριστικά τη δημόσια πολιτική για την ανάπτυξη, τον εκσυγχρονισμό και την, εν γένει, πορεία των Αγροτικών φυλακών. Οι δυνατότητες επενδύσεων με δημόσιες δαπάνες ήταν ανύπαρκτες. Ωστόσο, η γεωργική γη που είχε παραχωρηθεί στις Αγροτικές φυλακές κατά τον 20ο αιώνα είναι σημαντική και ορισμένες φορές ιδιαίτερα μεγάλης αξίας. Μέρος πάντως, αυτών των εκτάσεων έχει αποσπαστεί ή επιχειρείται να αποσπαστεί από τις Αγροτικές φυλακές, ενώ ένα άλλο μέρος δεν είναι σήμερα αξιοποιήσιμο. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα απολογιστικά οικονομικά στοιχεία, σε αντίθεση με τους γεωργικούς προϋπολογισμούς, των Αγροτικών φυλακών δείχνουν τα τελευταία χρόνια ζημιές, δηλ. υπέρβαση των εξόδων έναντι των εσόδων. Είναι, προφανές, ότι απαιτείται ανασχεδιασμός της παραγωγής και εκσυγχρονισμός των μέσων. Για τον λόγο αυτόν συστάθηκε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης σχετική **Ομάδα εργασίας** για την επεξεργασία σχεδίου εκσυγχρονισμού των γεωργικών, κτηνοτροφικών και λοιπών εκμεταλλεύσεων των Αγροτικών φυλακών η οποία παρέδωσε σχετικό πόρισμα την **1η Ιουλίου 2016**. Προτάθηκε, ειδικότερα, η **«προώθηση δράσεων οι οποίες αφενός ανταποκρίνονται στις βασικές στρατηγικές προτεραιότητες και επιταγές του σωφρονιστικού συστήματος και αφετέρου στοχεύουν στην εξασφάλιση και διατήρηση της οικονομικής βιωσιμότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, στην επιχειρησιακή αρτιότητα,**

στην παραγωγή υψηλής ποιότητας αγροτικών προϊόντων και στην αδήριτη ανάγκη βελτιστοποίησης της παραγωγικής διαδικασίας των Α.Κ.Κ.».

Από την άλλη πλευρά, η έκταση της ποινής σε Αγροτική φυλακή στηρίζεται σε μια λογική ήπιας αντεγκληματικής πολιτικής και στοχεύει στην ομαλή επαγγελματική και κοινωνική επανένταξη του κρατούμενου. Στην ίδια κατεύθυνση έχει γίνει λόγος για «λειτουργικές οικολογικές μονάδες» στη βάση ενός «μοντέλου campus-κράτησης σε αγροτικές περιοχές, με τους κρατούμενους να ζουν σε οικίσκους ανοικτού χώρου, όπου η μεταχείριση, η διαβίωση και η επανένταξη συνυπάρχουν». Εδώ η πολιτεία συνδιαλέγεται με τον κρατούμενο. Αντίθετα, στη βάση της συγκρουσιακής ποινής, δηλ. μιας ακραιφνώς τιμωρητικής σωφρονιστικής πολιτικής, η έκταση της ποινής σε συνθήκες εργασίας, εμπιστοσύνης και ελευθερίας δεν είναι αυτονόητη, ίσως δε ούτε καν ανεκτή. Σχηματικά: Ο αντίποδας της Αγροτικής φυλακής είναι η φυλακή «υψίστης ασφαλείας» (Γ΄ τύπου), μια έκταση ποινής χωρίς ανάσες, χωρίς σαφή αντεγκληματικό σκοπό (για την κοινωνία) και χωρίς πλήρη δικαιώματα (για τους κρατούμενους). Η κυβερνητική πολιτική για το σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμόστηκε το διάστημα 2015-2019 υιοθέτησε απαρέγκλιτα το πρώτο μοντέλο και συμπυκνώθηκε σε τρεις λέξεις: «**Ασφάλεια - Ανθρωπισμός - Επανένταξη**». Φυσική απόρροια ήταν η υποστήριξη των Αγροτικών φυλακών και η κατάργηση των φυλακών τύπου Γ΄. Αντίθετα, η κυβερνητική πολιτική που ακολουθείται από τον Ιούλιο του 2019 κινείται στην ακριβώς αντίθετη κατεύθυνση, δηλ. τη θεώρηση της φυλακής αποκλειστικά ως χώρου τιμωρίας και ασφάλειας. (βλ. **Ε. Φυτράκη: «Οι Αγροτικές φυλακές: από την ανάπτυξη στη συρρίκνωση**», ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ 2021).

Και αυτό διαφάνηκε από την πρώτη στιγμή της κυβέρνησης, αφού την επομένη των εκλογών του Ιουλίου 2019, την 8^η Ιουλίου με το **Π.Δ. 81/8-7-2019** και χωρίς καν να γίνει συζήτηση στη Βουλή μεταξύ των κομμάτων, χωρίς καμία συνεννόηση με οποιονδήποτε φορέα της νομικής κοινότητας στη χώρα μας (Νομικές Σχολές, Δικηγορικοί Σύλλογοι, Δικαστικές Ενώσεις, Νομικές Συλλογικότητες όπως η Ένωση Ποινολόγων κλπ.) μεταφέρεται το σύνολο της σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής από τον φυσικό του χώρο που είναι το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Υπουργείο ΠΡΟ.ΠΟ. και η έκταση των ποινών και ο σωφρονισμός καθίσταται εφεξής όχι ζήτημα δικαιοσύνης αλλά αποκλειστικά ζήτημα ασφάλειας. Εγκαινιάζεται έτσι νέα φιλοσοφία της σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής και «φυλακίζεται» στο στενό, στενότατο δόγμα της «**μηδενικής ανοχής, καταστολής και αυταρχισμού**», σε μία στιγμή μάλιστα που η ευρωπαϊκή και διεθνής νομική κοινότητα θέτει νέα ατζέντα για την τελεολογία της ποινής και την έννοια του σωφρονισμού, και σε αυτή τη συζήτηση η Ελλάδα όχι μόνο είναι απύσχα, αλλά κάνει άλματα πισσοδρόμησης και συντηρητισμού, που την καθιστά το «μαύρο πρόβατο», αφού οι καταδίκες από το ΕΔΔΑ συνεχίζουν να πέφτουν απανωτές και η κυβέρνηση περί άλλων τυρβάζει.

Με την κυβερνητική αλλαγή του 2019, το Υπουργείο Δικαιοσύνης έπαψε να έχει την αρμοδιότητα του σωφρονιστικού συστήματος, καθώς η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής και Σωφρονιστικής Πολιτικής μεταφέρθηκε, στο σύνολό της, στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. Η μεταφορά αυτή δημιουργεί για τη χώρα μας μια αρνητική ιδιαιτερότητα, καθώς τόσο η πρακτική όσο όμως και η άποψη που κυριαρχεί επιστημονικά στην Ευρώπη θέλει τα καταστήματα κράτησης σε πλήρη διάκριση από τους μηχανισμούς δίωξης του εγκλήματος. Οι φυλακές είναι κοντά στο σύστημα δικαιοσύνης, ελέγχονται ή παρακολουθούνται από τη Δικαιοσύνη και διοικούνται από

το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Η υπαγωγή τους σ' αυτό, δηλώνει ακριβώς (πανηγυρικά) ότι ο εγκλεισμός είναι υπόθεση απονομής δικαιοσύνης και όχι απλής καταστολής ή δημόσιας τάξης. Το σημαντικότερο, ωστόσο, είναι ότι με τη διοικητική μεταφορά των φυλακών δίνεται ένα εξαιρετικά προβληματικό μήνυμα: η κράτηση προσεγγίζεται μόνο με όρους ασφαλείας, ο κρατούμενος αντιμετωπίζεται ως εγκληματίας ή (υποψήφιος) δραπετής, ο σωφρονιστικός υπάλληλος θεωρείται απλό όργανο τιμωρίας και καταστολής. Σ' αυτό το σχήμα η έκτιση της (στερητικής της ελευθερίας) ποινής θεωρείται μόνο ζήτημα ασφάλειας και επιχείρηση τιμωρίας, ενώ απουσιάζει πλήρως η επανένταξη και προφανώς η προετοιμασία της. Σ' αυτή τη βάση, οι εναλλακτικές μορφές έκτισης της ποινής και προεχόντως δράσεις όπως η εκπαίδευση και η απασχόληση των κρατουμένων υποχωρούν έναντι μιας ακραιφνώς κατασταλτικής λογικής. Ως εκ τούτου, οι Αγροτικές φυλακές ως δομές ημιανοικτής έκτισης της ποινής και προετοιμασίας για την επανένταξη των κρατουμένων δεν αποτελούν προτεραιότητα της (νέας) σωφρονιστικής πολιτικής. Βέβαια, προς αυτή την κατεύθυνση είχαν έγκαιρα εκδηλωθεί οι κυβερνητικές προθέσεις νομοθετικής παρέμβασης «με σκοπό την αυστηροποίηση των προϋποθέσεων για μεταγωγή κρατουμένων σε αγροτικά καταστήματα κράτησης...» και τον αποκλεισμό των βαρυποινιτών και όσων έχουν καταδικαστεί για «βαριά» εγκλήματα, σαν να εξαιρούνται από την υποχρέωση της Πολιτείας να σωφρονίσει ΟΛΟΥΣ του κρατουμένους και εξαιρεί κάποιους, με βάση την ποινή και το αδίκημα για το οποίο επιβλήθηκε, κάτι που συνιστά ωμή παραβίαση βασικών κανόνων και αρχών της σωφρονιστικής πολιτικής. Η πολιτική αυτή κατεύθυνση έλαβε τη θεσμική της διάσταση στον **N. 4760/2020**, με τον οποίο, πράγματι, αυστηροποιήθηκαν οι τυπικές προϋποθέσεις για τη μεταγωγή κρατουμένων σε Αγροτική φυλακή. Ειδικότερα με το άρθρο 3 του N. 4760/2020 αντικαταστάθηκε το άρθρο 41 παρ. 1 του N. 4356/2015 ως εξής: Για τους κρατουμένους: α) με ποινή φυλάκισης έως 5 χρόνια απαιτείται έκτιση του 1/10 και επιτυχής χρήση μιας τακτικής άδειας (προηγούμενα δεν υπήρχαν τυπικές προϋποθέσεις), β) με ποινή κάθειρξης ή συνολική ποινή έως 10 χρόνια απαιτείται έκτιση του 1/5 και επιτυχής χρήση μιας τουλάχιστον άδειας (προηγούμενα δεν υπήρχαν τυπικές προϋποθέσεις), γ) με ποινή κάθειρξης 10–20 χρόνια απαιτείται έκτιση των 2/5 και επιτυχής χρήση μιας άδειας (προηγούμενα απαιτούνται έκτιση του 1/5 της ποινής και επιτυχής χρήση μιας άδειας) και, τέλος, δ) με ισόβια κάθειρξη απαιτείται έκτιση 12 ετών και επιτυχής χρήση μια άδειας (προηγούμενα απαιτούνταν έκτιση 8 ετών και η επιτυχής χρήση μιας άδειας). Με τις ρυθμίσεις αυτές επανέρχονται σε ισχύ, εν μέρει, οι προϋποθέσεις της Υ.Α. 63021 (ΦΕΚ Β' 2124/2012), ενώ, εν μέρει, γίνονται αυστηρότερες ακόμα και απ' αυτές της Υ.Α. 118123 (ΦΕΚ Β' 1578/2004) (π.χ. για τους ισοβίτες, έκτιση 12 έναντι 8 ετών). Παράλληλα εισήχθησαν μια σειρά από γενικές εξαιρέσεις με βάση το αδίκημα (εγκλήματα τρομοκρατίας), καθώς και το σωφρονιστικό, το δικονομικό ή το πειθαρχικό status του κρατουμένου (έλλειψη προϋποθέσεων άδειας, ποινική ή πειθαρχική δίωξη, διαδικασία έκδοσης ή εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης). Οι παραπάνω χρονικές προϋποθέσεις, για την απόκτηση δικαιώματος μεταγωγής σε Αγροτική φυλακή συνδέονται με τις αντίστοιχες προϋποθέσεις ελάχιστου χρόνου εκτιθείσας ποινής, τόσο για τη χορήγηση άδειας, όσο βέβαια και υφ' όρον απόλυσης. Πρόκειται, είναι αλήθεια, για «σπαζοκεφαλιά», προκειμένου κάθε φορά να βρεθεί η αλληλουχία της απόκτησης δικαιώματος άδειας, μεταγωγής (σε Αγροτική Φυλακή) και υφ' όρον απόλυσης, χωρίς πάντα να ακολουθείται μια λογική σειρά. Έτσι, αν η δυνατότητα μεταγωγής ανακύπτει πριν τη θεμελίωση δικαιώματος άδειας ή (σχεδόν) ταυτόχρονα με τη θεμελίωση δικαιώματος

απόλυσης υπό όρους, είναι άνευ αντικειμένου, αφού ο κρατούμενος προφανώς θα προτιμήσει να περάσει τον λίγο χρόνο που του απομένει στην γνώριμή του κλειστή φυλακή, διεκδικώντας την αποφυλάκισή του. Εξίσου και ο αποκλεισμός πολλών κατηγοριών κρατουμένων δεν υπακούει σε καμιάς μορφής σωφρονιστική λογική αλλά μάλλον σε μια στόχευση επιβάρυνσης της ποινής σε ορισμένους κρατουμένους με αντίστοιχες καταδίκες. Μάλιστα η συγκεκριμένη διάταξη επικρίθηκε ως φωτογραφική.

Δυσανάλογη εξάλλου είναι η εξαίρεση όσων κρατουμένων απλώς διώκονται για πλημμέλημα ή έχουν τελέσει, γενικώς, κάποιο πειθαρχικό παράπτωμα, αφού δεν ορίζεται το είδος και η βαρύτητά του. Σημειώνουμε ότι τέτοιες «εγγραφές», αν και εκτιμώνται βέβαια δικαστικώς, δεν αποκλείουν την υφ' όρον απόλυση! Τέλος η αυστηροποίηση σε βαθμό αποκλεισμού της μεταγωγής κρατουμένων με βαριές ποινές (κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών ή ισόβια), πάλι ακολουθεί μια τιμωρητική και όχι σωφρονιστική (προοδευτικής χαλάρωσης και προετοιμασίας για την αποφυλάκιση) λογική. Πρόκειται, βέβαια, για εξαιρετική πρωτοτυπία, αφού ποτέ μέχρι τώρα δεν αποκλείονταν από τη δυνατότητα μεταγωγής σε Αγροτική φυλακή κρατούμενοι με ισόβια κάθειρξη για «βαριά» αδικήματα. Είναι επίσης προφανές ότι για την εκπαίδευση του κρατουμένου σε ορισμένη εργασία θα πρέπει αυτός να παραμείνει ικανό χρονικό διάστημα στη συγκεκριμένη θέση, ενώ, επιπλέον, κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο ώστε ο κρατούμενος να εκτελεί με επάρκεια, συνέπεια και καλή απόδοση τα καθήκοντα που του ανατίθενται. Στη ρητορεία που στήριξε αυτή τη μεταβολή, η έκτιση της ποινής σε Αγροτική φυλακή προσομοίαζε σε ένα (αθέμιτο) προνόμιο/δώρο που δίδεται σε κρατουμένους ως «επιβράβευση» του εγκλήματός τους! Ταυτόχρονα η στέρηση ή έστω η χρονική μετάθεση του δικαιώματος έκτισης της ποινής σε Αγροτική φυλακή φαίνεται να αρμόζει σε μια λογική αυστηροποίησης ποινών που έχουν ήδη επιβληθεί δικαστικά, χωρίς να επεμβαίνει κανείς στον Ποινικό Κώδικα. Παράλληλα, συνδέθηκε η επικινδυνότητα των κρατουμένων (έλλειψη εμπιστοσύνης) με το ύψος της ποινής που εκτίουν ή το έγκλημα που έχουν τελέσει. Όμως μια τέτοια ευθεία σύνδεση δεν διαθέτει κάποια επιστημονική τεκμηρίωση.

Αντίθετα, η απόδοση εμπιστοσύνης, απαραίτητη για την τοποθέτηση ενός κρατουμένου σε φυλακή χαμηλής ασφάλειας, δεν συνδέεται τόσο με το «πότε» θα γίνει αυτό, όσο με το «ποιος» είναι ο υποψήφιος κρατούμενος τη συγκεκριμένη στιγμή. Η νομοθετική μεταβολή των προϋποθέσεων έκτισης της ποινής σε Αγροτική φυλακή, όπως ήταν προφανές, περιόρισε ασφυκτικά τον κύκλο των επιλέξιμων κρατουμένων για μεταγωγή. Ακόμα περισσότερο, κρατούμενοι που ήδη εξέτιαν την ποινή τους σε Αγροτική φυλακή, δεν πληρούσαν πλέον τους απαραίτητους όρους γι' αυτό και, κατ' αποτέλεσμα, επαναμετέχθησαν στις φυλακές απ' όπου αρχικώς είχαν προέλθει. Φυσικά αναμενόμενη, μετά απ' όλα αυτά, ήταν η μείωση του πληθυσμού των κρατουμένων στις Αγροτικές φυλακές. Ο **Συνήγορος του Πολίτη** είχε ήδη κατά τη νομοθετική διαδικασία, εντοπίσει τον *«κίνδυνο [...] να οδηγηθούν τα αγροτικά καταστήματα σε συρρίκνωση και εγκατάλειψη ελλείψει δικαιούχων κρατουμένων»*. Ομοίως και οι εργαζόμενοι στις φυλακές διέβλεπαν *«κίνδυνο [για] την συνέχεια των λειτουργιών»* των Αγροτικών φυλακών και προέβλεπαν ότι *«πολλές από τις παραγωγικές λειτουργίες των αγροτικών φυλακών θα περιοριστούν και θα κλείσουν ...»*. Οι συνέπειες από την εφαρμογή του Ν. 4760/2020 δεν άργησαν να φανούν στην πραγματικότητα, καθώς από την έναρξη εφαρμογής του (11.12.2020) μέχρι και τις 26 Μαΐου 2021 μετέχθησαν προς Αγροτικά Κ.Κ. μόλις 49 κρατούμενοι, ενώ την ίδια περίοδο επαναμετέχθησαν από Αγροτικά Κ.Κ. σε Κ.Κ. άλλου τύπου (86) κρατούμενοι.

Επιπλέον, όπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία, η πληρότητα των Αγροτικών φυλακών, την 1η Οκτωβρίου 2021, έχει πέσει κάτω από το τριάντα τοις εκατό (30%), αφού στις 1029 διαθέσιμες θέσεις κρατούνταν μόλις 289 κρατούμενοι. Πρακτικά δηλ. οι Αγροτικές φυλακές είναι άδειες (!) από κρατούμενους. **Για να υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης, πρέπει να αναφερθεί ότι στις 16 Ιουνίου 2019 (επί κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ) οι (άντρες) κρατούμενοι στις Αγροτικές φυλακές ήταν 837 σε σύνολο θέσεων 1094, δηλαδή ποσοστό πληρότητας 76,5%!!**. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι την ίδια στιγμή οι **κλειστές** φυλακές ανδρών έχουν σημαντική υπερπλήρωση και ο υπερπληθυσμός, γενικά, αποτελεί σοβαρό πρόβλημα του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος και την σοβαρότερη αιτία της κακοδαιμονίας του, που οδηγεί και στις συνεχείς καταδίκες της χώρας από το ΕΔΔΑ, όπως προαναφέρεται.

Πληρότητα Αγροτικών Φυλακών σε απόλυτο αριθμό και ποσοστό επί του συνολικού αριθμού κρατουμένων*

Αγρ. Κ.Κ.	Θέσεις κράτησης	Κρατούμενοι	Ποσοστό
Αγιάς	178	61	34,2%
Κασσαβέτειας	211	59	27,9%
Κασσάνδρας	308	110	35,7%
Τίρυνθας	302	53	17,5%
Ελεώνα	30	6	20%
ΣΥΝΟΛΟ	1029	289	28,3%

[* Πηγή: Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη / Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής (2021)].

Οι συνέπειες της χαμηλής πληρότητας των Αγροτικών φυλακών είναι πολλαπλές και αφορούν τόσο την λειτουργία τους (στο παρόν), όσο και τη βιωσιμότητά τους (στο μέλλον). Είναι προφανές ότι με τόσο μικρό αριθμό κρατουμένων και δεδομένου ότι ικανός αριθμός απασχολείται σε πάγιες και απολύτως ανελαστικές δραστηριότητες ρουτίνας της φυλακής (π.χ. καθαριότητα, μαγειρεία κ.λπ.), είναι αδύνατο να παραμείνουν σε λειτουργία παραγωγικές δομές (π.χ. εργαστήρια) ή να συντηρηθούν αγροτικές εκτάσεις και να διατηρηθεί ικανό ζωικό κεφάλαιο(βλ. Ε.Φυτράκη ό.π.).

Επιτακτική ανάγκη σήμερα είναι η άμεση κατάργηση όλων των όρων και προϋποθέσεων, που έθεσε ο σωφρονιστοκτόνος ν.4760/2020, για τη χορήγηση άδειας στον κρατούμενο, που αποτελεί βασική προϋπόθεση μεταγωγής του σε Αγροτική Φυλακή, διότι η διατήρησή τους σημαίνει οριστική εγκατάλειψη του θεσμού των Αγροτικών Καταστημάτων Κράτησης και του σκοπού του σωφρονισμού που επιτυγχάνεται ΜΟΝΟ με την υιοθέτηση θεσμών ανοικτής ή ημιανοικτής διαβίωσης των κρατουμένων, και τους προετοιμάζει για την επανένταξη και την επανακοινωνικοποίησή τους, που είναι άλλωστε και ο σκοπός και της ποινής και του σωφρονιστικού συστήματος. Και αυτό το συζητούμε σήμερα στο 2022, ενώ στη χώρα μας πριν έναν αιώνα η νομική διάνοηση προέκρινε την Αγροτική Φυλακή ως το μοναδικό στάδιο προετοιμασίας του κρατουμένου για την ομαλή επιστροφή του στην κοινωνία και την οικογένειά του.

Ενδεικτικά αναφέρω το σύγγραμμα «**ΦΥΛΑΚΑΙ**» του **Στυλιανού Γλυκοφρίδη που εκδόθηκε το 1936(!)** στο οποίο έγραφε για τις Αγροτικές Φυλακές: «...Οι εις ισόβια δεσμά κατάδικοι δύνανται να μεταχθώσιν εις Αγροτικές Φυλακάς, συντρεχόντων ..όρων, εφόσον εξέτισαν ποινή δέκα(10)ετών εν κοιναίς ποινικαίς φυλακαίς....Κατ' αυτόν τον τρόπον επιτυγχάνομεν και παρ' ημίν την εφαρμογήν του νόμου διαδοθέντος ανά τας διαφόρους Χώρας **Προοδευτικού Σωφρονιστικού Συστήματος** (σημ. ο τονισμός του συγγραφέα) άνευ ιδιαίτερων μελετών και δαπανών προς ίδρυσιν ιδίων κατά στάδια καταστημάτων αποδίδοντες εις τους κόλπους της Κοινωνίας τον βελτιωθέντα κατάδικον, ταχύτερον αφ' ότι ώρισεν η κατ' αυτού απόφασις, δι' αλληπαλλήλων προαγωγών....από την **Επανορθωτική ή Εγκληματική Φυλακή στην Αγροτική Φυλακή** και από αυτήν **στην δι' αναστολής του υπολοίπου της ποινής είτε του ενός τρίτου είτε του ημίσεως της ποινής...απόδοσιν του ούτω βελτιωθέντος εγκληματίου εις την οικογένειάν του και την Κοινωνίας...».**

Αυτά το έτος 1936!!!! Σήμερα το έτος 2022 πήγαμε με τον **v. 4760/2020** πιο πίσω και από το 1936, δυστυχώς!! Και αυτό αναγράφεται για να καταστεί σαφές και πέραν πάσης αμφιβολίας ότι ο θεσμός της Αγροτικής Φυλακής είναι το προστάδιο μίας φυσιολογικής διαδρομής του κρατουμένου από το Κ.Κ. προς την επακοινωνικοποίησή και την επανένταξή του.

Επομένως, κάθε τι που ενισχύει τον θεσμό των Αγρ.Κ.Κ. ενισχύει την επανένταξη, κάθε τι που τον περιορίζει, μερικές φορές σε βαθμό κατάρτησής του, όπως συνέβη με τον v. 4760/2020, τον συντρίβει στα πλαίσια μίας παράλογης τιμωρητικής λογικής κάθε φιλελεύθερη ρύθμιση και προγενέστερη διάταξη, όπως ήταν η διάταξη του άρθρου 41 του v. 4356/2015, η οποία ενίσχυε τα Αγροτικά Καταστήματα Κράτησης από κάθε άποψη, τα καθιστούσε βιώσιμα, ενώ κατοχύρωνε και το δικαίωμα, διευκολύνοντάς το, μεταγωγής του κρατουμένου σ' αυτά χωρίς διακρίσεις και εξαιρέσεις, που αναιρούν σε μεγάλο βαθμό το ίδιο το δικαίωμα.

Παράλληλα η ενίσχυση του θεσμού των Αγρ.Κ.Κ. συμβάλλει αποφασιστικά και στην αποσυμφόρηση των κλειστών Κ.Κ, των οποίων ο **υπερπληθυσμός** είναι το υπ' αριθμόν 1 μόνιμο πρόβλημα του σωφρονιστικού συστήματος τις τελευταίες δεκαετίες στη χώρα μας, καθώς και η βασική αιτία καταδικών της από το ΕΔΔΑ. Ο **υπερπληθυσμός** των σωφρονιστικών καταστημάτων, η έλλειψη ιδιωτικότητας, η βία όλων των μορφών, η κοινωνική απομόνωση, οι ανεπαρκείς υποδομές ψυχικής μέριμνας και οι συνέπειες από τον εγκλεισμό στη φυλακή μπορεί να οδηγήσουν σε ψυχικές διαταραχές και χωρίς να υπάρχει υπόβαθρο. Ειδικά ο **υπερπληθυσμός** των σωφρονιστικών καταστημάτων υπονομεύει σε μέγιστο βαθμό την ποιότητα των συνθηκών κράτησης, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία και στην καλή διαβίωση των κρατουμένων, αποτελεί εμπόδιο για την κοινωνική επανένταξη και συμβάλλει σε ένα επισφαλές, πολύπλοκο και ανθυγιεινό περιβάλλον εργασίας για το προσωπικό των φυλακών. Είναι σαφές ότι η αποφυγή του υπερπληθυσμού στα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελεί σταθερό στόχο για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσο και για τη διατήρηση όρων υγείας, ασφαλείας και εύρυθμης λειτουργίας σε αυτά. Και σαφώς στην αντιμετώπιση αυτού του τεραστίου προβλήματος συμβάλλει αποφασιστικά η διαρκής και ειλικρινής ενίσχυση των Αγρ.Κ.Κ. και η όσο το δυνατόν συνεχής αύξηση του πληθυσμού τους.

Και, όμως, η χώρα μας αδιαφορεί σχεδόν για τις καταδικές (είμαστε η 3^η χώρα από το τέλος στις καταδικές, πιο κάτω έχουμε την Τουρκία και την Αλβανία, ίσως και μία

ακόμα, στον κατάλογο των 47 χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης - ήδη 46 μετά την αποπομπή της Ρωσίας - και ενώ θα έπρεπε σε όλα τα σχετικά με το ποινολόγιο των ποινικών κωδίκων (αποφασιστική μείωση των ποινών), την έκτιση των ποινών και τον σωφρονισμό νομοσχέδια να λαμβάνεται πρωτίστως υπόψη η προσβλητική αυτή για τη χώρα νομική και δικαιοσύνη πραγματικότητα, κάνουμε αντίθετα ό,τι ενισχύει την κατάσταση αυτή και την κάνει ακόμα χειρότερη. Απόδειξη είναι όλα τα σχετικά νομοθετήματα από το 2019 μέχρι σήμερα, αφού σε όλες τις τροποποιήσεις των ποινικών κωδίκων επιλέχθηκε η γενική και καθολική αυστηροποίηση των ποινών (ακόμα και για τα μικρής και μεσαίας παραβατικότητας εγκλήματα), και σε όλες τις νομοθετικές παρεμβάσεις στον χώρο της έκτισης των ποινών και του σωφρονισμού προτιμήθηκε η τυφλή τιμωρητικότητα, ο αυταρχισμός και το πνεύμα καταστολής, το δόγμα **μηδενικής ανοχής**, και όλα αυτά επιδεινώνουν την εικόνα της χώρας και συνεχίζεται ο έλεγχος και οι καταδίκες από ΕΔΔΑ και όχι μόνο. Τελευταίο δείγμα αυτής της ανυπόφορης θεσμικής κατρακύλας αποτελεί η απειλή «**Δημόσιας Δήλωσης**» από την CPT για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα το σωφρονιστικό μας σύστημα.

III. ΕΠΙΛΟΓΟΣ. Η χώρα μας αν πράγματι επιθυμεί και επιδιώκει να πάψει να αποτελεί το «μαύρο πρόβατο» στο ΕΔΔΑ και την ευρωπαϊκή και διεθνή νομική κοινότητα (λόγω όλων των παραπάνω επιλογών και των σχετικών καταδικών της), επιβάλλεται επειγόντως, τώρα με την εισαγωγή του νέου Σωφρονιστικού Κώδικα που θα κατατεθεί σε λίγες μέρες στη Βουλή (θα το συζητήσουμε άραγε στην Επιτροπή μας;) να επιχειρήσουμε μία αλλαγή στρατηγικής, αν βέβαια αυτό το αντέχει η κυβερνητική εμμονή στο δόγμα της «**μηδενικής ανοχής και του Νόμου και της Τάξης**», να προσδιορίσουμε και πάλι την τελεολογία της ποινής, την έννοια και τον σκοπό της έκτισής της, την έννοια του σωφρονισμού, να υιοθετήσουμε όλους τους θεσμούς που συντείνουν στον ουσιαστικό σωφρονισμό των κρατουμένων, που αποτελεί πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας, στην επανένταξη και την επανακοινωνικοποίησή τους. Ασφαλώς σε μία τέτοια λογική πρωταρχικής σημασίας είναι η αλλαγή των όρων και των προϋποθέσεων λήψης άδειας και μεταγωγής των κρατουμένων στα Αγρ. Κ.Κ. προς την κατεύθυνση να καταστεί ευχερέστερη και η λήψη άδειας (είναι αδιανόητο να χορηγείται υπό όρους και προϋποθέσεις που όταν πραγματοποιούν ο κρατούμενος μπορεί να ζητήσει την υφ' όρων απόλυσή του!!!) και η μεταγωγή σε Αγρ. Κ.Κ. Και αυτή η αλλαγή να συνοδευτεί με δραστική μεταβολή απόψεων και αντιλήψεων που κυριαρχούν στο κυβερνητικό στρατόπεδο σχετικά με την έκτιση των ποινών και τον σωφρονισμό, υιοθετώντας άμεσα όλους τους θεσμούς ανοικτής ή ημιελεύθερης διαβίωσης που εφαρμόζονται με απόλυτη επιτυχία σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη. Είναι αδιανόητο να έχει ανασταλεί ο θεσμός της Παροχής Κοινωφελούς Εργασίας (κύριας πλέον ποινής με βάση τον ποινικό κώδικα του 2019), να προβλέπονται σε όλες τις νομοθετικές παρεμβάσεις στον ποινικό κώδικα όλο και μία νέα αυστηροποίηση των ποινών, κάτι που δημιουργεί τον «**φαύλο κύκλο**» με ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες στον υπερπληθυσμό των Κ.Κ. αντί να γίνεται μείωση των ποινών για να προσεγγίσουμε τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επίσης είναι αδιανόητο το έτος 2022 να είναι ακόμα ζητούμενο ο εξορθολογισμός, ο εξανθρωπισμός και φιλελευθερισμός στα νομοθετήματα με ποινικό και σωφρονιστικό ενδιαφέρον, να εκδηλώνεται αδιαφορία για το γεγονός ότι λιμνάζουν σήμερα στο ΕΔΔΑ χιλιάδες υποθέσεων γιατί αρνείται η χώρα μας να υιοθετήσει το αυτοτελές ένδικο μέσον του **άρθρου 13 της ΕΣΔΑ**, που αφορά τις συνθήκες κράτησης, η εκπαίδευση και ο

πολιτισμός στα Κ.Κ. να πάτησε φρένο τον Ιούλιο 2019 με την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τη Νέα Δημοκρατία, και γενικά να μεταδίδεται από το σύνολο των κυβερνητικών στελεχών ένας λόγος ακραίας αυστηρότητας και τιμωρητικότητας των κρατουμένων, σαν να μπορεί η Ελλάδα να μετατρέψει τη χώρα σε Γαλατικό χωριό, όταν τα δικαιώματα των κρατουμένων νοούνται ως ατομικά δικαιώματα τα οποία, υποτίθεται, ότι τα παραχωρεί και εγγυάται την υλοποίησή τους η ίδια η Πολιτεία.

Ο σωφρονισμός σήμερα δεν νοείται ως προσπάθεια «*ηθικής αναμόρφωσης*» του κρατουμένου, αλλά μάλλον ως προετοιμασία για την επαγγελματική και κοινωνική επανένταξη με όρους νόμιμης, δηλ. χωρίς έγκλημα, συμβίωσης στο κοινωνικό σύνολο. Η δημιουργική απασχόληση και ειδικότερα η αγροτική εργασία κατά την έκταση της ποινής σίγουρα συμβάλλει σ' αυτή την κατεύθυνση. Η επιχειρηθείσα απαξίωση των Αγρ.Κ.Κ. ήταν εγκληματική, και πρέπει να δούμε τι μπορεί να διορθωθεί και να περισωθεί, αρκεί όσοι μέσα στην κυβέρνηση και την Κ.Ο. της Νέας Δημοκρατίας να ορθώσουν ανάστημα και να αξιώσουν να πάψει επιτέλους αυτή η ντροπή, που δυστυχώς δεν είναι ντροπή της κυβέρνησης, αλλά ντροπή της χώρας, και η ευκαιρία είναι μπροστά τους: η εισαγωγή του νέου Σωφρονιστικού Κώδικα, για να αποδειχθεί ότι δεν είναι οριστική πολιτική απόφαση η συρρίκνωση, η απαξίωση και η έλλειψη βιωσιμότητας των Αγρ.Κ.Κ. Γι' αυτόν τον κίνδυνο είναι τραγικά επίκαιρη όσο ποτέ άλλοτε η κραυγή αγωνίας της αείμνηστης καθηγήτριας **Αλίκης Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου: «κάτω τα χέρια από τις αγροτικές φυλακές».**

Σαν Εισαγωγή στην παρούσα Εισήγηση θέσαμε την Εισαγωγή της θέσης του ΣΥΡΙΖΑ στην προηγούμενη Έκθεση, σαν κατακλειδα θέτουμε τον επίλογό της που αναφέρονταν στον μέγιστο δάσκαλο αείμνηστο **Ιωάννη Μανωλεδάκη**: **«Το ποινικό δίκαιο - και το σωφρονιστικό προσθέτουμε - συνιστά «δείγμα γραφής» του πολιτικού λόγου της εξουσίας και, τελικά, αποτελεί έκφραση του πολιτισμού του κοινωνικού χώρου μέσα στον οποίον αυτή η εξουσία ασκείται. Ένας αυταρχικός κατασταλτικός μηχανισμός αντιστοιχεί σε μία αυταρχική πολιτεία και εντάσσεται μέσα στο ανάλογο κοινωνικό πολιτισμικό πλαίσιο, όπου μπορεί να εκφραστεί και να λειτουργήσει. Αντίθετα η ποινική καταστολή που υποτάσσεται σε κανόνες και αρχές με ανθρωπιστικό προσανατολισμό ταιριάζει σε μία αυτοπεριοριζόμενη πολιτεία δικαίου, που λειτουργεί και εκφράζεται σ' ένα αντίστοιχο ανθρωποκεντρικό πολιτισμικό πεδίο...Εάν κυριαρχήσει το ασήμαντο, το εντυπωσιακό και το χυδαίο, ο παγκόσμιος άνθρωπος θα διαμορφωθεί «άδειος από πολιτισμό, από νόημα και από τη συνείδηση του άλλου». Μπροστά σ' αυτή την εξέλιξη, η επιστήμη του ποινικού δικαίου (και του σωφρονιστικού προσθέτουμε) - ελληνική και ευρωπαϊκή - πρέπει να αντισταθεί. Να μη συναινέσει στην αποδυνάμωση της εγγυητικής λειτουργίας του δικαίου τούτου και στη μετατροπή του σε σύγχρονο όπλο αστυνομικής φύσεως για την καταπολέμηση απλώς του εγκλήματος. Να μην αφήσει να υψωθούν τα τείχη της καταστολής για χάρη μίας κάλπικης ασφάλειας και να πνίξουν τον αέρα της ελευθερίας. Και να προσέξουμε ιδιαίτερα τούτο: η διάβρωση του ανθρωπιστικού χαρακτήρα και η εκτροπή στο τιμωρητικό μοντέλο του ποινικού δικαίου - και του σωφρονιστικού προσθέτουμε - γίνεται σιγά-σιγά, σταδιακά, μεθοδευμένα. Δεν θα δικαιολογείται πάντως πολίτης ή νομικός να πει: «Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον, ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμο έξω».**

Η. «Υγειονομική κάλυψη των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα»

Εισηγητής: Κωνσταντίνος Μάρκου

Ι. Εισαγωγικά

Η πέραν της δεκαετίας οικονομική κρίση, που βιώνει η Ελλάδα είχε σοβαρότατες επιπτώσεις μεταξύ άλλων και στην κατάσταση του Σωφρονιστικού Συστήματος της χώρας μας με κυριότερα προβλήματα το σοβαρό υπερπληθυσμό των καταστημάτων κράτησης¹, την αριθμητική ανεπάρκεια σε προσωπικό, την υποστελέχωση σε κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και την έλλειψη επενδύσεων σε κατάλληλες υλικοτεχνικές υποδομές. Εάν στους ανωτέρω παράγοντες προστεθούν οι άδειες αγροτικές φυλακές, η αυστηροποίηση στη χορήγηση αδειών², η παράλειψη ενεργοποίησης από την Κυβέρνηση των εναλλακτικών της κράτησης ποινών³, η παράλειψη εισαγωγής του ειδικού ενδίκου βοηθήματος για τους κρατούμενους,⁴ τότε εύκολα μπορεί να αντιληφθεί κανείς το αυτονόητο: οι υγειονομικές συνθήκες στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένες και η υγεία των κρατουμένων δυνητικά βρίσκεται σε διαρκή κίνδυνο.

Άλλωστε, όπως έχει πολλάκις παρατηρηθεί, ακόμη και πριν την εμφάνιση του COVID 19, ο κλειστός πληθυσμός,⁵ πάντα έτεινε να έχει φτωχότερη υγεία, συμπεριλαμβανομένων των χρονίων παθήσεων, σε σύγκριση με μη φυλακισμένους καθώς οι φυλακισμένοι εκτίθενται παρά τη θέλησή τους σε κακές συνθήκες υγιεινής, με πολλούς συγκρατούμενους. Τα στοιχεία είναι απογοητευτικά: Στις ελληνικές φυλακές (σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα δεδομένα) φιλοξενούνται περίπου 11.379 κρατούμενοι σε 10.175 θέσεις, δηλαδή υπάρχει πληρότητα 111%, που σε ορισμένες περιπτώσεις αγγίζει το 150%. Ενώ, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, οι ελάχιστες προδιαγραφές για τους κρατούμενους είναι τα 40 τμ για κελί δύο κρατουμένων, σήμερα, ιδίως στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού τέσσερις

¹ Βλ. <http://www.prisonobservatory.org/upload/Prisons%20in%20Europe.%202019%20report.pdf>.

² Βλ. ενδ. https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikos-Elenchos/Mesa-Koinovouleftikou-Elegxou?pcm_id=9eb7d68a-d486-4e84-bd8f-ae3700fcd5ab

³ Ενδεικτικά, αναφέρεται ο θεσμός της κοινωφελούς εργασίας, για τον οποίο έχει ασκηθεί δριμύς κοινοβουλευτικός έλεγχος, χωρίς καμία ουσιαστική ανταπόκριση από την Κυβέρνηση: https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikos-Elenchos/Mesa-Koinovouleftikou-Elegxou?pcm_id=d0d939e9-2374-4492-8cb9-ad0800f7dee2. Επίσης, σημειωτέον ότι η Ελλάδα κατέχει ποσοστό άνω του 40% αναφορικά με το θέμα του αριθμού των ατόμων, που βρίσκονται υπό καθεστώς κράτησης, χωρίς να έχει επιβληθεί ποινή. βλ. <http://www.prisonobservatory.org/upload/Prisons%20in%20Europe.%202019%20report.pdf> σελ. 11

⁴ Βλ. https://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikos-Elenchos/Mesa-Koinovouleftikou-Elegxou?pcm_id=8eac3eda-3a93-4f1a-97c0-ad0c00eda978: Τον Ιανουάριο του 2019 η Κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, προχώρησε σε συγκρότηση ειδικής ομάδας εργασίας για την αντιμετώπιση του θέματος για τη θέσπιση ενδίκου βοηθήματος διαθέσιμου στους κρατούμενους, κατά άρθρο 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.), κρατούμενοι θα μπορούν να προβάλουν παράπονα για τις επικρατούσες συνθήκες κράτησής τους, ώστε να επιτύχουν την πραγματική βελτίωσή τους, καθώς και την αποκατάσταση τυχόν βλάβης των ιδίων και παρέδωσε σχετικό Πόρισμα, δηλ. σχέδιο προτεινόμενων διατάξεων τροποποίησης του Σωφρονιστικού Κώδικα μετά αιτιολογικής έκθεσης. Την 20/07/2020 κατατίθεται στη Βουλή, διακομματική Πρόταση Νόμου, έως και σήμερα- άγνωστο για ποιο λόγο- δεν έχει ολοκληρώσει την ψήφιση της κατατεθείσας πρότασης νόμου.

⁵ Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, για την επιστήμη της επιδημιολογίας, «κλειστός πληθυσμός» είναι ο πληθυσμός της φυλακής ή των κρατητηρίων.

κρατούμενοι μοιράζονται ένα κελί των 9,5 τ.μ.⁶. Όταν οι υπεράριθμοι κρατούμενοι δε διαθέτουν κλίνη, κοιμούνται στο πάτωμα.

Όμως, οι κρατούμενοι, ακόμη και μέσα στη φυλακή, δεν παύουν να είναι άνθρωποι, υποκείμενα δικαίου, φορείς δικαιωμάτων, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται και το δικαίωμά τους στη ζωή, την υγεία και τη σωματική ακεραιότητα. Δυστυχώς, όμως, η χώρα μας έχει επανειλημμένα υποστεί καταδίκες για τις φυλακές και για λόγους καθαρά υγειονομικού ενδιαφέροντος μεταξύ άλλων και για ζητήματα ιατρικής περίθαλψης πολύ πριν από την πανδημία⁷. Το ελληνικό κράτος έχει καταβάλει και συνεχίζει να καταβάλλει τεράστια ποσά σε αποζημιώσεις. Η ευθύνη της παρούσας Κυβέρνησης είναι τεράστια⁸.

Αφετηρία της παρούσας Εισήγησης οπωσδήποτε αποτελεί η παραδοχή ότι, κατά την κράτηση, το άτομο δε πρέπει να υποβάλλεται σε δοκιμασίες ή ταλαιπωρίες τέτοιας έντασης, που να υπερβαίνουν το αναπόφευκτο επίπεδο της εγγενούς στην κράτηση ταλαιπωρίας⁹. Η προσπάθειά μας εντοπίστηκε κυρίως στην αναζήτηση των παραλείψεων του κράτους μας, τη διερεύνηση της ζώσας σωφρονιστικής πραγματικότητας και τη διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων που θα οδηγήσουν στη βελτίωση των συνθηκών. Πολλά στοιχεία αντλήθηκαν επίσης από την Έκθεση προς την Ελληνική Κυβέρνηση κατά την επίσκεψη, που πραγματοποίησε στην Ελλάδα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των Βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας¹⁰, η οποία συντάχθηκε έπειτα από μια ad hoc επίσκεψη της Επιτροπής στην Ελλάδα. Τελικός στόχος μας οπωσδήποτε είναι ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων

II. Νομικό Πλαίσιο

A. Ελληνική νομοθεσία

Ο σεβασμός και η προστασία του ανθρώπου, αποτελούν την ουσία του δημοκρατικού πολιτεύματος (άρθρο 2 Σ), ενώ, όπως προβλέπεται στο άρθρο 5 παρ. 5 «καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας». Η υγεία, στο εν λόγω άρθρο 5 παρ. 5 κατοχυρώνεται τόσο ως αντικειμενική συνταγματική αρχή, όσο και ως δικαίωμα κοινωνικό. Από την ίδια λογική εμφορούνται και οι ρυθμίσεις του

⁶ Βλ. <https://rm.coe.int/1680a7ce97>, σελ. 12: «Σε πάρα πολλές περιπτώσεις, οι κρατούμενοι εξακολουθούν να κρατούνται σε υπερπλήρη κελιά ή κοιτώνες που προσφέρουν λιγότερο από 4 m2 χώρους διαβίωσης, και σε πολλές περιπτώσεις λιγότερο από 3 m2 ανά άτομο.»

⁷ Βλ. ενδ. 1) Υπόθεση Τσόκας κ.ά. κατά Ελλάδας, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:%222001-144148%22}>, 2) Υπόθεση Martzaklis κ.α. κ. Ελλάδας 3) Υπόθεση Σερίφης κατά Ελλάδας, 4) Υπόθεση Χίρος κατά Ελλάδος κ.λπ.

⁸ Ενδεικτικά σημειώνεται ότι, σύμφωνα με την Έκθεση της CPT: «**το Στρατηγικό Σχέδιο παρακολούθησης για την περίοδο 2021-2023, το οποίο εγκρίθηκε από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη τον Ιανουάριο του 2022, δεν αντιμετωπίζει πλήρως τα ζητήματα και φαίνεται να είναι μάλλον φιλόδοξες προσδοκίες παρά λεπτομερής οδικός χάρτης με σημεία αναφοράς και σαφήνεια σχετικά με το τι θα επιτευχθεί και με ποια μέσα. Η CPT συνιστά στις Ελληνικές αρχές να εγκρίνουν αναθεωρημένο Στρατηγικό Σχέδιο, το οποίο περιλαμβάνει λεπτομερές χρονοδιάγραμμα εφαρμογής, με σκοπό την κατάρτιση λεπτομερέστερου σχεδίου για τα επόμενα έτη, λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω παρατηρήσεις.»**

⁹ Βλ. Μ. Γαλανού, Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων, Σάκκουλας, 2011, σελ. 353 επ.

¹⁰ Βλ. <https://rm.coe.int/1680a7ce97>

άρθρου 7 παρ. 2 Σ, που απαγορεύουν τα βασανιστήρια, ως μια από τις βαναυσότερες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Από την εφαρμογή των ανωτέρω ρυθμίσεων δεν εξαιρούνται τα πρόσωπα, που βρίσκονται υπό κράτηση, τα οποία μάλιστα έχουν αυξημένη ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων τους στην υγεία και τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα, λόγω της ιδιαιτερότητας της κατάστασής τους.

Περαιτέρω, η ελληνική νομοθεσία παρέχει σχετικές προβλέψεις στα άρθρα 25-30 του Σωφρονιστικού Κώδικα¹¹ (ν. 2776/1999, Α' 291), οι οποίες χαρακτηρίζονται από ικανοποιητική πληρότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο της ως άνω Εκθέσεως των Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία αναλυτικά θα αναφερθούμε κατωτέρω: «Για άλλη μια φορά, η αντιπροσωπεία της CPT διαπίστωσε ότι οι διατάξεις του Ελληνικού Σωφρονιστικού Κώδικα του 1999 απλώς δεν τηρούνται πλέον όσον αφορά τα πρότυπα στέγασης και τους κανόνες για ένα ασφαλές περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένης της υγειονομικής περίθαλψης και της υγιεινής, που πρέπει να παρέχονται σε κάθε κρατούμενο¹². Αντίστοιχες προβλέψεις συναντούμε και σε κείμενα δευτερογενούς νομοθεσίας, όπως, για παράδειγμα, στον Εσωτερικό Κανονισμό λειτουργίας Γενικών Καταστημάτων Κράτησης τύπου Α' και Β', όπως κάθε φορά ισχύουν.

B. Ευρωπαϊκή νομοθεσία

Επιπλέον, πέραν των εθνικών ρυθμίσεων, αξίζει να γίνει αναφορά και σε ευρωπαϊκές και διεθνείς συνθήκες που δεσμεύουν τη χώρα μας¹³ και σε διεθνείς οδηγίες και συστάσεις που δίνουν κατευθύνσεις για τη σωφρονιστική πολιτική (soft law¹⁴) με

¹¹ Προβλέπεται ότι η διεύθυνση των φυλακών υποχρεούται να εξασφαλίζει τους όρους υγιεινής και καθαριότητας στο κατάστημα, να διατηρεί σε καλή λειτουργία όλες τις εγκαταστάσεις και να παρέχει τα μέσα για την ατομική υγιεινή και καθαριότητα των κρατουμένων. Επίσης, οφείλει να εξασφαλίζει στους κρατουμένους ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη επιπέδου ανάλογου με αυτό του λοιπού πληθυσμού. Κάθε κρατούμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα εξέτασης από τον ιατρό του καταστήματος κατά την εισαγωγή του και εφεξής ανά εξαμήνο, καθώς και το δικαίωμα να ζητήσει να εξεταστεί από τον ιατρό του καταστήματος ή και από ιατρό της επιλογής του. Σε περίπτωση χρόνιων παθήσεων δικαιούται να ζητήσει να τον παρακολουθεί ο θεράπων ιατρός του, με παρουσία του ιατρού του καταστήματος. Περαιτέρω, ο Κώδικας προβλέπει ότι αν σε συγκεκριμένο κατάστημα δεν υπηρετεί μόνιμο υγειονομικό προσωπικό, οι ανάγκες καλύπτονται σε εικοσιτετράωρη βάση με επισκέψεις εξωτερικών ιατρών και νοσηλευτών, που καλούνται από τον διευθυντή του καταστήματος και αμείβονται κατ' επίσκεψη από αυτόν. Επίσης, προβλέπεται η τήρηση Ατομικού Δελτίου (κάρτα) υγείας για κάθε κρατούμενο και η τήρηση μητρώου ιατρικών εξετάσεων κρατουμένων. Επιπροσθέτως, κάθε είδους ιατρική εξέταση, ιατροχειρουργική επέμβαση ή θεραπευτική αγωγή επιτρέπεται μόνο με τη συναίνεση του κρατουμένου ενώ, δεδομένο θεωρείται πως το απόρρητο των ιατρικών εξετάσεων πρέπει να εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση. Τέλος, οι κρατούμενοι των Καταστημάτων Κράτησης, εκτός εκείνων του Συγκροτήματος Καταστημάτων Κράτησης Κορυδαλλού, που ασθενούν κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, καθώς και εκείνοι που παρουσιάζουν έντονα προβλήματα ψυχικής υγείας εισάγονται στο αναρρωτήριο του Καταστήματος ή περιορίζονται σε ειδικό τμήμα και μόνο εάν η νοσηλεία τους δεν είναι δυνατή σε αναρρωτήρια των Καταστημάτων Κράτησης ή στα ειδικά θεραπευτικά καταστήματα του Συγκροτήματος Καταστημάτων Κράτησης Κορυδαλλού, παραπέμπονται σε δημόσιο νοσοκομείο.

¹² Ο.π. Έκθεση Επιτροπής, σελ. 31.

¹³ Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ν.δ. 53/1974). - Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ν. 2462/1997). - Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/1992). - Η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (ν. 1782/1988). - Το προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και ο ορισμός του Συνγόρου του Πολίτη ως «Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης» (ν. 4228/2014).

¹⁴ -Οι Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες (European Prison Rules) του Συμβουλίου της Ευρώπης. - Οι Nelson Mandela Rules της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. - Οι Ευρωπαϊκοί Κανόνες για τα Μέτρα και τις Ποινές που εκτίονται στην κοινότητα (European Rules on Community Sanctions and

ιδιαίτερη μνεία στο άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), όπου κατοχυρώνεται απόλυτο δικαίωμα κάθε προσώπου να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση και επιβάλλεται στα κράτη να λαμβάνουν μέτρα, που διασφαλίζουν ότι τα πρόσωπα, που βρίσκονται εντός της δικαιοδοσίας τους, δε θα υποστούν βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.

Κατά την έννοια του άρθρου 3, τα κράτη υποχρεούνται να οργανώνουν το σωφρονιστικό τους σύστημα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια των κρατουμένων. Με άλλα λόγια, τα κράτη υποχρεούνται να διασφαλίζουν ότι κάθε φυλακισμένος κρατείται σε συνθήκες συμβατές με το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ότι η υγεία και η ευημερία του εξασφαλίζονται πλήρως, ιδίως με την παροχή της απαιτούμενης ιατρικής περίθαλψης¹⁵. Τέλος, σχετικούς κανόνες και καλές πρακτικές κράτησης απαντάμε και σε πολλά άλλα κείμενα, ενημερωτικά δελτία της Ε.Ε.¹⁶, τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες Φυλακών του 2020¹⁷, από όπου εξάγονται σημαντικές παρατηρήσεις, κατευθύνσεις και συστάσεις προς 47 κράτη αναφορικά με τον τρόπο που θα πρέπει να διεξάγεται η διοίκηση των φυλακών και τον τρόπο αντιμετώπισης των κρατουμένων, ώστε να διασφαλίζεται η απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους.

II. Εργασίες Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων

Έχοντας ως δεδομένο ότι τις επανειλημμένες καταδίκες σε βάρος της χώρας μας για παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, λόγω των κακών συνθηκών κράτησης στις φυλακές, η Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Σωφρονιστικού Συστήματος και λοιπών Δομών Εγκλεισμού Κρατουμένων της Βουλής των Ελλήνων εξέτασε πιο επισταμένα την πραγματική κατάσταση, που βιώνουν τα άτομα στα ελληνικά καταστήματα κράτησης και το εάν και σε ποιο βαθμό διαπιστώνεται η τήρηση των παραπάνω θετικών υποχρεώσεων από το ελληνικό κράτος. Η Επιτροπή στη συνεδρίαση της 18^{ης} Νοεμβρίου 2021, η οποία έλαβε χώρα στην Αίθουσα «Προέδρου Αθανασίου Κωνστ. Τσαλδάρη» (223) του Μεγάρου της Βουλής, είχε ως θέμα ημερήσιας διάταξης την υγειονομική κατάσταση στα Καταστήματα Κράτησης και την πορεία των εμβολιασμών. Οι εξωκοινοβουλευτικοί εισηγητές, κ. Προκόπιος Προκοπίου, Προϊστάμενος της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής και Αντεγκληματικής Πολιτικής και κ. Ιωάννης Λαμπράκης, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Οργάνωσης και Λειτουργίας Καταστημάτων Κράτησης παρείχαν στους Βουλευτές ενημέρωση αναφορικά με την πορεία των εμβολιασμών στα καταστήματα κράτησης, τον αριθμό των κρατουμένων ή υπαλλήλων που έχει ασθενήσει, καθώς και για ζητήματα, που άπτονται του ψηφιακού πιστοποιητικού. Επίσης, παρείχαν στοιχεία για τη διενέργεια rapid tests εντός των καταστημάτων κράτησης. Οπωσδήποτε, το ουσιαστικό περιεχόμενο του δικαιώματος

Measures) του Συμβουλίου της Ευρώπης. - Οι Ευρωπαϊκοί Κανόνες Δοκιμασίας (European Probation Rules) του Συμβουλίου της Ευρώπης.

¹⁵ Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Α. Μαγγανάς, Χ. Χρυσανθάκης, Δ. Βανδώρος, Λ. Καρατζά, εκδο. Σάκκουλα, 3^η έκδοση, σελ. 38 επ.

¹⁶ <https://ep2022-dev.tunaweb.com/wp-content/uploads/Greece-GK-prisoner-information-sheet.pdf>

¹⁷ https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2021/09/PRI_Short-guide-to-the-European-Prison-Rules_WEB.pdf

στην υγεία δεν εξαντλείται στην αντιμετώπιση του ιού Covid-19, στους εμβολιασμούς και τα σχετικά ζητήματα, που προκύπτουν, αλλά είναι πολύ ευρύτερο και πολυδιάστατο. Η Κυβέρνηση δυστυχώς, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, μετέτρεψε τα νοσοκομεία της χώρας σε νοσοκομεία της «μιας νόσου», αδιαφορώντας επιδεικτικά για τα λοιπά τεράστια προβλήματα που τελικώς αποδυνάμωσαν επικίνδυνα το Ε.Σ.Υ. Συνέβη το ίδιο και με τα Καταστήματα Κράτησης;

A. Γενική προστασία του δικαιώματος στην υγεία εντός των καταστημάτων κράτησης

(α) Τοποθετήσεις και απαντήσεις Εισηγητών και Βουλευτών της πλειοψηφίας

(α) Σε σχέση με την ένταξη των Ειδικών Περιφερειακών Ιατρείων (κατόπιν υποβολής σχετικού ερωτήματος από Βουλευτές): Όλα τα Ειδικά Περιφερειακά Ιατρεία είναι στο Ε.Σ.Υ.. Δηλαδή, στις φυλακές υπηρετούν 9 γιατροί, αλλά υπάρχουν και οι κατ' επίσκεψη με σύμβαση. Όλα έχουν Ε.Π.Ι, εκτός από το Κατάστημα Κράτησης Αυλώνα, λόγω χωροταξικού ζητήματος.

(β) Σε σχέση με την ένταξη του ψυχιατρείου στο Ε.Σ.Υ. (κατόπιν υποβολής σχετικού ερωτήματος από Βουλευτές): Υπάρχει το σχετικό π.δ., αλλά δεν έχει έως σήμερα δοθεί εντολή για να προωθηθεί.

(γ) Σε σχέση με έλλειψη γιατρών (κατόπιν υποβολής σχετικού ερωτήματος από Βουλευτές): Προωθήθηκε η επίλυση του προβλήματος με τους γιατρούς κατ' επίσκεψη. Ενισχύθηκε ο αριθμός των κατ' επίσκεψη ιατρών: 38 γιατροί σε 13 καταστήματα κράτησης, υπήρξε έγκριση του κονδυλίου για αύξηση της αμοιβής των κατ' επίσκεψη γιατρών σε 605.640 ευρώ και οι διευθυντές των φυλακών δύνανται να εκδίδουν συνέχεια προσκλήσεις για κατ' επίσκεψη γιατρούς. Όμως, οι ιατροί δεν προσέρχονται.

- Όσον αφορά στις προσλήψεις γιατρών, δεν υπάρχουν υποψηφιότητες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την 6Κ του 2018, που αφορούσε τους γιατρούς, δεν είχαμε σχεδόν καμία υποψηφιότητα. Απλά με την 6Κ έχουν προσληφθεί άλλοι πέντε νοσηλευτές.

- Ο αριθμός των ιατρών είναι 9 και περίπου 7 προσλήψεις γιατρών διάφορων ειδικοτήτων που συνεργάζονται με το Αιγινήτειο Νοσοκομείο για τα προβλήματα ψυχικής υγείας των κρατούμενων και άλλοι 10 - 15, ανάλογα την περίοδο, που είναι ενταγμένοι στα περιφερειακά ιατρεία. Στις γυναικείες φυλακές έχει γυναικολόγο και δύο ψυχολόγους.

(γ) Σε σχέση με τον υπερπληθυσμό (κατόπιν υποβολής σχετικού ερωτήματος από Βουλευτές): Ο αριθμός των κρατούμενων έχει σταθεροποιηθεί τον τελευταίο χρόνο, δηλαδή, είναι στις 11.146 σήμερα, παραπάνω βέβαια απ' όσο χωρούν οι φυλακές, οι οποίες έχουν χωρητικότητα περίπου για 10.000 κρατούμενους¹⁸. Έχουμε, δηλαδή, ένα

¹⁸ Σύμφωνα με στοιχεία της Ομοσπονδίας Σωφρονιστικών Υπαλλήλων Ελλάδας, στη χώρα μας έως και τη 20/3/2020 υπήρχαν 11.313 κρατούμενοι, την στιγμή που η συνολική χωρητικότητα των φυλακών δεν ξεπερνά τις 10.055 θέσεις κράτησης. Πρακτικά τούτο σημαίνει ότι παρουσιάζουμε μεσοσταθμική υπερπλήρωση περί του 120%, η οποία ποικίλει από Φυλακή σε Φυλακή και σε ορισμένες περιπτώσεις αγγίζει το 250%! Ενδεικτικά, το Κ.Κ Λάρισας 130%, το Κ.Κ. Τρίπολης 252%, το Κ.Κ Ιωαννίνων 200%, το ΕΚΚΝ Αυλώνα 260% κτλ.!!!

ποσοστό 10% παραπάνω απ' όσους χωράνε, με τάση σταθεροποίησης τον τελευταίο χρόνο και μάλιστα ελαφρά μειούμενο.

(β) Τοποθετήσεις Βουλευτών της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης και Βουλευτών των Λοιπών Κομμάτων

Η ουσιαστική παροχή υγείας, μέσα στα καταστήματα κράτησης είναι κενή περιεχομένου, καθώς, οι γιατροί δεν κάνουν κάτι παραπάνω από το να συνταγογραφούν για τους κρατούμενους. Οι ελλείψεις είναι κρισιμότες και θέτουν σε κίνδυνο την υγεία - σωματική και ψυχική - των ασθενών κρατουμένων, καθώς και τη σωματική τους ακεραιότητα. Εντοπίζονται κυρίως στα εξής θέματα:

Ελλιπέστατος αριθμός ιατρονοσηλευτικού προσωπικού, που υπηρετούν στα καταστήματα κράτησης, ελλιπέστατη εκπαίδευση του προσωπικού αυτού, ελλιπής αντιμετώπιση των ζητημάτων ψυχικής υγείας των κρατουμένων, ελλιπής ενίσχυση της ομάδας υγειονομικής περίθαλψης με επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων, όπως κοινωνιολόγους, ψυχολόγους κ.λπ., ένταξη των ιατρικών των καταστημάτων των σωφρονιστικών καταστημάτων στο ΕΣΥ, κάτι που έγινε για το νοσοκομείο του Κορυδαλλού, ελλιπέστατη αν όχι ανύπαρκτη κάλυψη των γυναικείων φυλακών, με τις αναγκαίες ειδικότητες γυναικολόγων, παιδιάτρων, παιδοψυχολόγων, ιδιαίτερα για τις κρατούμενες που κρατούνται με παιδιά κ.λπ.. Όλα τα παραπάνω, καθιστούν την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη για κρατούμενους εξόχως προβληματική.

Β. Ειδικότερα, στοιχεία για την πορεία της πανδημίας εντός των Καταστημάτων Κράτησης- εμβολιασμοί κρατουμένων και υπαλλήλων

(α) Ενημέρωση που παρασχέθηκε από εξωκοινοβουλευτικούς εισηγητές και τους Εισηγητές της πλειοψηφίας

(i) Οι εμβολιασμοί από το κράτος ξεκίνησαν με βάση τον ΑΜΚΑ. Επειδή ωστόσο αρκετοί κρατούμενοι στερούνταν ΑΜΚΑ, πραγματοποιήθηκε χορήγηση προσωρινών αριθμών ΑΜΚΑ σε ενδιαφερόμενους για εμβολιασμό, δηλαδή κυρίως σε ξένους κρατούμενους, που στερούνται ΑΜΚΑ, αλλά και σε Έλληνες, που επίσης δε διέθεταν. Είπαν ότι χορηγούνται νέοι ΑΜΚΑ σε όποιον το αιτηθεί. Υποβλήθηκαν περίπου 6.500 αιτήσεις για ΠΑΜΚΑ και, ενδεχομένως, να έχουν εμβολιαστεί και όλοι.

- Παρόλο που δεν υπήρχε αριθμός ΑΜΚΑ, είχαν διενεργηθεί εμβολιασμοί στα καταστήματα κράτησης από τον ΕΟΔΥ, με επισκέψεις που είχαν πραγματοποιηθεί μαζί σε κάποιους κρατούμενους και υπαλλήλους. Συγκεκριμένα, ο πρώτος εμβολιασμός έγινε από τον ΕΟΔΥ στις 15 Φεβρουαρίου στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού. Τότε εμβολιάστηκαν περίπου 350 υπάλληλοι και κρατούμενοι. Στα υπόλοιπα καταστήματα κράτησης, ένας μικρός αριθμός κρατουμένων και υπαλλήλων, που δεν είχαν τη δυνατότητα να εμβολιαστούν, εμβολιάστηκε με αυτόν τον τρόπο. Η κανονική ροή ξεκίνησε όταν εκδόθηκε ο προσωρινός αριθμός ΑΜΚΑ, οπότε πλέον έχουν αυξηθεί πάρα πολύ οι εμβολιασμοί.

- Έως τις 18/11/2021 είχαν διενεργηθεί 6.600 εμβολιασμοί κρατουμένων από τους περίπου 11.000 και 2.653 εμβολιασμοί υπαλλήλων όλων των κλάδων από τους 4.100.

Αναφέρθηκε ότι έχουν δημιουργηθεί 27 κέντρα υγείας με 45 εμβολιαστικές γραμμές και βέβαια έχουν στελεχωθεί με περισσότερα από 80 άτομα της Γενικής Γραμματείας.

(iii) Έως την 5^η Νοεμβρίου 2021 είχαν νοσήσει με COVID 1.876 άτομα και ο αριθμός των θανάτων ανήρχετο σε 8.

(iv) Η Κυβέρνηση δρομολογούσε, κατά την ημέρα της συνεδρίασης, την έκδοση ΚΥΑ¹⁹ σε σχέση με το ψηφιακό πιστοποιητικό, ώστε οι ειδικοί διαχειριστές στα Κ.Κ. να έχουν τον ειδικό ρόλο πρόσβασης στα συστήματα, ώστε να εκδίδουν το ψηφιακό πιστοποιητικό, το οποίο θα είναι πανομοιότυπο με του γενικού πληθυσμού. Έως τότε, εκδίδετο μια απλή βεβαίωση, την οποία μπορούσε να προμηθευτεί κάποιος από το κατάστημα, και στην περίπτωση, που ένας κρατούμενος επιθυμούσε την έκδοση πιστοποιητικού, είχε προβλεφθεί, με μία εξουσιοδότηση να μεταβαίνει στα ΚΕΠ κάποιος από τη φυλακή και να το εκδίδει.

(v) διενεργούνται περίπου 9.000 rapid tests/μήνα και, σε περίπτωση «έκτασης» διενεργεί και ο ΕΟΔΥ. Επιπροσθέτως, όλα τα Κ.Κ. έχουν αποθέματα σε tests.

(β) Ερωτήματα και τοποθετήσεις που τέθηκαν από τους Βουλευτές της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης και λοιπών κομμάτων της μειοψηφίας

(i) Έγινε αναφορά στον αρχικό αριθμό των κρουσμάτων στα Καταστήματα Κράτησης του Νοεμβρίου 2020 όταν τα κρούσματα ήταν 16 στα 34 Καταστήματα και στο γεγονός ότι δεν υπήρχε καμία φροντίδα κανείς έλεγχος, καμία ιδιαίτερη μνεία για την αντιμετώπιση του προβλήματος²⁰, όπως προέκυπτε άλλωστε και από σχετική ανακοίνωση της Ομοσπονδίας των Σωφρονιστικών Υπαλλήλων. Τα νούμερα αυτά αυξήθηκαν γοργά, καθώς από επίσημη απάντηση σε Κοινοβουλευτική ερώτηση ενημερωθήκαμε ότι ο αριθμός των κρουσμάτων σε κρατούμενους αυξήθηκε σε 426 και σε εργαζόμενους σε 140.

(ii) Αμφισβητήθηκε η αξιοπιστία των στοιχείων για τους εμβολιασμούς, καθώς, όπως υποστηρίχθηκε, στις 15 Νοεμβρίου του 2021, σε ερώτηση 31 βουλευτών του ΣΥ.ΡΙΖ.Α., η επίσημη ενημέρωση από το Υπουργείο, ήταν ότι στις 31.7.2021 άρχισε ο εμβολιασμός των κρατούμενων, ενώ, ταυτοχρόνως, υπάρχει άλλη απάντηση της Κυβέρνησης σε Κοινοβουλευτική ερώτηση ότι έως τις 31.5.2021 είχαν εμβολιαστεί 388 κρατούμενοι. Δηλαδή, αυτό σημαίνει ότι, σύμφωνα με τις επίσημες απαντήσεις του Υπουργείου, προτού ξεκινήσει επισήμως το πρόγραμμα των εμβολιασμών στα Καταστήματα Κράτησης (31.07.2021) είχαν ήδη διενεργηθεί 388 εμβολιασμοί κρατούμενων.

(iii) Αμφισβητήθηκε από ορισμένους Βουλευτές της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης η αξιοπιστία των στοιχείων για τα πιστοποιητικά²¹: α) διότι αναφέρθηκε ότι *επίκειται υπουργική απόφαση*, που θα λύσει αυτό το πρόβλημα των πιστοποιητικών και β) διότι στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Πάτρας, όπως και Λάρισας, όπως και Αθήνας, δηλαδή,

¹⁹ Πράγματι εκδόθηκε η ΚΥΑ υπ' αρ. 70413/2021 – ΦΕΚ Β' 5300/Β/16-11-2021

²⁰ Βλ. ενδ. https://www.hellenicparliament.gr/Koinovoulftikos-Elenchos/Mesa-Koinovoulftikou-Elegxou?pcm_id=6134c22b-4f52-4a7f-84c8-ac4c00db3070 Κοινοβουλευτική Ερώτηση Βουλευτών του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ με τίτλο « Ενέργειες αρμοδίου Υπουργού για Μετεγκατάσταση Αστυνομικού Μεγάρου Πάτρας και ζήτημα μεταγωγών ΚΚ Πάτρας εν μέσω COVID-19».

²¹ Βλ. σχετική Κοινοβουλευτική Ερώτηση https://www.hellenicparliament.gr/Koinovoulftikos-Elenchos/Mesa-Koinovoulftikou-Elegxou?pcm_id=1d7ce59e-07b0-45a0-9b5e-adc700f545e9 με τίτλο: «Ζητήματα γύρω από τον εμβολιασμό των κρατούμενων σε Καταστήματα Κράτησης της χώρας».

στα τρία μεγαλύτερα σωφρονιστικά καταστήματα, τα πιστοποιητικά που εκδίδονται είναι πρόχειρα του καταστήματος, με την υπογραφή του Διευθυντή και χωρίς καμία εγκυρότητα περνώντας την έξοδο του σωφρονιστικού καταστήματος. Άρα, ουσιαστικά εξέλειπε η συμβατότητά τους με αυτά του γενικού πληθυσμού.

(iv) Αμφισβητήθηκε η επάρκεια του αριθμού των rapid tests που έχουν διενεργηθεί σε κρατούμενους, καθώς σύμφωνα με απάντηση του Υπουργού, κ. Ελευθέριου Οικονόμου, σε σχετική Κοινοβουλευτική Ερώτηση, για μεν τους κρατούμενους, στις 09.03.2021 είχαν διενεργηθεί 21.000 tests, δηλαδή εντός ενός έτους είχαν γίνει κατά μέσο όρο σε κάθε κρατούμενο δύο τεστ COVID και στους σωφρονιστικούς υπαλλήλους 10.400, οπωσδήποτε ένα μεγαλύτερο ποιοτικά νούμερο.

Γ. Έκθεση της CPT για τις συνθήκες υγειονομικής περίθαλψης στα ελληνικά καταστήματα κράτησης

Στην προσπάθεια ρεαλιστικής αποτύπωσης της πραγματικότητας χρήσιμη θα ήταν μια σύντομη επισκόπηση των διαπιστώσεων της Εκθέσεως της CPT για τις συνθήκες υγειονομικής περίθαλψης στα ελληνικά καταστήματα κράτησης, η οποία, ας μη λησμονηθεί, έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου για την ανάγκη επείγουσας δράσης για την αντιμετώπιση των ζητημάτων και αποφάσισε την κίνηση της διαδικασίας, που προβλέπεται στην παρ. 2 του άρθρου 10 της Σύμβασης - γνωστή και ως διαδικασία δημόσιας δήλωσης.²²

Πιο συγκεκριμένα, από την 22^α Νοεμβρίου έως την 1^η Δεκεμβρίου 2021 και κατ' εφαρμογή του άρθρου 7 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάθρωτης ή Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πραγματοποίησε επίσκεψη στην Ελλάδα, καθώς θεώρησε ότι αυτό «*απαιτείται από τις περιστάσεις*». Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε από τα μέλη της CPT Alan Mitchell, Πρόεδρο της CPT και επικεφαλής της αντιπροσωπείας, Djordje Alemprijevic, Olga Noyanova, Elsa Bara Traustadottir και Elisabetta Zamparutti. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης η αντιπροσωπεία μετέβη στα Καταστήματα Κράτησης Χίου, Κέρκυρας, Ανδρών Κορυδαλλού, Υγείας Κρατουμένων Κορυδαλλού, Κω και Νιγρίτας, ενώ στοχευμένες επισκέψεις διενεργήθηκαν και στο Κέντρο Μεταγωγών Φυλακισμένων Αθηνών και την Ψυχιατρική Μονάδα Κρατουμένων Κορυδαλλού.

Με το πέρας της επίσκεψης συνετάγη από την Επιτροπή Έκθεση, η οποία εγκρίθηκε κατά την 107^η συνεδρίασή της και διαβιβάστηκε στις ελληνικές αρχές την 10^η Μαρτίου 2022, εμπριέχουσα, μεταξύ άλλων, συστάσεις, παρατηρήσεις και αιτήματα παροχής πληροφοριών. Η Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Έκθεσή της, μεταξύ άλλων τόνισε την ανησυχία της για τη δεινή κατάσταση του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος και κατέδειξε ως πρωταρχικά προβλήματα τον επίμονο υπερπληθυσμό και τη χρόνια έλλειψη προσωπικού στα καταστήματα κράτησης. Τα παραπάνω δύο, σύμφωνα με την Επιτροπή, επιτείνουν τις πολλές πρόσθετες ελλείψεις στα καταστήματα κράτησης, όπως το καθεστώς εξαθλίωσης, την ανεπαρκή

²² Βέβαια, η Επιτροπή εξέφρασε παράλληλα την ελπίδα ότι η δράση των ελληνικών αρχών για την εφαρμογή των συστάσεων της CPT θα καταστήσει τελικώς περιττή την έκδοση της δημόσιας δήλωσης, στην οποία, η Επιτροπή θεώρησε ότι θα πρέπει να προβεί.

υγειονομική περίθαλψη και τα συνεχιζόμενα υψηλά επίπεδα βίας και εκφοβισμού μεταξύ κρατουμένων.

Στις σελίδες 28-37²³ εξετάζονται αναλυτικά οι ειδικότερες παράμετροι και επισημάνσεις, αναφορικά με το ανησυχητικό - όπως χαρακτηρίστηκε από την Επιτροπή - πρόβλημα της ανεπαρκούς υγειονομικής περίθαλψης στα ελληνικά Καταστήματα Κράτησης, τα οποία επισκέφθηκε η Αντιπροσωπεία. Ενδεικτικά, ορισμένες από τις «περιστάσεις», που ανάγκασαν την Επιτροπή να παρέμβει:

« Προβληματικά ζητήματα όπως η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, οι ιατρικές εξετάσεις κατά την άφιξη, το ιατρικό απόρρητο και η πολιτική υγειονομικής περίθαλψης σχετικά με την κατάχρηση ουσιών επιδεινώθηκαν από τη συνεχιζόμενη σοβαρή έλλειψη προσωπικού υγειονομικής περίθαλψης και τη συνεχιζόμενη έλλειψη ολοκληρωμένης διαχείρισης των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης.»

- Προσωπικό

- Στο κατάστημα κράτησης Χίου, ένας αγροτικός γιατρός επισκέπτεται το κατάστημα κράτησης δύο έως τρία πρωινά την εβδομάδα. ... Η αντιπροσωπεία διαπίστωσε ότι ο γιατρός εκτελεί τα καθήκοντά του επαγγελματικά, αλλά πρέπει να υποστηρίζεται από νοσηλεύτη.

- Στο κατάστημα κράτησης της Κέρκυρας¹, ένας γιατρός επισκέπτεται το κατάστημα κράτησης δύο φορές την εβδομάδα, για συνολικά οκτώ ώρες, με την υποστήριξη ενός νοσοκόμου πλήρους απασχόλησης... Αυτό το προσωπικό υγειονομικής περίθαλψης είναι εντελώς ανεπαρκές για τις ανάγκες περισσότερων από 220 κρατουμένων.

- Στο κατάστημα κράτησης της Κω δεν υπάρχει αγροτικός γιατρός από τις 9 Σεπτεμβρίου 2021 και τα καθήκοντα υγειονομικής περίθαλψης εκτελούνται από καρδιολόγο (τρεις ώρες την εβδομάδα) και από γενικό ιατρό (μία ώρα δύο φορές την εβδομάδα). Υποστηρίχθηκαν από κρατούμενο που εργαζόταν ως βοηθός νοσοκόμος...

- Στο Κατάστημα Κράτησης Ανδρών Κορυδαλλού υπήρχε ένας καρδιολόγος που λειτουργούσε ως συντονιστής υγειονομικής περίθαλψης και ο οποίος απασχολούνταν με πλήρη απασχόληση. Υποστηριζόταν από τέσσερις γενικούς ιατρούς μερικής απασχόλησης που επισκέπτονταν το ίδρυμα για δύο ώρες την εβδομάδα και από δύο επιπλέον γενικούς ιατρούς που επισκέπτονταν το ίδρυμα μία φορά την εβδομάδα για επτά ώρες μεταξύ 16.00 και 23.00. Επιπλέον, υπήρχε ένας φαρμακοποιός και 14 ιατροί που είχαν συμβληθεί για την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών μία φορά την εβδομάδα. Ωστόσο, υπήρχαν μόνο δύο νοσηλευτές πλήρους απασχόλησης (και οι δύο βρίσκονταν σε αναρρωτική άδεια κατά τη διάρκεια της επίσκεψης) και πέντε σωφρονιστικοί υπάλληλοι διορισμένοι στην ιατρική μονάδα, οι οποίοι, σύμφωνα με πληροφορίες, δεν είχαν καμία ιατρική εκπαίδευση. Συμπεριλαμβάνονται ένας ουρολόγος, ένας αιματολόγος, ένας χειρουργός, ένας πνευμονολόγος, ένας νευρολόγος, ένας ορθοπαιδικός, τρεις ψυχίατροι (δύο από τους οποίους δεν είχαν εργαστεί από τον Ιούλιο του 2021 και ο τρίτος δεν είχε πραγματοποιήσει καμία επίσκεψη τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 2021), ένας δερματολόγος, ένας ενδοκρινολόγος, ένας οφθαλμίατρος και ένας καρδιολόγος. Ένας οδοντίατρος ήταν

²³ Ο.π. Έκθεση CPT <https://rm.coe.int/1680a7ce97>

παρών δύο φορές την εβδομάδα για συνολικά πέντε ώρες. Επιπλέον, πέντε κρατούμενοι εργάζονταν ως νοσοκόμοι, λόγω της έλλειψης προσωπικού υγειονομικής περίθαλψης. Για ένα ίδρυμα 1.885 κρατουμένων αυτό είναι εντελώς ανεπαρκές.

- Η έλλειψη υγειονομικού προσωπικού στο κατάστημα κράτησης Νιγρίτας ήταν ιδιαίτερα ανησυχητική.

- Υπό το πρίσμα των σοβαρών ελλείψεων προσωπικού που εντοπίστηκαν ανωτέρω, η CPT επανέλαβε τη σύστασή της σύμφωνα με την οποία, ως αρχικό μέτρο, οι ελληνικές αρχές πρέπει να ενισχύσουν επείγοντως τα επίπεδα προσωπικού στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης...

- Η αντιπροσωπεία της CPT πραγματοποίησε μια πολύ στοχευμένη επίσκεψη στην Ψυχιατρική Μονάδα Κρατουμένων Κορυδαλλού ... Η επίσκεψη αποκάλυψε ένα ίδρυμα το οποίο έχει παραμεληθεί σε τέτοιο βαθμό που δεν ήταν σε θέση να παράσχει την κατάλληλη φροντίδα στους ασθενείς του. Το πιο σοκαριστικό ήταν το γεγονός ότι για ένα ψυχιατρικό νοσοκομείο που φιλοξενεί 160 ασθενείς, δεν υπήρχε κανένας μόνιμος ψυχίατρος και μόνο 15 ώρες εβδομαδιαίας ψυχιατρικής εισόδου από πέντε διαφορετικούς γιατρούς. Επιπλέον, υπήρχαν μόνο δύο νοσηλεύτριες πλήρους απασχόλησης, η μία εκ των οποίων τέθηκε σε διαθεσιμότητα επειδή αρνήθηκε να εμβολιαστεί κατά του Covid-19. Δύο υπάλληλοι κράτησης εργάζονταν εν μέρει ως νοσηλευτές και ήταν επιφορτισμένοι με τη χορήγηση φαρμάκων. Η κατάσταση με το προσωπικό ήταν ιδιαίτερα άσχημη. Ο διευθυντής του νοσοκομείου ήταν απελπισμένος και αναγνώριζε ότι, εκτός από δύο ψυχολόγους και τέσσερις κοινωνικούς λειτουργούς, το ίδρυμα στερούνταν οπωσδήποτε το απαιτούμενο προσωπικό για να εκπληρώσει τον ρόλο του ως νοσοκομείο....»

III. Προτάσεις και Συμπεράσματα

A. Προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ και των λοιπών κομμάτων της μειοψηφίας

Από τις παραπάνω επισημάνεις, προκύπτει κατά την άποψή μας ευχερώς, ότι το Σωφρονιστικό Σύστημα στη χώρα μας δοκιμάζεται. Δοκιμάζονται οι αντοχές του αλλά ταυτόχρονα δοκιμάζεται και η ανοχή των κρατουμένων προσώπων. Η υγειονομική κρίση, με την οποία βρεθήκαμε αντιμέτωποι, κατέδειξε emphaticά τις από χρόνια γνωστές αδυναμίες του συστήματος²⁴. Αναζητώντας τις προτάσεις για το μέλλον, πέραν των ανωτέρω προηγούμενων αναφορών, κατευθύνσεις μας παρέχουν και η δήλωση με κατευθυντήριες αρχές για την περίθαλψη ατόμων που βρίσκονται σε καθεστώς στέρησης της ελευθερίας, που εξέδωσε η Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης²⁵, η κοινή ανακοίνωση του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τον Έλεγχο των Ναρκωτικών και την Πρόληψη του Εγκλήματος, του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, του Κοινού Προγράμματος του

²⁴ Βλ. ενδ. και για το Σώμα Επιθεώρησης και Ελέγχου Καταστημάτων Κράτησης: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c0d5184d-7550-4265-8e0b-078e1bc7375a/11129457.pdf>

²⁵ Covid-19: Council of Europe anti-torture Committee issues "Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty", διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/covid-19-council-of-europe-anti-torture-committee-issues-statement-of-principles-relating-to-the-treatment-of-persons-deprived-of-their-liberty>

ΟΗΕ για τον ιό του AIDS και του Γραφείου του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ²⁶

Οπωσδήποτε, τα δυσεπίλυτα προβλήματα της καθημερινότητας των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές σχετίζονται άμεσα με την κακή κατάσταση των υποδομών, που, σε πολλές περιπτώσεις, δυστυχώς, μετατρέπουν την εκτέλεση μιας ποινής σε ταπεινωτική μεταχείριση ανθρώπου. Συνεπώς, η άμεση κατασκευή νέων χώρων, κατάλληλων, που θα φιλοξενήσουν τις ελληνικές φυλακές και ο εν γένει εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων, αποτελούν επιτακτική υποχρέωση της ελληνικής Πολιτείας.

Επίσης, το πρόβλημα, στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των φυλακισμένων είναι οξύ και η επείγουσα λήψη νομοθετικών και διοικητικών πρωτοβουλιών περισσότερο από αναγκαία. Αρχικά απαιτείται η πρόσληψη κατάλληλα εκπαιδευμένου προσωπικού δια της γενναίας παροχή κινήτρων, ώστε να ανταποκρίνονται στις προσκλήσεις για πρόσληψη και η ευεργετική ένταξη του νοσοκομείου και του ψυχιατρείου των καταστημάτων κράτησης στο Ε.Σ.Υ., όπως ο ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ πραγματοποίησε με το Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού. Ενδεικτικά: στα καταστήματα κράτησης της Χίου και της Κω πρέπει να εξασφαλισθεί καθημερινή νοσηλευτική παρουσία, ομοίως στο κατάστημα κράτησης της Κέρκυρας, να εξασφαλισθεί η εισαγωγή του Ισοδύναμου Πλήρους Απασχόλησης (ΙΠΑ) 0,5 γενικών ιατρών και δύο νοσοκόμων ΙΠΑ. Στο κατάστημα κράτησης Νιγρίτας, να εξασφαλισθεί η συμβολή ΙΠΑ 1,5 γενικών γιατρών πλήρους απασχόλησης και να ενισχυθεί σημαντικά το εξειδικευμένο νοσηλευτικό προσωπικό σε τουλάχιστον 6 νοσηλευτές πλήρους απασχόλησης. Στο Κατάστημα Κράτησης Ανδρών Κορυδαλλού, να εξασφαλισθεί η συμβολή των ΙΠΑ 3 γενικών ιατρών και 12 νοσηλευτών ΠΕΑ, εκ των οποίων τουλάχιστον δύο θα πρέπει να έχουν εργασιακή εμπειρία στον τομέα της ψυχικής υγείας. Στο κατάστημα κράτησης της Κέρκυρας, θα πρέπει να διασφαλίζεται η τακτική συμμετοχή ψυχιάτρου και κλινικώς εκπαιδευμένου ψυχολόγου. Επιπλέον, ο αριθμός των οδοντιατρικών και ψυχιατρικών επισκέψεων θα πρέπει να αυξηθεί, ιδίως στα Κατάστημα Κράτησης Ανδρών Κορυδαλλού και Νιγρίτας. Συνεπώς, προσλήψεις, προσλήψεις, προσλήψεις!

Εξαιρετικά σημαντική είναι επίσης η χορήγηση της δυνατότητας στις υγειονομικές υπηρεσίες των σωφρονιστικών καταστημάτων να αποτελέσουν ξεχωριστή οντότητα, ως διευθύνσεις. Επιπλέον, κρίσιμη είναι και η κατάλληλη εκπαίδευση του ιατρονοσηλευτικού προσωπικού, η γενική εκπαίδευση του προσωπικού αλλά και η ποιοτική καταλληλότητα του εξοπλισμού και η επάρκεια του υγειονομικού υλικού, ιδίως σε καταστάσεις υγειονομικής κρίσης, όπως αυτή που περάσαμε. Τόσο οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι όσο και οι κρατούμενοι, θα πρέπει να μη συμμετέχουν στην εκτέλεση των καθηκόντων υγειονομικής περίθαλψης και τη χορήγηση φαρμάκων. Επίσης, θα πρέπει να διασφαλισθεί ότι οι κρατούμενοι δε θα έχουν πρόσβαση σε ιατρικά αρχεία και φακέλους.

Επιπρόσθετα, απαιτείται η ενίσχυση της ομάδας υγειονομικής περίθαλψης με επιστήμονες και άλλων ειδικοτήτων, κοινωνιολόγους, ψυχολόγους και λοιπούς επαγγελματίες. Οι ανάγκες των κρατουμένων σε ζητήματα ψυχικής υγείας, ιδίως σήμερα, είναι πολύ αυξημένες. Δε θα πρέπει τέλος να λησμονηθεί και η μέριμνα, που

²⁶ UNODC, WHO, UNAIDS and OHCHR joint statement on COVID-19 in prisons and other closed settings, διαθέσιμο σε: <https://www.who.int/news/item/13-05-2020-unodc-who-unaid-and-ohchr-joint-statement-on-covid-19-in-prisons-and-other-closed-settings>

οφείλει το αρμόδιο Υπουργείο να επιδείξει έναντι των ευάλωτων κρατουμένων, που αποτελούν τα ΑμεΑ²⁷, τους πάσχοντες από AIDS, τους ηλικιωμένους και τέλος τους ψυχικά ασθενείς.

Τέλος, προτείνεται η ένταξη όλων των ιατρικών των Σωφρονιστικών Καταστημάτων στο Εθνικό Σύστημα Υγείας.

Β. Συνοπτική περιγραφή πεπραγμένων ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ

Υπενθυμίζουμε ότι, κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, είχαν ιδρυθεί 9 Περιφερειακά Ιατρεία Φυλακών, τα οποία χαρακτηρίστηκαν άγωνα και απομακρυσμένα, με όλες τις προφανείς ωφέλειες αναφορικά με τη στελέχωσή τους με αγροτικούς ιατρούς, χορηγήθηκε δικαίωμα πρόσβασης σε δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των κρατουμένων και των καταδικασθέντων που εκτίουν μέτρα στην κοινότητα²⁸, εντάχθηκαν τα καταστήματα κράτησης στην ηλεκτρονική εφαρμογή για την κάλυψη της φαρμακευτικής περίθαλψης των κρατουμένων μέσω του Ε.Σ.Υ. , υπήρξε σταθερή συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας για την αναβάθμιση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας στις φυλακές, στη βάση της αρχής της ισοδύναμης υγειονομικής περίθαλψης και την ένταξη του Νοσοκομείου Κρατουμένων στο Ε.Σ.Υ.. Επίσης, αυξήθηκαν κατά 40 οι οργανικές θέσεις του υγειονομικού προσωπικού στο Ψυχιατρείο Κρατουμένων Κορυδαλλού και υλοποιήθηκε πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ηπατίτιδας C, ηπατίτιδας B, HIV και φυματίωσης στα σωφρονιστικά καταστήματα.

Γ. Επίλογος

Στο Βέλγιο διεξήχθη προσφάτως ένα πρωτοποριακό «πείραμα» με πρωτοβουλία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και της Εθνικής Σχολής Δικαστών, κατά το οποίο, πενήντα πέντε Δικαστικοί Λειτουργοί δέχθηκαν να περάσουν ένα Σαββατοκύριακο στη φυλακή. Δεν είχαν δικαίωμα εξόδου από τις εγκαταστάσεις της φυλακής, ούτε τη δυνατότητα χρήσης κινητού τηλεφώνου, σιτίζονταν με το φαγητό που προορίζεται για τους τρόφιμους, εκτελούσαν καθήκοντα καθαριότητας, κλπ. μέσα στη δομή, και βεβαίως υπόκειντο πλήρως στην εποπτεία και τον έλεγχο του προσωπικού του ιδρύματος. Αξιότιμοι, κύριοι συνάδελφοι, ρηξικέλευθη η παραπάνω πρωτοβουλία, όμως με δεδομένο ότι το πρόγραμμα, παρείχε στους εθελοντές τη δυνατότητα να εγκαταλείψουν την προσπάθεια οποτεδήποτε, τηρουμένων των αναλογιών, προτείνω να γίνει και ένα παρόμοιο στη χώρα μας, με εθελοντές Βουλευτές; Ας δούμε λοιπόν ειλικρινώς... Τι τελικά σημαίνει το να στερείται κάποιος την ελευθερία του;

²⁷ Παρ. 50 της Σύστασης R (98) 7 του Συμβουλίου της Ευρώπης, που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών κατά την 627η Συνάντηση των Εκπροσώπων Υπουργών, κρατούμενοι με σοβαρές φυσικές ειδικές ανάγκες και σε προχωρημένη ηλικία θα πρέπει να τακτοποιούνται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να τους επιτρέπεται να έχουν μια κατά το δυνατόν ομαλή ζωή. Για παράδειγμα, να πραγματοποιούνται δομικές μεταβολές ώστε να βοηθούνται τα άτομα σε τροχοφόρα καθίσματα και με αναπηρία.

²⁸ Αρ. 33 του ν. 4368/2016 και της Κ.Υ.Α Α3(γ)/ΓΠ/οικ. 25132/4-4-2016 (ΦΕΚ Β´ 908).

Θ. «Ομαλή επανένταξη κρατουμένων»

Εισηγητής: Γεώργιος Καμίνης

1. Εισαγωγή

Στην Έκθεση της προηγούμενης Κοινοβουλευτικής Περιόδου, η Επιτροπή μας είχε εστιάσει στον υπερπληθυσμό και την ασφάλεια στις ελληνικές φυλακές, με εκτενή ωστόσο αναφορά σε πλήθος ζητημάτων σχετικών με το σωφρονιστικό σύστημα, όπως η επανένταξη και η εκπαίδευση κρατουμένων και υπαλλήλων.

Η Έκθεση συνοδεύτηκε από κατάθεση ενός αριθμού προτάσεων,²⁹ τις οποίες, δυστυχώς, ουδόλως έλαβαν υπόψη οι αρμόδιοι. Ως μόνο θετικό αξίζει να αναφερθεί η επέκταση του ηλεκτρονικού επισκεπτηρίου σε περισσότερες φυλακές, καθώς και κάποιες ενέργειες που αφορούν ζητήματα υπαλλήλων των φυλακών, για τα οποία γίνεται αναφορά στο κεφάλαιο II και στο σημείο 1.2 της παρούσας εισήγησης.

Χαρακτηριστική περίπτωση κυβερνητικής αδιαφορίας αποτέλεσε η επί της ουσίας άρνηση να καθιερωθεί ένα αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα για τις γενικές συνθήκες κράτησης, που παραμένει μέχρι σήμερα ζητούμενο. Επισημαίνεται ότι, στο από 2 Απριλίου 2021 δελτίο τύπου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (ΝΣΚ) σχετικά με την πορεία εκτέλεσης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)³⁰, αναφέρεται ότι το έτος 2020 προστέθηκαν συνολικά 35 νέες καταδικαστικές εις βάρος της Ελλάδος αποφάσεις του ΕΔΔΑ, η συντριπτική πλειονότητα των οποίων αφορά προσφυγές κρατουμένων για τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές.

Κατά τα έτη 2020-2021, η χώρα κλήθηκε να καταβάλει πάνω από 3,7 εκατομμύρια ευρώ σε αποζημιώσεις, από προσφυγές κρατουμένων στο ΕΔΔΑ, για υποθέσεις που αφορούν τις γενικές συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές. Σύμφωνα με όσα αναφέρει το ΝΣΚ, αυτά τα χρήματα τα πληρώνει η χώρα επειδή δεν έχει θεσπίσει το ένδικο βοήθημα

Επιπλέον, από το έτος 2020 και εφεξής έχουν επέλθει νομοθετικές αλλαγές (ενδεικτικά: νόμος 4760/2020), οι οποίες απασχόλησαν ιδιαίτερα το σύνολο των μελών της Επιτροπής και πλέον πιστοποιείται από διεθνή όργανα ότι οι αλλαγές αυτές επέφεραν σαφή οπισθοδρόμηση στο σωφρονιστικό σύστημα στην Ελλάδα συντηρώντας το αδιέξοδο.

²⁹ [https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%99%CE%97%CE%84-%CE%91%CE%84%20\(%CE%A3%CE%A9%CE%A6%CE%A1%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5%20%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3\).pdf](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%99%CE%97%CE%84-%CE%91%CE%84%20(%CE%A3%CE%A9%CE%A6%CE%A1%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5%20%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3).pdf), σελ. 59-60

³⁰ http://www.nsk.gr/web/nsk/-/deltio-typou-tou-nsk-gia-ten-ektelese-apophaseon-tou-europaikou-dikasteriou-dikaiomaton-tou-anthropou-edda-gia-to-etos-2020?returnToFullPageURL=http://www.nsk.gr/web/nsk/anakoinwseis?p_p_id=announcementsearch_WAR_NSKportlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2

II. Το μοντέλο έκτισης των ποινών στην Ελλάδα

1. Αναξιοπρεπείς συνθήκες κράτησης και υπερπληθυσμός, φαινόμενα που εμμένουν εδώ και δύο δεκαετίες - Εύρυθμη λειτουργία των φυλακών.

1.1. Είναι κοινή διαπίστωση της Επιτροπής μας ότι πολλοί κρατούμενοι εξακολουθούν να κρατούνται σε συνθήκες που αποτελούν προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Η παρούσα έκθεση συντάσσεται υπό το φως της πρόσφατης πολυσέλιδης και αναλυτικής έκθεσης της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων του Συμβουλίου της Ευρώπης (CPT)³¹, μετά από επίσκεψη που πραγματοποίησε η Επιτροπή στην Ελλάδα από τις 22 Νοεμβρίου έως την 1η Δεκεμβρίου 2021, με ευρήματα και διαπιστώσεις που αφορούν την κοινοβουλευτική περίοδο για την οποία συντάσσεται η παρούσα έκθεση.

Η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με κεντρικό συμπέρασμα ότι το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα έχει αποτύχει, περιέχει σοβαρές στρατηγικού χαρακτήρα προτάσεις αλλά και πραγματολογικά στοιχεία που αποκαλύπτουν μια απολύτως θλιβερή εικόνα για τις ελληνικές φυλακές.

Σημειώνεται ότι τέτοια στοιχεία δεν διαθέτει η Επιτροπή μας, διότι δεν πραγματοποίησε επισκέψεις κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα, αλλά ακόμη και εάν πραγματοποιούσε, δεν θα μπορούσε ποτέ να συνοψίσει τα ευρήματα της CPT, τα οποία είναι προϊόν ειδικής τεχνογνωσίας και συλλογής στοιχείων από αρκετούς εμπλεκόμενους φορείς, υπουργεία και ανεξάρτητες αρχές. Ωστόσο, η Επιτροπή μας έθεσε στις συνεδριάσεις της ένα μεγάλο αριθμό καίριων ζητημάτων που αφορούν το σωφρονιστικό σύστημα.

Η CPT απειλεί ευθέως με διεθνή υποβιβασμό την Ελλάδα, για δεύτερη φορά μετά το 2011 μέσω δημόσιας δήλωσης, επειδή η χώρα αρνείται εδώ και δύο δεκαετίες συνολικά να συμμορφωθεί με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις ευρωπαϊκές αξίες για τη μεταχείριση των κρατουμένων.

Στην ενέργεια αυτή η CPT έχει προβεί συνολικά μόλις δέκα φορές από το 1992 έως σήμερα, εις βάρος μόνον πέντε χωρών (Τουρκία, Ρωσία, Βουλγαρία, Βέλγιο και Ελλάδα).³²

Η CPT σημειώνει, μεταξύ άλλων, ότι το θεμελιώδες ερώτημα για το τι είδους σωφρονιστικό σύστημα θέλει να διαθέτει η Ελλάδα δεν έχει διερευνηθεί. Μόλις απαντηθεί ολοκληρωμένα το ερώτημα αυτό, πρέπει να διατεθούν η απαιτούμενη χρηματοδότηση και οι πόροι για την υλοποίησή του.

Τον Μάρτιο του 2022 είχε προηγηθεί η απόφαση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης που εκδόθηκε στο πλαίσιο επιτήρησης της συμμόρφωσης της χώρας μας προς τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ομάδα υποθέσεων Νησιώτης κατά Ελλάδος³³, ζήτημα το οποίο απασχόλησε την Επιτροπή μας.

³¹ <https://rm.coe.int/1680a7ce97>

³² <https://www.coe.int/en/web/cpt/public-statements>

³³ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5c427

Στην απόφαση αυτή, η Επιτροπή Υπουργών υπενθύμισε ότι το ζήτημα των συνθηκών κράτησης στις ελληνικές φυλακές εκκρεμεί για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τη δεκαετία και ότι επανειλημμένα η ίδια έχει καλέσει τις ελληνικές αρχές να υιοθετήσουν μια μακροπρόθεσμη στρατηγική με στόχο: την επίλυση του προβλήματος και την καθιέρωση ενός αποτελεσματικού ενδίκου μέσου προστασίας των κρατουμένων από τις γενικές συνθήκες κράτησης, σε εθνικό επίπεδο.

Η Επιτροπή Υπουργών σημείωσε ότι το στρατηγικό σχέδιο για τις φυλακές (2021-2023) που παρουσίασε η κυβέρνηση, ενόψει της σχετικής συζήτησης στην Επιτροπή – το οποίο σημειωτέον ουδέποτε δόθηκε στη δημοσιότητα ή στην Επιτροπή μας - δεν είχε πλήρες χρονοδιάγραμμα (δηλαδή σε όλα τα μέρη του) και δεν αξιολογείται ο αντίκτυπος του στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού. Ειδικά για το τελευταίο πρόβλημα, η Επιτροπή ζητά συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα για την επίλυσή του.

Περαιτέρω, η Επιτροπή Υπουργών εξέφρασε την ανησυχία της για το γεγονός ότι οι πρόσφατες αλλαγές στην ποινική πολιτική με σκοπό την επιβολή αυστηρότερων ποινών, σε συνδυασμό με την αναστολή εφαρμογής του θεσμού της κοινωφελούς εργασίας, ενδέχεται να οδηγήσουν σε περαιτέρω αύξηση του αριθμού των κρατουμένων, γεγονός που μας απασχόλησε ιδιαίτερα στις συνεδριάσεις της Επιτροπής μας. Καλεί προς τούτο τις ελληνικές αρχές να παρουσιάσουν μια συνολική αξιολόγηση του αντίκτυπου των εν λόγω μεταρρυθμίσεων στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών.

Αναφέρθηκε αρκετές φορές στην Επιτροπή μας ότι οι νομοθετικές τροποποιήσεις που έγιναν κατά τα έτη 2020-2022³⁴ και η ταυτόχρονη απομάκρυνση από θεσμούς ομαλής επανένταξης, αποτέλεσαν μια σοβαρή έκπτωση, μια μεγάλη οπισθοχώρηση από τους στόχους ενός σύγχρονου ευρωπαϊκού κράτους δικαίου στο πλαίσιο της αντεγκληματικής και σωφρονιστικής πολιτικής και έθεσαν σε διαρκή αμφισβήτηση την αξιοπρεπή μεταχείριση των κρατουμένων, αλλά και σε διαρκή κίνδυνο την ομαλή λειτουργία των φυλακών.

Η οπισθοδρόμηση βέβαια ήταν σχεδόν προδιαγεγραμμένη, όπως υποστήριξε η πλειοψηφία των παρόντων στις συνεδριάσεις των μελών της Επιτροπής μας, από τη στιγμή που η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής μεταφέρθηκε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, ένα Υπουργείο που παραδοσιακά δεν έχει -και είναι πολύ δύσκολο να αποκτήσει- σχέση με την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων.

Επιπροσθέτως, όπως σημειώνει και το Συμβούλιο της Ευρώπης, οι προαναφερθείσες νομοθετικές πρωτοβουλίες αναμένεται να οδηγήσουν σε επιδείνωση του φαινομένου του υπερπληθυσμού των φυλακών.

Στις 16 Σεπτεμβρίου 2022 διαβιούσαν στις ελληνικές φυλακές 10.720 κρατούμενοι συνολικά σε 10.178 διαθέσιμες θέσεις, 23 κλειστές φυλακές ωστόσο παρουσιάζουν

³⁴ Μεταξύ αυτών η αλλαγή πλαισίου ποινών επί το αυστηρότερον σε σειρά αδικημάτων και η επαναφορά αναχρονιστικών θεσμών και εγκλημάτων (σε πλήρη αντίθεση με ότι συμβαίνει στην συντριπτική πλειοψηφία των υπολοίπων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης), η πρόβλεψη σε μια σειρά σοβαρών κακουργημάτων της ισόβιας κάθειρξης ως μόνης απειλούμενης ποινής αλλά και η αυστηροποίηση των προϋποθέσεων της υπό όρους απόλυσης, η αύξηση δηλαδή του χρονικού ορίου προηγούμενης έκτισης ποινής προκειμένου ο κρατούμενος να μπορεί να ζητήσει την υπό όρους απόλυσή του.

υπερπλήρωση.³⁵ Αντιθέτως, στις αγροτικές φυλακές υπάρχουν συνολικά 1.062 θέσεις ενώ στις 4 μεγάλες αγροτικές φυλακές, στις 16 Σεπτεμβρίου 2022, διαβιούσαν περίπου μόλις 230 κρατούμενοι συνολικά.

Αυτή τη στιγμή λοιπόν θα τολμούσε κανείς να πει ότι το πρόβλημα του υπερπληθυσμού εντοπίζεται εν μέρει στην εντελώς ανορθολογική κατανομή των κρατουμένων. Οι αγροτικές φυλακές είναι άδειες και εάν σήμερα οι θέσεις των φυλακών αυτών καλύπτονταν από κρατούμενους, θα είχαν κάπως μετριαστεί, όχι πάντως εξαλειφθεί, οι συνέπειες του υπερπληθυσμού στις κλειστές φυλακές.

Ο υπερπληθυσμός ωστόσο, δεν είναι ζήτημα που επιλύεται με μαθηματικές πράξεις και προσθαφαιρέσεις, ενώ γίνεται διεθνώς αποδεκτό ότι δεν επιλύεται ούτε με το χτίσιμο νέων φυλακών. Ακόμη βέβαια και στο ζήτημα των υποδομών είναι άξιο αναφοράς ότι η μεταφορά των φυλακών Κορυδαλλού, εμβληματική πρωτοβουλία της παρούσας Κυβέρνησης, επιχειρείται χωρίς την απαιτούμενη αναμόρφωση του χωροταξικού σχεδίου (ΚΥΑ 28704/4362/2001 «Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Καταστημάτων Κράτησης», ΦΕΚ Β' 1575), και φαίνεται πως θα καθυστερήσει πολύ περισσότερο από το αρχικό χρονοδιάγραμμα, όπως ενημέρωσε την Επιτροπή μας ο Γενικός Γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής στην από 9 Ιουνίου 2022 συνεδρίαση.

Για την αντιμετώπιση του φαινομένου του υπερπληθυσμού έχει τονιστεί πολλές φορές από μέλη της Επιτροπή μας ότι θα μπορούσε να αξιοποιηθεί η μελέτη που εκπονήθηκε τον Μάρτιο του 2019 από το Συμβούλιο της Ευρώπης σχετικά με τη «Μείωση του Υπερπληθυσμού των Καταστημάτων Κράτησης στην Ελλάδα»³⁶ βάσει συζητήσεων με το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τον Δεκέμβριο του 2018, στην οποία προσδιορίστηκαν και τα βαθύτερα αίτια του υπερπληθυσμού των φυλακών.

Στην μελέτη επισημαίνεται ότι οι ποινές που επιβλήθηκαν για τα αντίστοιχα αδικήματα από τα ελληνικά δικαστήρια σε άτομα που κρατούνται, καταδεικνύει ότι, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι ποινές είναι ιδιαίτερα υψηλές, ενώ ταυτόχρονα τα ποσοστά αποφυλάκισης είναι χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Στην έκθεση επισημαίνεται επίσης ότι τα συνολικά ποσοστά εγκληματικότητας στην Ελλάδα έχουν μειωθεί σημαντικά κατά την τελευταία δεκαετία και είναι χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο συνδυασμός των σχετικά χαμηλών ποσοστών εγκληματικότητας και των πολύ μεγάλων ποινών δείχνει σαφώς ότι ο υπερπληθυσμός των ελληνικών φυλακών είναι κατά πρώτο λόγο αποτέλεσμα μιας πολύ αυστηρής ποινικής πολιτικής και νομοθεσίας. Στην ανάλυση που ακολουθεί αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο θεσπίστηκε μια νομοθεσία και επικράτησε μια πρακτική επιβολής κυρώσεων για ορισμένα εγκλήματα (π.χ. αδικήματα ναρκωτικών)

³⁵ <https://www.minocp.gov.gr/geniki-grammateia-antegklimatikis-politikis/>

³⁶

<https://theartofcrime.gr/a/%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%89%CF%80%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B2%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%81/>

τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα τον ποινικό πληθωρισμό και τον υπερπληθυσμό των φυλακών.

Σύμφωνα με όσα επισημαίνει και η CPT στην πρόσφατη έκθεσή της, η επικαιροποιημένη (Μάρτιος 2021) μελέτη σχετικά με τη Μείωση του Υπερπληθυσμού των Καταστημάτων Κράτησης στην Ελλάδα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «η αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα το 2019 φαίνεται να λαμβάνει υπόψη τα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης για τον μετριασμό των ποινών για ορισμένα εγκλήματα. Τόνισε επίσης ότι η επιτυχία των μεταρρυθμίσεων θα εξαρτηθεί από την αποτελεσματική εφαρμογή των κοινοτικών κυρώσεων και μέτρων από μια επαρκώς στελεχωμένη και με επαρκείς πόρους υπηρεσία κοινωφελούς εργασίας. Ταυτόχρονα, η επικαιροποιημένη έκθεση επισήμανε εκ νέου τον υψηλό αριθμό ατόμων που είχαν καταδικασθεί σε μεγάλες ποινές φυλάκισης ως παράγοντα υπερπληθυσμού. Για παράδειγμα, από τον Ιανουάριο του 2021, το 84% (6.856) των καταδικασθέντων κρατουμένων εξέτιε μακροχρόνιες ποινές φυλάκισης άνω των πέντε ετών στην Ελλάδα σε σύγκριση με το μέσο όρο του Συμβουλίου της Ευρώπης που είναι 35%. Οι τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα που εγκρίθηκαν τον Νοέμβριο του 2021 θα οδηγήσουν σε περαιτέρω αύξηση των ποινών για ορισμένα εγκλήματα.»

Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι κάποιες φυλακές είναι απολύτως απηρχαιωμένες (ενδεικτικά : Κέρκυρα, Τρίπολη, Αλικαρνασός). Το δεδομένο αυτό σε συνδυασμό με τον υπερπληθυσμό και την αυστηροποίηση των ποινών που διαρκώς επιχειρεί η παρούσα κυβέρνηση, χωρίς ταυτόχρονη επένδυση στα εναλλακτικά της κράτησης μέτρα, πολύ πιθανόν να οδηγήσει στη βεβιασμένη υιοθέτηση «βαλβίδων αποσυμπίεσης», όπως έχει χρειαστεί πολλές φορές το σωφρονιστικό σύστημα στο παρελθόν (π.χ. νόμοι πρόωρης αποφυλάκισης, υπέρμετρη χρήση της υπό όρους απόλυσης και της αναστολής της ποινής κ.α.).

Την ίδια στιγμή, όπως αναφέρθηκε πολλές φορές στην Επιτροπή μας, δεν υπήρξε πρόοδος στη συλλογή των στοιχείων που είναι απαραίτητα για τη μελέτη της υποτροπής στην Ελλάδα, η οποία γίνεται παγίως δεκτό ότι είναι αυξημένη και αποτελεί βασική αιτία για τον υπερπληθυσμό των φυλακών.

Η «Επάνοδος», εποπτευόμενο ΝΠΙΔ από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, είχε παρουσιάσει το έτος 2017, μια σημαντική έρευνα για την υποτροπή, η οποία ολοκληρώθηκε στις αρχές του 2019³⁷. Η έρευνα είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πρέπει να αναπτυχθούν εργαλεία για την ποσοτική και ποιοτική μέτρηση και αποτίμηση του φαινομένου, βασική προϋπόθεση για τη διαμόρφωση μιας πολιτικής που θα εγγυάται την επιτυχή κοινωνική επανένταξη. Στο πλαίσιο αυτό διατύπωσε προτάσεις και εργαλεία καταγραφής, κάποια εκ των οποίων απαιτούσαν συνεργασίες με τα αρμόδια υπουργεία, τα δικαστήρια, καθώς και την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία.

Ωστόσο, κατά την συνεδρίαση της Επιτροπής μας, στις 22 Φεβρουαρίου 2022, δεν διαπιστώθηκε συνεργασία της «Επάνοδος» και του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη στο ζήτημα αυτό.

³⁷ https://www.epanodos.org/wp-content/uploads/2021/07/%CE%95%CE%A0%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%A3_%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97_II.pdf

Το σωφρονιστικό σύστημα δεν είναι ανεξάρτητο του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ερωτήματα όπως τι θεωρούμε έγκλημα και ποιο ποινικό δίκαιο χρειαζόμαστε αλλά και πώς πρέπει να λειτουργούν οι υπόλοιποι σχετικοί θεσμοί, η αστυνομία, τα δικαστήρια κ.λπ. είναι ερωτήματα που πρέπει επιτέλους να απαντηθούν με έναν τρόπο ορθολογικό και συνολικό.

Επιπρόσθετα, η αδικαιολόγητη και παρατεταμένη μη συμμόρφωση της χώρας στη θέσπιση του αποτελεσματικού ενδίκου βοηθήματος για την προστασία του κρατούμενου από τις γενικές συνθήκες κράτησης, ζήτημα που τέθηκε επανειλημμένα στην Επιτροπή μας και αναλύθηκε στην Εισαγωγή της παρούσας εισήγησης, είναι, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, ανεξήγητη. Ολιγωρία πάντως απαράδεκτη, τόσο για τους κρατούμενους, όσο και για τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας.

Το σύνολο των προβλημάτων που προαναφέρθηκαν όχι μόνο συντηρούν τον φαύλο κύκλο που παρατηρείται εδώ και δύο δεκαετίες στο σωφρονιστικό σύστημα, αλλά θα οδηγήσουν σε αύξηση του δημοσιονομικού κόστους, λόγω των καταδικαστικών αποφάσεων εις βάρος της χώρας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης επεσήμανε με έμφαση ότι οι προσφυγές που σήμερα εκκρεμούν για την Ελλάδα είναι πολύ περισσότερες από εκείνες που εκκρεμούσαν τα προηγούμενα χρόνια.

Επίσης, σημειώνεται ότι στην από 9/3/2022 συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Παρακολούθησης των Αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο καθηγητής κ. Ιωάννης Κτιστάκης, μέλος του εν λόγω Δικαστηρίου, ανέφερε ότι σήμερα εκκρεμούν συνολικά 2.214 ατομικές προσφυγές κατά της Ελλάδας, επιβεβαιώνοντας τον αριθμό ρεκόρ σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Από αυτές, οι 1.782, δηλαδή ποσοστό 81%, αφορούν αποκλειστικά τις συνθήκες κράτησης στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας. Αναφέρθηκε επίσης χαρακτηριστικά ότι το Βέλγιο, κατά την τελευταία δεκαετία 2011-2021, πλήρωσε 1.745.909 ευρώ για αποζημιώσεις που επιδικάστηκαν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, ενώ η Ελλάδα πλήρωσε έξι φορές περισσότερα (28.256.237 ευρώ) (Ειδική Μόνιμη Επιτροπή παρακολούθησης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 9/3/2022).

1.2 Σε όλα τα παραπάνω προστέθηκε η διάχυτη αναξιοκρατία στην πλήρωση καίριων θέσεων διοίκησης των φυλακών, με αυθαίρετες τοποθετήσεις υπαλλήλων το 2020, χωρίς τη νόμιμη διαδικασία κρίσεων, γεγονός που επιβεβαιώθηκε από σειρά δικαστικών αποφάσεων που δικαίωσαν πρώην διευθυντικά στελέχη που είχαν απομακρυνθεί παρανόμως από τις θέσεις τους.

Οι ανωτέρω αποφάσεις ήταν ένα μεγάλο πλήγμα, μια μεγάλη ανατροπή στο μοντέλο και τους όρους με τους οποίους το αρμόδιο Υπουργείο επιχείρησε να ασκήσει διοίκηση στις φυλακές, όπως κατ' επανάληψη έχουμε τονίσει. Είναι γνωστό ότι, εκ των διευθυντών που έχουν δικαιωθεί, έχουν επανατοποθετηθεί στις θέσεις τους μόνο δύο. Ωστόσο, εκκρεμούν ακόμη αποφάσεις που έχουν κοινοποιηθεί στον αρμόδιο Υπουργό.

Αυτή η αναξιοκρατία απέκτησε νόμιμο έρεισμα με το άρθρο 33 του νόμου 4937/2022, όπου προβλέφθηκε, σε εξαιρετικές περιπτώσεις και για λόγους, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, εύρυθμης λειτουργίας των φυλακών, διασφάλισης της τάξης και

της ασφάλειας των κρατουμένων και του προσωπικού, η δυνατότητα τοποθέτησης από τον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη υπαλλήλων των φυλακών σε θέσεις ευθύνης, κατ' εξαίρεση, μέχρι την επιλογή και τοποθέτηση προϊσταμένων από τα αρμόδια υπηρεσιακά συμβούλια.

Για τις τοποθετήσεις των Διευθυντών των φυλακών έχουμε κατ' επανάληψη τονίσει στην Επιτροπή μας ότι πρέπει να ακολουθηθεί η νόμιμη διαδικασία των κρίσεων που έχουν να γίνουν από το 2010.

Το Υπουργείο, αντί να προχωρήσει στη νόμιμη διαδικασία κρίσεων, με την προαναφερθείσα διάταξη και με την επίφαση της «εξαιρετικής περίπτωσης» νομιμοποίησε την παράνομη πρακτική που επέλεξε, ενώ παράλληλα είναι ορατός και ο κίνδυνος άμεσης παρέμβασης στην δικαστική εξουσία και τις αποφάσεις της.

Είναι πρόδηλο ότι οι αθρόες τοποθετήσεις διευθυντικών στελεχών ουδόλως μπορούν να χαρακτηριστούν «εξαιρετική περίπτωση», ενώ η εύρυθμη λειτουργία των φυλακών δεν μπορεί να διασφαλιστεί με την εκ των υστέρων νομιμοποίηση αυθαίρετων τοποθετήσεων ανθρώπων χαμηλών προσόντων, κάμποιοι δε εξ αυτών φέρονται να έχουν υποπέσει και σε πειθαρχικά αδικήματα.

Τα ζητήματα του προσωπικού των φυλακών συνέχισαν να αντιμετωπίζονται με αποσπασματικά μέτρα.

Με το άρθρο 32 του προαναφερθέντος νόμου, προβλέφθηκε κατά παρέκκλιση κάθε εθνικής γενικής ή ειδικής διάταξης, η υποχρεωτική σύμφωνη γνώμη του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη για τη μετακίνηση, με απόσπαση ή μετάταξη, των υπαλλήλων των φυλακών, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι δεν τίθενται σε κίνδυνο οι υπηρεσιακές ανάγκες των φυλακών.

Είναι βέβαια γνωστό ότι τα καταστήματα κράτησης είναι υπηρεσίες που λειτουργούν 24 ώρες το 24ωρο και με αυξημένα μέτρα ασφαλείας. Τούτο άλλωστε αποτελεί και τη δικαιολογητική βάση για τη χορήγηση ετησίως αποζημιώσεων στους υπαλλήλους για νυχτερινή και εξαιρεσίμη εργασία πολλών ωρών στις φυλακές.

Την ανάγκη για την ασφαλή και ομαλή λειτουργία των φυλακών έχει βεβαίως λάβει υπόψη του και ο νομοθέτης κατά το παρελθόν. Για παράδειγμα, στο άρθρο 8 του ν.δ 692/1977 προβλέπεται και «έκτακτο» καθεστώς αποσπάσεων υπαλλήλων με απόφαση Υπουργού, χωρίς προηγούμενη γνωμοδότηση Υπηρεσιακού Συμβουλίου.

Την ίδια ανάγκη όμως υπηρετούν και οι υπάλληλοι των φυλακών όταν για πολλά χρόνια έχουν αποδεχθεί το καθεστώς εργασίας των «οφειλομένων αδειών και ρεπό», όπως άτυπα ονομάζεται και τη σχετική απλήρωτη εργασία. Βέβαια, με το άρθρο 68 του νόμου του ν. 4873/2021³⁸ επιχειρήθηκε να δοθεί μία λύση στο ζήτημα αυτό.

³⁸ Προβλέφθηκε η καταβολή των οφειλομένων που αφορούν νυχτερινή εργασία, εργασία εξαιρεσίμη προς συμπλήρωση του υποχρεωτικού εβδομαδιαίου ωραρίου, εργασία τις αργίες, εργασία πέραν της υποχρεωτικής και εργασία πέραν του πενθημέρου, των υπάλληλων Καταστημάτων Κράτησης, η οποία παρασχέθηκε κατά τα έτη 2016, 2017, 2018, 2019 και 2020, ενώ με την με αριθ. 11536/06.06.2022 ΚΥΑ προβλέφθηκε η σχετική διαδικασία κατάθεσης των σχετικών δικαιολογητικών.

Η πρόβλεψη στο άρθρο 32 του ν. 4937/2022 ωστόσο, είναι γενική και ιδιαίτερος επιβαρυντική για τους υπαλλήλους και δεν έχει τις ελάχιστες ασφαλιστικές δικλίδες για αυτούς (π.χ. χρονικό όριο).

Χρειάζεται προσεκτική στάθμιση μεταξύ της εύρυθμης λειτουργίας των φυλακών και των ειδικών υπηρεσιακών αναγκών αφενός με το δικαίωμα των υπαλλήλων για ίση μεταχείριση με τους υπολοίπους υπαλλήλους του δημοσίου τομέα αφετέρου.

Η αδυναμία επαρκούς στελέχωσης των φυλακών εκ μέρους της Πολιτείας δεν μπορεί να αποβαίνει εσασί εις βάρος των υπαλλήλων των φυλακών που ως γνωστόν ήδη εργάζονται σε δυσμενείς συνθήκες.

Εντός του έτους 2022 ολοκληρώθηκε επιτέλους η διαδικασία της προκήρυξης 6Κ του 2018 για την πρόσληψη προσωπικού στις φυλακές. Ωστόσο, το ανθρώπινο δυναμικό που προστίθεται από την 6Κ/2018 δεν φαίνεται να ικανοποιεί τις τρέχουσες υπηρεσιακές ανάγκες. Οι υπηρεσίες φύλαξης και εξωτερικής φρούρησης των φυλακών συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν πλήθος, χρόνιων πια προβλημάτων,³⁹ όπως για παράδειγμα: υποστελέχωση, αδυναμία ιεραρχικής εξέλιξης των εξωτερικών φρουρών και ασαφές πλαίσιο λειτουργίας τους σε επιμέρους καθήκοντα, παντελή έλλειψη υλικοτεχνικού εξοπλισμού, απαρχαιωμένα οχήματα κ.λπ.. Τα ζητήματα αυτά έχουν εδραιώσει στους εργαζόμενους το αίσθημα της κόπωσης και της ματαίωσης, με σοβαρές συνέπειες στην ομαλή λειτουργία των φυλακών.

Το παράδοξο είναι ότι τα προβλήματα αυτά δεν απασχόλησαν ιδιαίτερος το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, ενώ θα ανέμενε κανείς το ακριβώς αντίθετο. Και τούτο, διότι παρά τη μεταφορά των φυλακών στην αρμοδιότητα του εν λόγω Υπουργείου, υπηρεσίες οι οποίες είναι κατεξοχήν προορισμένες να υπηρετούν την ασφάλεια των φυλακών, των εργαζομένων και των κρατούμενων, παραμένουν στο περιθώριο - υποβαθμισμένες και απαξιωμένες.

2. Ομαλή Επανένταξη – Η βίαιη απομάκρυνση από τα εναλλακτικά της κράτησης μέτρα και η απαξίωση των αγροτικών φυλακών

Στην Επιτροπή μας έχει εκφραστεί έντονα η ανησυχία για το κατά πόσον η σωφρονιστική πολιτική, που ασκείται πλέον από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, μπορεί να ανταποκριθεί στον βασικό στόχο της ομαλής επανένταξης των κρατούμενων αλλά και στην αξιοπρεπή διαβίωση των ιδίων, υπό όρους προστασίας των δικαιωμάτων τους.

Επισημαίνεται χαρακτηριστικά ότι με τον νόμο 4760/2020 αυστηροποιήθηκαν οι τυπικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών στους κρατούμενους. Συγκεκριμένα, αυξήθηκε το χρονικό όριο προηγούμενης έκτισης ποινής για όσους εκτίουν ποινή κάθειρξης άνω των 10 ετών (από το 1/5 στα 3/10) και για όσους εκτίουν ποινή ισόβιας κάθειρξης (από τα 8 έτη στα 10 έτη), προκειμένου να θεμελιώσουν δικαίωμα για να

39

<https://osye.org.gr/%ce%b4%ce%b9%ce%b5%ce%ba%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b7%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf-%cf%80%ce%bb%ce%b1%ce%b9%cf%83%ce%b9%ce%bf-%cf%84%ce%b7%cf%83-%ce%bf%ce%bc%ce%bf%cf%83%cf%80%ce%bf%ce%bd%ce%b4%ce%b9%ce%b1/>
<https://www.poyef.gr/promitheia-neon-oximaton-genikis-grammateias-antegklimatikis-politikis-ar-prot-252->

ζητήσουν άδεια. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάποιες κατηγορίες κρατουμένων που εκτίουν ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης να μπορούν να ζητήσουν άδεια μόλις λίγο προτού μπορέσουν να ζητήσουν την υπό όρους απόλυσή τους. Επί της ουσίας καταργείται ο θεσμός της τακτικής άδειας γι' αυτούς και ταυτόχρονα έχει αποδειχθεί ότι δυναμιτίζεται στην πράξη και η θετική δικαστική κρίση για την υπό όρους απόλυσή τους, αφού δεν θα έχουν λάβει προηγουμένως κάποια άδεια. Ένας φαύλος κύκλος δηλαδή υπέρ του εγκλεισμού και εις βάρος της ομαλής επανένταξης.

Από το 1989 (νόμος 1851/1989 Κώδικας βασικών κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων και άλλες διατάξεις) και μέχρι την ψήφιση του ισχύοντος νόμου, οι τυπικές προϋποθέσεις χορήγησης άδειας ήταν ελαστικότερες και ίδιες, ανεξαρτήτως ύψους ποινής, για την πρόσκαιρη κάθειρξη. Ο κρατούμενος δηλαδή θα έπρεπε μέχρι τις νέες αλλαγές, να έχει προηγουμένως εκτίσει το 1/5 της ποινής του. Είναι άλλο πράγμα, φυσικά, το 1/5 σε μια ποινή 5 έτη, άλλο σε μια ποινή 10 έτη, άλλο σε μια ποινή 20 έτη. Όλοι οι κρατούμενοι όμως ήξεραν ότι όταν συμπληρώσουν το δικό τους 1/5 μπορούν να ζητήσουν άδεια. Δεν είναι σίγουρο ότι θα τη πάρουν. Προβλέπεται και μία σειρά εξατομικευμένων ουσιαστικών προϋποθέσεων στον Σωφρονιστικό Κώδικα. Τυπικά όμως όλοι είχαν το ίδιο δικαίωμα και αυτό είναι ο πυρήνας της ίσης σωφρονιστικής μεταχείρισης.

Η επικοινωνία του κρατουμένου με την οικογένεια και τη κοινωνία είναι βασική παράμετρος ενός ολοκληρωμένου σχεδίου ομαλής επανένταξης, η οποία ωστόσο ήταν και η πρώτη που θυσιάστηκε κατά την περίοδο της πανδημίας. Τότε, το ΠΑΣΟΚ - Κίνημα Αλλαγής παρουσίασε συγκεκριμένη τροπολογία για τον αποσυνωστισμό των φυλακών⁴⁰, με ειδικά κριτήρια. Ωστόσο, τα προληπτικά κατά του κορωνοϊού μέτρα επικεντρώθηκαν στην εύκολη λύση, δηλαδή σε περιορισμούς των δικαιωμάτων των κρατουμένων να επικοινωνούν με το εξωτερικό περιβάλλον.

Το Ελεγκτικό Συνέδριο, στην από τον Δεκέμβριο του 2021 έκθεση ελέγχου για την Κοινωνική Επανένταξη Κρατουμένων⁴¹ συστήνει, μεταξύ άλλων, στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη να αναπτύξει ένα, ενιαίο για όλες τις φυλακές, ηλεκτρονικό σύστημα καταγραφής των δημογραφικών στοιχείων των κρατουμένων, καθώς και των αναγκών αυτών για εκπαίδευση και κατάρτιση, ώστε η επιλογή των δράσεων να καλύπτει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο ποσοστό των κρατουμένων.

Προτείνει επίσης την ανάπτυξη μηχανισμών για τη σύνταξη προσωπικού σχεδίου επανένταξης για κάθε κρατούμενο.

Με τον νόμο 4760/2020 προβλέφθηκαν νομοθετικά τα περιφερειακά γραφεία της «Επανόδου» στην έδρα κάθε φυλακής και ενισχύθηκε ο φορέας με προσωπικό. Μετά

40

<https://kinimaallagis.gr/%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AE-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%83/>

41

https://www.elsyn.gr/sites/default/files/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%93%CE%A7%CE%9F%CE%A5%2012%20%CE%95%CE%A0%CE%91%CE%9D%CE%95%CE%9D%CE%A4%CE%91%CE%9E%CE%97%20%CE%9A%CE%A1%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A5%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%A9%CE%9D_0.pdf

από σχετική νομοθετική τροποποίηση το 2021⁴² οι υπεύθυνοι των γραφείων αυτών ορίζονται με απόφαση Υπουργού, ενώ δύνανται να τοποθετηθούν και αποσπασμένοι υπάλληλοι που ήδη εργάζονται στον φορέα. Η τοποθέτηση υπευθύνων της «Επανόδου» από τον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη δεν φαίνεται να διασφαλίζει την ομαλή λειτουργία και τη συνέχεια της λειτουργίας των γραφείων και πρωτίστως την ομαλή επανένταξη.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι ούτε λόγος δεν γίνεται τα τελευταία τρία χρόνια για την εφαρμογή του θεσμού της ημιελεύθερης διαβίωσης, παρότι υπήρξε στο παρελθόν σχεδιασμός για τη λειτουργία πιλοτικού τμήματος στις φυλακές Κορυδαλλού.

Με δεδομένο ότι :

α) τα εναλλακτικά της κράτησης μέτρα υιοθετούνται διεθνώς ως προτεραιότητα μίας αντεγκληματικής πολιτικής που έχει στόχο την ομαλή επανένταξη, θέση την οποία υιοθετεί η πλειοψηφία των μελών της Επιτροπής μας και

β) η άσκηση σωφρονιστικής πολιτικής αποκλειστικά με επιλεκτικές και χωρίς πειστική αιτιολογία αυστηροποιήσεις ποινών και χτίσιμο νέων φυλακών δεν είναι η απάντηση που αρμόζει σε ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος, θέση την οποία υιοθέτησε η πλειοψηφία των μελών της Επιτροπής μας, τα οποία ήταν παρόντα στις συνεδριάσεις μας αλλά και το CPT στην προαναφερόμενη ως άνω έκθεση

παρατηρούνται τα κάτωθι :

2.1 Η Κοινωνικής Εργασίας

Χαρακτηριστική παραμένει μέχρι σήμερα η κυβερνητική πρωτοβουλία, τον Αύγουστο του 2019, να ανασταλεί νομοθετικά επ' αόριστον η κοινωνικής εργασίας, η οποία μάλιστα μόλις με τον νέο Ποινικό Κώδικα του 2019 είχε γίνει και κύρια ποινή, αντί να ληφθούν πρωτοβουλίες για τον εξορθολογισμό του νομοθετικού πλαισίου, την ενδυνάμωση του θεσμού και των αρμόδιων υπηρεσιών. Αυτή ήταν η δεύτερη (με πρώτη την μεταφορά των σχετικών αρμοδιοτήτων στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη) ενέργεια της σημερινής κυβέρνησης που αποκάλυψε τις προθέσεις της να ακυρώσει και προσπάθειες που είχαν προηγηθεί για την αλλαγή παραδείγματος στο σωφρονιστικό σύστημα, όπως επεσήμαναν μέλη της Επιτροπής μας.

Οι ήδη προβληματικές υπηρεσίες Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής, που είχαν ως αποστολή να συνδράμουν κυρίως όσους έκαναν κοινωνική εργασία αλλά και όσους αποφυλακίζονται με όρους, αντί να ενισχυθούν βρίσκονται μάλλον σε αγρανάπαυση, επίσης απαξιωμένες. Εξακολουθούν μεν να βρίσκονται στον φυσικό τους χώρο (Υπουργείο Δικαιοσύνης), αλλά είναι ουσιαστικά αποκομμένες από τις φυλακές και από τον σχεδιασμό της ομαλής κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων.

Αντ' αυτού, θα μπορούσε να ενισχυθούν οι υπηρεσίες με προσωπικό και διαρκή επιμόρφωση, προκειμένου να μπορούν να αντεπεξέλθουν στο κύριο έργο τους, ενώ θα μπορούσε να υπάρξει σχεδιασμός για την επέκταση του έργου των υπηρεσιών και στις περιπτώσεις της ηλεκτρονικής επιτήρησης και της χορήγησης αδειών, ρόλο που εν πολλοίς ασκεί η Ελληνική Αστυνομία.

⁴² <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/402691/p.d.-300-2003> (άρθρο 6, παρ. 2)

2.2 Η Ηλεκτρονική Επιτήρηση

Η ηλεκτρονική επιτήρηση (γνωστή ως “βραχιολάκι”) είναι de facto κατηγορημένη, καθώς εφαρμόζεται σε ελάχιστο αριθμό κρατουμένων. Μόλις σε πέντε (5) από τους 10.720 συνολικά κρατουμένους (!!) εφαρμόζεται ο θεσμός, όπως ενημέρωσε την Επιτροπή μας ο Γενικός Γραμματέας Αντεγκληματικής Πολιτικής στην από 9 Ιουνίου 2022 συνεδρίαση.

Στην περίπτωση της ηλεκτρονικής επιτήρησης είναι χαρακτηριστικό ότι η κυβέρνηση ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη νομιμοποίηση δαπανών⁴³ προς την εταιρεία G4S, ανάδοχο εταιρία για το έργο της ηλεκτρονικής επιτήρησης, για σύμβαση που έχει ήδη λήξει, όπως αναφέρει το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους στην με αριθ. 77/2021 Γνωμοδότηση. Οι νομιμοποιήσεις αυτές έγιναν με τροπολογίες της τελευταίας στιγμής,

Την ίδια στιγμή, στο άρθρο 88 του ν. 4962/2022 προβλέφθηκε ότι με απόφαση του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, δύναται να επεκτείνεται ο θεσμός της ηλεκτρονικής επιτήρησης σε φυλακές και σε περιφερειακές ενότητες που δεν εφαρμόζουν τον θεσμό πιλοτικά.

Αυτό, σε μια πρώτη ανάγνωση ακούγεται ως μία απολύτως θετική εξέλιξη, ταυτόχρονα όμως εκκρεμούν ακόμη σοβαρά θέματα και εμφανίζονται ανακολουθίες: δεν υπάρχει σύμβαση, ο ανάδοχος συνεχίζει να πληρώνεται με νομοθετικές κατά παρέκκλιση ρυθμίσεις, για ένα συγκεκριμένο ελάχιστο αριθμό επιτηρούμενων που φαίνεται πως είναι πολύ μεγαλύτερος του πραγματικού αριθμού των επιτηρούμενων. Την ίδια στιγμή πάντως νομοθετείται η επέκταση του μέτρου σε περισσότερες φυλακές.

Ουδέποτε αναλήφθηκαν ενέργειες προκειμένου να αποσαφηνιστούν τα τεχνικά ζητήματα λειτουργίας του θεσμού, να ολοκληρωθεί ανοιχτός διαγωνισμός για την προκήρυξη του έργου και την υπογραφή σχετικής σύμβασης, να υπάρξει νομοθετική πρωτοβουλία για την πλήρη και ουσιαστική εφαρμογή του μέτρου της ηλεκτρονικής επιτήρησης σε όλη την Επικράτεια και για όλες τις κατηγορίες των κρατουμένων, κατά τα προβλεπόμενα στη σχετική νομοθεσία.

Η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής ουδέποτε προέβη σε ενέργειες ενημέρωσης όλων των εμπλεκόμενων (π.χ. κρατουμένων, δικηγόρων, δικαστών) για την καλύτερη κατανόηση του θεσμού της ηλεκτρονικής επιτήρησης, με σκοπό αυτός να εφαρμοστεί απρόσκοπτα.

Μέλη της Επιτροπής μας έκριναν ότι πρέπει να προηγηθεί μια σοβαρή αξιολόγηση του μέτρου, ότι πρέπει να διερευνηθεί τι προβλέπει ο νόμος, τα αδικήματα δηλαδή για τα οποία προβλέπεται το μέτρο, τα όρια έκτισης των ποινών για την εφαρμογή του θεσμού σε συνδυασμό και με τον χάρτη των φυλακών, αλλά και με άλλα κριτήρια, να γίνουν νομοθετικές αλλαγές για την πλήρη εφαρμογή του μέτρου της ηλεκτρονικής επιτήρησης σε όλη την Επικράτεια και για όσο το δυνατόν περισσότερες κατηγορίες των κρατουμένων, με έμφαση στους υποδικούς.

Κρίσιμα είναι τα στοιχεία για τον αριθμό των περιπτώσεων που ζητήθηκε το μέτρο της ηλεκτρονικής επιτήρησης, ώστε να διαφανεί εάν οι εμπλεκόμενοι γνωρίζουν το μέτρο,

⁴³ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/bbb19498-1ec8-431f-82e6-023bb91713a9/11812530.pdf>

<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/bbb19498-1ec8-431f-82e6-023bb91713a9/11973980.pdf>

αλλά και στοιχεία για τους αριθμούς αιτημάτων που απερρίφθησαν, αλλά και για τους λόγους που απερρίφθησαν. Αυτή είναι η ορθή μεθοδολογία για την αξιολόγηση του μέτρου και την επέκταση της εφαρμογής του.

Είναι γεγονός ότι το «βραχιολάκι», το οποίο προβλέπεται για φοιτητές, υποδίκους και κυρίως καταδίκους, εφαρμόστηκε για πρώτη φορά σε μια πολύ συγκεκριμένη σωφρονιστική πραγματικότητα, το 2015, όταν δηλαδή ίσχυαν - και συνέχισαν για κάποια χρόνια να ισχύουν - τα έκτακτα μέτρα για την υπό όρους απόλυση κατάδικων. Αυτή η κατάσταση προφανώς δεν ευνόησε την πιλοτική εφαρμογή του μέτρου στους καταδίκους, αφού απολύονταν ταυτόχρονα με την συμπλήρωση του χρονικού ορίου που θα μπορούσαν να ζητήσουν την ηλεκτρονική επιτήρηση. Οι αποσυμφορητικές διατάξεις ωστόσο, δεν ισχύουν εδώ και τρία χρόνια, ενώ υπάρχουν πλέον αυστηροποιήσεις ποινών και των ορίων της υπό όρους απόλυσης που προδιαγράφουν μακρόχρονο εγκλεισμό και περαιτέρω υπερπληθυσμό.

Με αυτά τα δεδομένα, η ηλεκτρονική επιτήρηση μπορεί να λειτουργήσει έστω ως ανάχωμα στον μακροχρόνιο εγκλεισμό, με όρους ομαλής κοινωνικής επανένταξης αλλά και αποσυμφόρησης των καταστημάτων κράτησης.

Δυστυχώς όμως η κυβέρνηση δεν φάνηκε να διαθέτει κουλτούρα ομαλής επανένταξης στην ποινική και σωφρονιστική μεταχείριση. Η *de jure* και *de facto* αποδυνάμωση των εναλλακτικών της κράτησης μέτρων, οδηγεί σε περιορισμένη εφαρμογή τους, καλλιεργεί υπόνοιες για επιλεκτική εφαρμογή, ενέχει τον κίνδυνο δαιμονοποίησης των μέτρων στην πρώτη αποτυχημένη εφαρμογή τους και εν τέλει καλλιεργεί ένα αίσθημα δυσπιστίας απέναντι στους θεσμούς αυτούς.

2.3 Οι Αγροτικές Φυλακές

Με τον νόμο 4760/2020 οι προϋποθέσεις μεταγωγής στις αγροτικές φυλακές έγιναν πιο αυστηρές, χωρίς πειστική αιτιολόγηση, χωρίς τεκμηρίωση για τη σκοπιμότητα της σχετικής ρύθμισης και χωρίς προηγούμενη γνώμη του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου Φυλακών.

Οι αγροτικές φυλακές αποτελούν ένα επόμενο στάδιο μετά την κλειστή φυλακή, ένα είδος επιβράβευσης για τον κρατούμενο που έχει επιδείξει καλή διαγωγή στην κλειστή φυλακή. Ταυτόχρονα, η αγροτική φυλακή αποτελεί και ένα χρονικό στάδιο προετοιμασίας πριν από την ελεύθερη ζωή, κυρίως για όσους εκτίουν μεγάλες ποινές. Η διαβίωση σε αυτές τις φυλακές, με περιορισμένα μέτρα ασφαλείας, στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατουμένων και της Πολιτείας. Για τον λόγο αυτόν άλλωστε τους κρατούμενους στις φυλακές αυτές τους αποκαλούσαν «λογοτιμήτες».

Οι φυλακές αυτές όμως πλέον ερήμωσαν και με τον τρόπο αυτό απαξιώθηκε ένα σπουδαίο μοντέλο ανοιχτής φυλακής, γεγονός που απασχόλησε το σύνολο των μελών της Επιτροπής μας. Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν συνολικά 1.062 θέσεις, ενώ στις 4 μεγάλες αγροτικές φυλακές, στις 16 Σεπτεμβρίου 2022, διαβιούσαν περίπου μόλις 230 κρατούμενοι.

Οι αριθμητικές διαφορές μεταξύ του πληθυσμού των αγροτικών και των λοιπών φυλακών της χώρας έγιναν και παραμένουν χαοτικές και υποδηλώνουν ότι οι υπεύθυνοι για τη σωφρονιστική πολιτική δρουν με πλήρη αδιαφορία για τον τομέα

ευθύνης τους· σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δημιουργούνται υπόνοιες ότι ο ίδιος απαξιώνουν σκοπίμως τον θεσμό της αγροτικής φυλακής, προετοιμάζοντας το έδαφος για την κατάργησή τους.

Οι υποψίες αυτές φάνηκε να επιβεβαιώνονται στη συνέχεια και από τους αριθμούς των σχετικών μεταγωγών κρατουμένων. Αριθμοί, που με τη σειρά τους υποδηλώνουν και αυτοί ότι, είτε δεν υπάρχει πρόθεση μεταγωγής στις αγροτικές φυλακές κρατουμένων που να πληρούν τις νέες προϋποθέσεις, είτε δεν υπάρχει ικανός αριθμός κρατουμένων που να πληροί τις προϋποθέσεις αυτές.

Αυτά επιβεβαιώνονται από την με αριθ. πρωτ. 7017/4/25258-γ/ 16/06/2021 απάντηση, στο πλαίσιο κοινοβουλευτικού ελέγχου, από την οποία προκύπτει ότι ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων που μετέχθησαν στις αγροτικές φυλακές από την έναρξη εφαρμογής του ν. 4760/2020 έως τις 26/05/2021, ανήρχετο σε μόλις σαράντα εννέα (49) κρατούμενους [εννέα (9) κρατούμενοι στην Αγιά, δεκαοκτώ (18) στην Κασσάνδρα, δέκα (10) στην Τίρυνθας και δώδεκα (12) στο Ειδικό Αγροτικό Κ.Κ. Νέων Κασσαβέτειας].

Από την ίδια απάντηση προκύπτει ότι δυνάμει του άρθρου 3 του ν. 4760/2020 επαναμετέχθησαν έως τις 26/05/2021, ογδόντα έξι (86) κρατούμενοι από τις αγροτικές φυλακές στις κλειστές, διπλάσιος δηλαδή αριθμός κρατουμένων από αυτούς που μετέχθησαν στις αγροτικές φυλακές το ίδιο διάστημα.

Στην ίδια απάντηση αναφέρεται ότι στις 26/05/2021, στο Αγροτικό Τμήμα του Κ.Κ. Γυναικών Ελεώνα Θηβών, το οποίο δημιουργήθηκε το 2017, απασχολούνταν μόλις έξι (6) κρατούμενες, ενώ εκκρεμούσε μόνο μία (1) αίτηση μεταγωγής.

Η προσπάθεια που έκανε η Κυβέρνηση να διευρύνει εκ νέου τις προϋποθέσεις μεταγωγής στις αγροτικές φυλακές με το άρθρο 29 του νόμου 4937/2022 κρίνεται εκ των πραγμάτων ανεπαρκής, καθώς αφορά λίγες περιπτώσεις κρατουμένων που εκτίουν ποινές φυλάκισης. Οι ποινές φυλάκισης δεν είναι ο βασικός πληθυσμός των ελληνικών φυλακών και ούτε αναμένεται να είναι μετά τις πρόσφατες αυστηροποιήσεις ποινών του Ποινικού Κώδικα. Την 1η Ιανουαρίου υπήρχαν στις ελληνικές φυλακές 1.235 κρατούμενοι με φυλάκιση, 6.308 με κάθειρξη και 861 με ισόβια κάθειρξη.

Όλη αυτή η χαλάρωση και συρρίκνωση των προϋποθέσεων μεταγωγής που διαδέχονται η μία την άλλη διαχρονικά, αποκαλύπτει μια απόλυτα ανορθολογική διαχείριση των αγροτικών φυλακών.

Το μοντέλο των αγροτικών φυλακών θα έπρεπε να βασίζεται σε ένα μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και μία συνακόλουθη σταθερότητα ως προς τις προϋποθέσεις μεταγωγής και όχι να χρησιμοποιείται σχεδόν εργαλειακά: 'Άλλοτε να ξεχειλώνει αποκλειστικά για λόγους αποσυμφόρησης και άλλοτε να μαζεύεται για δήθεν λόγους ασφαλείας. Η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατουμένων που διαβιούν σε αυτές τις φυλακές και της Πολιτείας πρέπει να διασφαλιστεί και να περιφρουρηθεί.

Την ίδια στιγμή, εάν κάνει κανείς μια αναζήτηση στο διαδίκτυο θα βρει πλήθος επιστημονικών μελετών για το πώς μπορούν να βελτιωθούν οι αγροτικές φυλακές.

Υπάρχουν μελέτες που αναφέρουν ότι με κατάλληλο προγραμματισμό και οργάνωση οι αγροτικές φυλακές μπορούν να αποτελέσουν ένα πρότυπο μοντέλο ολοκληρωμένου αγροκτήματος, στο οποίο θα συνδυάζονται και θα αλληλεπιδρούν όλοι οι παραγωγικοί τομείς.

Στο ίδιο πλαίσιο θα μπορούσαν να αναπτυχθούν διάφορες μονάδες ζωικής και φυτικής παραγωγής, σφαγεία, βιοκαλλιέργειες, μονάδες παραγωγής ενέργειας (πχ αιολικής, βιοκαύσιμα κ.λπ.), ώστε τα παραγόμενα προϊόντα να καλύπτουν, όχι μόνο τις ανάγκες σίτισης των κρατουμένων αυτών των φυλακών, όπως γίνεται μέχρι τώρα, αλλά να καλύπτουν τις ανάγκες σίτισης όλων των φυλακών της χώρας, ίσως και να πωλούνται σε ιδιώτες, βιοτεχνίες, βιομηχανίες, προκειμένου, με τον τρόπο αυτόν, να εξευρεθούν χρήματα για τις υπόλοιπες ανάγκες των κρατουμένων και των φυλακών.

Σημαντική θα ήταν και η συμβολή πανεπιστημιακών και λοιπών ιδρυμάτων, με σκοπό την ανάπτυξη και απόδοση των εν λόγω εκτάσεων, η οποία θα μπορούσε να συνδυαστεί και με παρακολούθηση σχετικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία θα λειτουργούν στις αγροτικές φυλακές σε μόνιμη βάση.

Τα μνημόνια συνεργασίας δεν αρκούν, απαιτείται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων.

Στο Ετήσιο Σχέδιο Δράσης 2021 του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη⁴⁴ (σελ. 26) αναφέρονται ως στόχοι, μεταξύ άλλων : 1) Η ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής των Αγροτικών Καταστημάτων Κράτησης, και 2) Η επέκταση των αγροτικών εκτάσεων των υφιστάμενων Αγροτικών Καταστημάτων Κράτησης, με στόχο την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής και της διασύνδεσης των κρατουμένων με την αγορά εργασίας.

Ωστόσο, η Κυβέρνηση προέβη το 2021 σε παραχώρηση 50 στρεμμάτων της αγροτικής φυλακής Τίρυνθας στον Δήμο Ναυπλιέων.⁴⁵

Με την αριθ. 253/21.07.2014 απόφαση της Διυπουργικής Επιτροπής Αναδιάρθρωσεων και Αποκρατικοποιήσεων (ΦΕΚ 2001/Β/22.07.2014), έκταση 914.099,72 τ.μ. που ανήκε στην Αγροτική Φυλακή Κασσάνδρας, μεταβιβάστηκε και περιήλθε στην πλήρη κυριότητα, νομή και κατοχή του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου Α.Ε. (άμεση θυγατρική εταιρεία πλέον της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε.). Πρόκειται για περιουσιακά στοιχεία κυριότητας του Ελληνικού Δημοσίου και διοίκησης και διαχείρισης του Υπουργείου Δικαιοσύνης (τότε Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων), τα οποία εκχωρήθηκαν χωρίς αντάλλαγμα. Είχαν υπάρξει τότε δημοσιεύματα που υποστήριζαν ότι επρόκειτο στην εν λόγω έκταση να δημιουργηθεί γήπεδο γκολφ από ιδιώτη.

⁴⁴ <https://www.government.gov.gr/wp-content/uploads/2021/03/%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CF%84%CE%B7.pdf>

⁴⁵ <https://www.gargalianoionline.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-50-%CF%83%CF%84%CF%81-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CF%84%CE%AF%CF%81%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%B1%CF%82/>

Σύμφωνα με τον ν. 3986/2011 (άρθρο 2 παρ. 7), η αγροτική φυλακή της Κασσάνδρας, ως προηγούμενος δικαιούχος, παραμένει στη διοίκηση και διαχείριση της έκτασης ως εκ του νόμου εντολοδόχος από το ΤΑΙΠΕΔ.

Οι ως άνω εκτάσεις πρέπει να προστατευτούν και να βρεθεί τρόπος να επιστρέψουν στην Αγροτική Φυλακή Κασσάνδρας. Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επισημάνει ότι *“...πρέπει να ανασχεθεί η αποδυνάμωση των Αγροτικών Φυλακών με την παραχώρηση μέρους εκτάσεών τους για άλλους σκοπούς και να υπάρξει στρατηγικός σχεδιασμός”* (Ετήσια Έκθεση 2015, σελ. 133).

III. Επίλογος - Προτάσεις

Το σύνολο των ανωτέρω ζητημάτων απασχόλησε ιδιαίτερος την Επιτροπή. Μέλη της έχουν καταθέσει πλήθος ερωτήσεων και προτάσεων στο πλαίσιο του κοινοβουλευτικού ελέγχου, ουδέποτε όμως έλαβαν κάποια απάντηση που να δημιουργεί ελπίδες ότι η κυβέρνηση αντιλαμβάνεται το αδιέξοδο της κατάστασης και προτίθεται να εκπονήσει ένα σοβαρό, συνεκτικό και αποτελεσματικό σχέδιο για το σωφρονιστικό σύστημα

Το έλλειμμα ενός τέτοιου σχεδιασμού, εν τέλει μας το επιβεβαιώνει με το χειρότερο τρόπο και το Συμβούλιο της Ευρώπης με την πρόσφατη έκθεση της CPT.

Τα προβλήματα στις ελληνικές φυλακές είναι διαχρονικά και συστημικά και εκθέτουν τη χώρα εδώ και τουλάχιστον δύο δεκαετίες, δεν λύνονται με αποσπασματικές πρωτοβουλίες ή μεμονωμένες φιλότιμες προσπάθειες, ούτε βέβαια, από τον στείρο καταγγελτικό λόγο, αλλά απαιτούν τη σύμπραξη όλων των πολιτικών δυνάμεων.

Ουδέποτε έγινε μέχρι σήμερα μια σοβαρή, μακροπρόθεσμη και συντονισμένη, από όλες τις πολιτικές δυνάμεις, προσπάθεια στρατηγικού σχεδιασμού στο σωφρονιστικό σύστημα, κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Η έλλειψη πόρων υπήρξε η μόνιμη επωδός για την εξευτελιστική πλέον αδράνεια και άναρχη κατάσταση στον χώρο της έκτισης των ποινών. Αυτό το επιχείρημα δεν μπορεί πια να γίνει ανεκτό σε ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος δικαίου.

Σύμφωνα με τις βασικές επισημάνσεις της CPT, πρέπει να διασφαλιστεί ότι οι ελληνικές φυλακές θα πάψουν να είναι μια απλή εναπόθεση ανθρώπων σε υπερπλήρεις, επικίνδυνες και κακές συνθήκες και να μετατραπούν σε χώρους που θα προσφέρουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης και θα προετοιμάζουν τα άτομα για την επανένταξή τους στην κοινότητα μετά την αποφυλάκισή τους.

Εκτός από την παροχή κατάλληλων χώρων για τους κρατούμενους, αυτό απαιτεί κυρίως επενδύσεις σε επαρκές και ικανό προσωπικό για τη διαχείριση των φυλακών και την παροχή της απαιτούμενης υποστήριξης στα άτομα που κρατούνται.

Αυτό δεν είναι απλώς ένα πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί από ένα Υπουργείο (πολλώ δε μάλλον το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη), αλλά ένα ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί από την Κυβέρνηση, στο σύνολό της, μαζί με το Ελληνικό Κοινοβούλιο και το δικαστικό σώμα.

Η μεταρρύθμιση του σωφρονιστικού συστήματος είναι ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο που πρέπει να συμβαδίζει με την επείγουσα βελτίωση της καθημερινής ζωής των κρατουμένων.

Κρίσιμα ζητήματα παραμένουν

1. Επιστροφή της αντεγκληματικής πολιτικής και των φυλακών στον φυσικό τους χώρο, το Υπουργείο Δικαιοσύνης.
2. Αναχαίτηση του φαινομένου του υπερπληθυσμού – ορθολογική κατανομή των κρατουμένων.
3. Εναρμόνιση του συστήματος ποινών με τα συστήματα των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών.
4. Έμφαση στη μείωση της υποτροπής.
5. Διασύνδεση των αποφυλακισθέντων με την αγορά εργασίας και εξορθολογισμός των σχετικών θεσμικών κωλυμάτων.
6. Επένδυση στα εναλλακτικά της κράτησης μέτρα με την ενεργοποίηση του θεσμού της κοινωφελούς εργασίας και την επέκταση εφαρμογής του μέτρου της ηλεκτρονικής επιτήρησης.
7. Ενίσχυση Υπηρεσιών Κοινωνικής Αρωγής Ενηλίκων και Ανηλίκων.
8. Ενίσχυση της επικοινωνίας του κρατουμένου με το οικογενειακό περιβάλλον.
9. Νομοθετική πρόβλεψη του αποτελεσματικού ενδίκου βοηθήματος για την προστασία από τις γενικές συνθήκες κράτησης.
10. Ενίσχυση της διαδικασίας μεταφοράς αλλοδαπών κρατουμένων για έκτιση ποινής στη χώρα τους.
11. Ενίσχυση Αγροτικών Φυλακών με περισσότερους κρατουμένους, υλικοτεχνική υποδομή, δομές και μονάδες.
12. Λειτουργία πιλοτικού Τμήματος Ημιελεύθερης Διαβίωσης στον Κορυδαλλό.
13. Ενίσχυση της προστασίας της Υγείας στις φυλακές. Πρόσληψη μόνιμων ιατρών και λοιπού νοσηλευτικού προσωπικού.
14. Συντονισμένα προγράμματα εκπαίδευσης, επιμόρφωσης, επαγγελματικής εκπαίδευσης, αθλητισμού και ψυχαγωγίας σε όλες τις φυλακές.
15. Έμφαση στην εκπαίδευση, την ψυχοκοινωνική στήριξη κρατουμένων και την απεξάρτηση στις φυλακές.
16. Πρόσβαση φοιτητών κρατουμένων, για λόγους σπουδών, και λοιπών κρατουμένων σε υπηρεσίες διαδικτύου.
17. Ενίσχυση της σωφρονιστικής διοίκησης με μόνιμους μηχανισμούς επιμόρφωσης.
18. Ενίσχυση της διαφάνειας και λογοδοσίας στις φυλακές και νόμιμη διαδικασία κρίσεων των διευθυντικών στελεχών των φυλακών.
19. Ενίσχυση της ορθής κρίσης του αποφασίζοντος οργάνου για τις μεταγωγές και τη χορήγηση αδειών.

20. Επανεξέταση του ισχύοντος πλαισίου για την διοικητική διερεύνηση περιστατικών αυθαιρεσίας υπαλλήλων – κωδικοποίηση και εξορθολογισμός.
21. Ενίσχυση της διοικητικής διαδικασίας διερεύνησης περιστατικών θανάτων και αυτοκτονιών κρατουμένων.

Η Επιτροπή μας μπορεί να ξεκινήσει έναν κύκλο κοινών συνεδριάσεων με συναρμόδιες Επιτροπές, συναρμόδιους φορείς και υπουργεία αλλά και εκπροσώπους του δικαστικού σώματος.

Στις συνεδριάσεις αυτές, πρέπει να συζητηθούν τα ευρήματα και οι προτάσεις της CPT, προκειμένου να συμβάλει η Επιτροπή μας στο να υπάρξει συναίνεση για ένα αποτελεσματικό στρατηγικό σχέδιο στο σωφρονιστικό σύστημα, να αποφευχθεί η διεθνής διαπόμπευση της Ελλάδας και να αντιστραφεί η διαπιστωθείσα από την CPT θλιβερή απομάκρυνση της χώρας από τα ευρωπαϊκά πρότυπα και αξίες.

Τέλος, η Επιτροπή μας θεωρεί αυτονόητο ότι θα πρέπει να ενημερώνεται για σχέδια νόμου που αφορούν το σωφρονιστικό σύστημα, όπως για παράδειγμα οι επικείμενες αλλαγές στον Σωφρονιστικό Κώδικα. Κρίνεται επίσης αυτονόητο ότι πρέπει να κοινοποιηθεί στην Επιτροπή μας και το υπάρχον στρατηγικό σχέδιο για το σωφρονιστικό σύστημα 2021-2023.

I. «Κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων»

Εισηγήτρια: Μαρία Κομνηνάκα

Η ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας αποτελεί μια ακόμη απόδειξη των αδιεξόδων της καπιταλιστικής κοινωνίας. Γιατί η εγκληματικότητα δεν αποτελεί κάποιο ανεξήγητο και ανερμήνευτο φυσικό φαινόμενο ούτε οφείλεται φυσικά σε κάποια βιολογικά ή φυλετικά χαρακτηριστικά ορισμένης κατηγορίας ανθρώπων, όπως πλάσάρουν, συνειδητά ή μη, διάφορες αντιεπιστημονικές και σκοταδιστικές θεωρίες.

Η αστική κοινωνιολογία και εγκληματολογία, η αστική νομική ποινική αντίληψη ευρύτερα, αν και στα λόγια αναγνωρίζει το έγκλημα σαν κοινωνικό φαινόμενο, ουσιαστικά το αντιμετωπίζει σαν μια «αντικοινωνική» συμπεριφορά, που συνδέεται πάντοτε με την «παθολογία» που αναπτύσσει ένας συγκεκριμένος δράστης. Ακόμη κι όταν επιχειρεί να εντοπίσει κοινωνικές αιτίες εξετάζει μεμονωμένα κάποιους επιμέρους πλευρές αποφεύγοντας να εξετάσει το ίδιο το οικονομικό-κοινωνικό σύστημα στην συγκεκριμένη ιστορική βαθμίδα της ανάπτυξής του μέσα στο οποίο αναπτύσσεται. Παραγνωρίζει τις σχέσεις ιδιοκτησίας, την ταξική διαφοροποίηση που εκφράζονται στο εποικοδόμημα σε κάθε εκμεταλλευτική κοινωνία. Αυτές οι ταξικές σχέσεις είναι που καθορίζουν τις ιδεολογικές, νομικές κ.ά. αντιλήψεις που καθορίζουν και αντίστοιχες μορφές κοινωνικής συνείδησης, στάσης ζωής, αξίες κ.λπ. που αλληλεπιδρούν με τη νομοθεσία που θεσπίζει το κράτος της εκάστοτε άρχουσας τάξης.

Στο καπιταλισμό, οι εκμεταλλευτικές σχέσεις στην παραγωγή αντανakλώνται και στο εποικοδόμημα, διαμορφώνοντας το έδαφος για παράδειγμα για την απαξίωση της ανθρώπινης ζωής και συνολικότερα για την κοινωνική συνείδηση απέναντι σε διάφορες μορφές συμπεριφοράς.

Το έγκλημα συνεπώς αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο που εδράζεται και αναπτύσσεται στις εκμεταλλευτικές σχέσεις, χωρίς να αποτελεί αναγκαία άμεση αντανάκλασή τους στη κοινωνική συνείδηση που ωστόσο διαμορφώνουν το περιβάλλον στο οποίο η τελευταία εξελίσσεται. Η εγκληματικότητα αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο το οποίο εκδηλώνεται ως απόρροια των οξύτατων κοινωνικών αντιθέσεων όλων των ταξικών εκμεταλλευτικών κοινωνιών συμπεριλαμβανομένου φυσικά του καπιταλιστικού συστήματος.

Όμως είναι εμφανείς και δια γυμνού οφθαλμού οι βασικές αιτίες που γεννούν και θρέφουν την εγκληματικότητα: η αναπαραγωγή από το σύστημα της εκμετάλλευσης του λυσσαλέου ανταγωνισμού, της αντίληψης “ο θάνατός σου, η ζωή μου” σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, σε συνδυασμό με την φτώχεια, την εξαθλίωση, την ανεργία για να τροφοδοτείται η καπιταλιστική κερδοφορία, οδηγούν μαζικά κόσμο στην εξαθλίωση και στο κοινωνικό περιθώριο.

Κατ’ επέκταση, ως φαινόμενο δεν είναι ενιαίο. Με τον όρο εγκληματική συμπεριφορά γίνεται προσπάθεια να εξισωθούν τα μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα που στο όνομα της κερδοφορίας τους εμπορεύονται ακόμα και την ανθρώπινη σάρκα, που στήνουν εγκληματικές οργανώσεις, που διακινούν πάνω και κάτω από το τραπέζι τεράστια ποσά, με τα μμήματα αυτά των εξαθλιωμένων που εξωθούνται σε παραβατικές συμπεριφορές μέσα από αυτό το σύστημα της εκμετάλλευσης.

Αυτούς τους τελευταίους το αστικό κράτος και οι κυβερνήσεις του τους αντιμετωπίζουν ως αποκλειστικά υπεύθυνους για τα κοινωνικά τους αδιέξοδα, ενώ την ίδια στιγμή καλλιεργούνται και προβάλλονται ως πρότυπα οι καθαγιασμένες αξίες της αστικής τάξης για το ακόρεστο κυνήγι του κέρδους και του πλουτισμού δίχως αναστολές και φραγμούς.

Αυτά τα αίτια προσπαθεί με κάθε τρόπο να κρύψει διαχρονικά η πολιτική του αστικού κράτους και των κυβερνήσεών του. Από τη μια ευνοώντας με κάθε τρόπο τα μεγάλα επιχειρηματικά συμφέροντα που “ξεσαλώνουν” προκειμένου να εξασφαλίσουν περισσότερα κέρδη, και από την άλλη εντείνοντας τις τραγικές συνέπειες για τους εργαζόμενους και τα λαϊκά στρώματα.

Απέναντι σε αυτήν την κατάσταση, η αντιπαράθεση μεταξύ των αστικών κομμάτων κινείται σε “ασφαλή” για το σύστημα μονοπάτια, σε επουσιώδη και δευτερεύουσας σημασίας ζητήματα όπως για το ύψος των επαπειλούμενων ποινών. Αν δηλαδή θα πρέπει να είναι 2-3 χρόνια πάνω ή κάτω μια ποινή, ενώ είναι προφανές από τις κατά καιρούς αλλαγές που έχουν γίνει στις ποινές ότι κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα δεν επιφέρει ούτε η “χαλάρωση” ούτε και η αυστηροποίησή τους. Πολύ περισσότερο δε μπορεί να αποτελεί αυτό το ζήτημα τη διαχωριστική γραμμή που σηματοδοτεί την πρόοδο ή την συντήρηση γύρω από το ζήτημα της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας, όπως προσπαθούν να πείσουν η Νέα Δημοκρατία, ο ΣΥΡΙΖΑ αλλά και το ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ. Αντίθετα, πρόκειται για μια, κατά την προσφιλή τους τακτική, βολική αντιπαράθεση, για ψηφοθηρικούς λόγους αφήνοντας στο απυρόβλητο τις πραγματικές αιτίες που οδηγούν αυτόν τον κόσμο στην παραβατικότητα.

Όμως, ο νευραλγικός και ευαίσθητος τομέας της κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων αποκαλύπτει πλήρως τη στρατηγική ταύτιση όλων των αστικών κομμάτων. Η πολιτική που ασκείται διαχρονικά από όλες τις κυβερνήσεις απέναντι στο ευαίσθητο αυτό ζήτημα επιβεβαιώνει με τον πιο εμφανικό τρόπο την παρακμή του σημερινού συστήματος σε όλες του τις εκφάνσεις.

Κοινή συνισταμένη είναι να επωμίζεται το κράτος όσο το δυνατόν λιγότερο βάρος αυτής της διαδικασίας, στη λογική του “κόστους – οφέλους” που είναι ο χρυσός κανόνας της ΕΕ, αφήνοντας ταυτόχρονα το πεδίο ελεύθερο σε ΜΚΟ, παντός είδους ιδιώτες, να “θησαυρίζουν” επενδύοντας σε ένα πεδίο που θα έπρεπε να βρίσκεται στην καρδιά της κοινωνικής πολιτικής του κράτους. Ακόμα και η τελευταία νομοθετική πρόβλεψη για την κοινωνική εργασία έχει μείνει στα χαρτιά, τόσο από την προηγούμενη κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, όσο και από αυτή της Νέας Δημοκρατίας, προκειμένου να μην αναλάβει το κράτος το κόστος σε υποδομές, στήριξη κοκ. Ακόμα και αν προωθηθεί όμως, με βάση το πλαίσιο που έχουν δημιουργήσει από κοινού, στην πραγματικότητα θα εξασφαλίσει δωρεάν εργατικό δυναμικό, χωρίς δικαιώματα και ουσιαστική προστασία.

Καταρχάς, η επανένταξη των κρατουμένων είναι μια διαδικασία που φυσικά πρέπει να ξεκινάει ήδη κατά την περίοδο εγκλεισμού των κρατουμένων μέσα από προγράμματα δημιουργικής εργασιακής απασχόλησης, καθώς και πολιτιστικών και επιμορφωτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων.

Τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν διάφορες οργανώσεις και πολιτιστικές ομάδες μέσα στο χώρο των φυλακών, πρέπει με ευθύνη

του κράτους, να γενικευτούν, να στηριχτούν με όλο το απαραίτητο προσωπικό και σύγχρονη υλικοτεχνική υποδομή.

Εξίσου σημαντική είναι και η αναβάθμιση, διεύρυνση και στελέχωση της λειτουργίας των αγροτικών φυλακών, ώστε να συμβάλλουν ουσιαστικά στο κομμάτι της επανένταξης, και όχι στο όνομα της υποβάθμισης και της υποχρηματοδότησης να τίθενται απαράδεκτοι περιορισμοί, όπως οι τελευταίοι, σχετικά με τις προϋποθέσεις μετάθεσης των κρατουμένων σε αυτές.

Οι κρατούμενοι θα πρέπει επίσης να ενθαρρύνονται να παρακολουθούν και να ολοκληρώνουν τις σπουδές σε σχολές όπου φοιτούν εκτός φυλακών και όχι να δίνουν μάχες προκειμένου να καταφέρνουν να λάβουν τις πολυπόθητες εγκρίσεις όπως γίνεται πολλές φορές στο όνομα της ενδεχόμενης απόδρασής τους.

Ιδιαίτερα σημαντικό για την πορεία επανένταξής τους στην κοινωνία είναι φυσικά και το ζήτημα της χορήγησης των αδειών και της κοινωνικής συναναστροφής τους εντός και εκτός φυλακών, με τους οικείους τους. Τέτοια δικαιώματα πρέπει να διευρύνονται και όχι να περιστέλλονται στο όνομα της επιπρόσθετης τιμωρίας τους.

Η ταξική επιλογή του αστικού κράτους να αφήνει εντελώς αβοήθητους τους εγκλείστους αποκαλύπτεται με τον πλέον εμφατικό τρόπο τη στιγμή της αποφυλάκισης. Τόσο από την τραγική υποστελέχωση και υποχρηματοδότηση της δομής «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», όσο και από τη μεταφορά της εποπτείας της στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη με το π.δ. 81/2019 από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, που ενσαρκώνει και σε συμβολικό αλλά και ουσιαστικό επίπεδο την κατασταλτική λογική της κυβέρνησης στη σωφρονιστική πολιτική. Δεν υπάρχει καμία απολύτως πρόβλεψη για την κάλυψη ούτε καν των στοιχειωδών αναγκών των αποφυλακισμένων. Οι δομές στέγασης είναι επί της ουσίας ανύπαρκτες, καθώς καμία από τις έως τώρα κυβερνήσεις δεν έχει προχωρήσει ούτε στο στοιχειώδες, στην ίδρυση του ξενώνα, όπως αυτός προβλέπεται άλλωστε στον σωφρονιστικό κώδικα, ακολουθώντας την ίδια απαράδεκτη πολιτική για το ζήτημα της στέγασης, όπως και για όλους τους υπόλοιπους τομείς.

Φυσικά, καμία πρόβλεψη και στήριξη δεν υπάρχει για το ουσιώδες ζήτημα της εξεύρεσης κάποιας εργασίας στους αποφυλακισμένους. Γιατί μόνο ως πρόκληση μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» αρκείται στην σύνταξη των βιογραφικών των κρατουμένων και στην ελπίδα ένταξής τους σε κάποιο επιμορφωτικό πρόγραμμα του ΟΑΕΔ. Έτσι, δεδομένης της έλλειψης εργασίας και σταθερής διαμονής οδηγείται με μαθηματική ακρίβεια η πλειοψηφία αυτών των ανθρώπων ξανά στην παραβατικότητα.

Το Κ.Κ.Ε. έχει καθαρό ότι η σωφρονιστική σας πολιτική ως κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του συστήματος σας δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετική. Το καπιταλιστικό σύστημα το οποίο αδυνατεί να αντιμετωπίσει ακόμη και αυτές τις στοιχειώδεις ανάγκες των εργαζομένων σήμερα για στέγαση, υγεία, εργασία, μόρφωση, πολιτισμό κ.α. δεν θα μπορούσε να έχει άλλο πρόσωπο απέναντι στα πιο εξαθλιωμένα και περιθωριοποιημένα στρώματα.

Συνεχίζει και μέσα στη Βουλή, και στο κίνημα, να διεκδικεί την ουσιαστική στήριξη και προστασία αυτών των ανθρώπων, απαιτώντας, εκτός των όσων θέσαμε παραπάνω:

- Μέτρα ουσιαστικής στήριξης των αποφυλακισμένων όπως: Επίδομα ανεργίας για όσο διάστημα είναι άνεργοι, πλήρη, δημόσια και δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη χωρίς προϋποθέσεις ασφαλιστικής κάλυψης.
- Οι φυλακές ανηλίκων να αντικατασταθούν από κρατικές δομές που θα φιλοξενήσουν αυτά τα παιδιά, θύματα παρά θύτες αυτού του σάπιου συστήματος των ταξικών ανισοτήτων και της παντελούς απουσίας μέτρων στήριξης της οικογένειας. Δομές με πλήρη στελέχωση που θα προστατεύουν και θα φροντίζουν την επανένταξη αυτών των παιδιών παίρνοντας υπόψη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανηλικότητας. **Το Κ.Κ.Ε. απαιτεί** να αναμορφωθεί το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης των ανήλικων φυλακισμένων και αποφυλακισμένων, να ιδρυθούν **ειδικές μονάδες μέριμνας νέων**, να αναβαθμιστεί η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, να είναι υποχρεωτική η παρακολούθηση και ολοκλήρωση της **υποχρεωτικής εκπαίδευσης** για τους ανήλικους κρατούμενους, να υπάρχουν ειδικά προγράμματα για την **πλήρη απεξάρτηση και την κοινωνική επανένταξη** των ανηλίκων.
- Ειδική αντιμετώπιση των χρηστών φυλακισμένων, που θα στοχεύει στην πλήρη απεξάρτηση, στην ψυχοκοινωνική τους στήριξη και την κοινωνική επανένταξη. Στελέχωση του εγκαταλελειμμένου Κέντρου Αποτοξίνωσης Τοξικομανών Κρατουμένων, αύξηση και μονιμοποίηση των προγραμμάτων του ΚΕΘΕΑ και του 18 ΑΝΩ. Είμαστε κατηγορηματικά αντίθετοι στην εισαγωγή υποκατάστατων, παρά μόνο σε εντελώς ειδικές και εξαιρετικές περιπτώσεις.
- **Στελέχωση όλων των καταστημάτων κράτησης με ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό** και τη δημιουργία δημόσιων δομών πρωτοβάθμιας φροντίδας. Για τις γυναικείες φυλακές, επιπλέον προσλήψεις γυναικολόγου, παιδιάτρου και παιδοψυχολόγου. Ένταξη του Νοσοκομείου και Ψυχιατρείου Κρατουμένων στο Δημόσιο Σύστημα Υγείας και στελέχωσή του με μόνιμο εξειδικευμένο ιατρικό, νοσηλευτικό και επιστημονικό προσωπικό. Αυξημένες συνθήκες υγιεινής στις φυλακές και δωρεάν διανομή των αναγκαίων υλικών για την ατομική υγιεινή και καθαριότητα των κρατουμένων. Να προσληφθεί άμεσα μόνιμο προσωπικό, με έμφαση σε ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, και **να καλυφθούν οι κενές οργανικές θέσεις.**
- Μόνιμες εκπαιδευτικές, πολιτιστικές και αθλητικές **δραστηριότητες μέσα στις φυλακές**, παροχή κινήτρων για την έναρξη ή συνέχιση της φοίτησης των κρατουμένων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, **εργασία για όλους** τους ικανούς προς εργασία κρατούμενους.
- Το ΚΚΕ είναι κατηγορηματικά αντίθετο με την ανέγερση φυλακών μέσω των Συμπράξεων Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (**ΣΔΙΤ**).

Διεκδικούμε την υλοποίηση όλων των παραπάνω, έχοντας όμως επίγνωση ότι η κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο και η εγκαθίδρυση μιας κοινωνίας που καλύπτει το σύνολο των σύγχρονων αναγκών του ανθρώπου είναι η μόνη που μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στο κρίσιμο ζήτημα της επανένταξης ανθρώπων με παραβατική συμπεριφορά, μέχρι την οριστική εξάλειψη του κοινωνικού φαινομένου της εγκληματικότητας.

ΙΑ. «Επανάταξη αποφυλακισθέντων στην κοινωνία»

Εισηγητής: Δημήτριος Βαγενάς

Η φυλακή ως πειθαρχικός μηχανισμός κάθε «πολιτισμένης κοινωνίας» προσπαθεί να συνδυάσει δυο αντιφατικούς στόχους. Αφ' ενός, την απομάκρυνση των «κακών» και «επικίνδυνων» από το κοινωνικό σύνολο, αφ' ετέρου την επάνοδό τους σε αυτό, μέσω του σωφρονισμού.

Ωστόσο, στην Ελλάδα η θεωρία απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Λόγω των σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζει το σωφρονιστικό μας σύστημα, η φυλακή καθίσταται απλώς μία τιμωρία, ένας χώρος φύλαξης αδρανών ανθρώπων.

Τρεις λέξεις απεικονίζουν την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας. Απειθαρχία, υπερπληθυσμός και υποστελέχωση.

Σύμφωνα, δε, με τα τελευταία επίσημα στατιστικά από τις 34 φυλακές που λειτουργούν στην ελληνική επικράτεια, υπεράριθμες (ποσοστό πλήρωσης άνω του 100%) είναι οι 24. Η υπερπλήρωση σε ορισμένα καταστήματα κράτησης ξεπερνά ακόμη και το 250%.

Παράλληλα, παρατηρείται η τάση να μην γίνεται προσπάθεια διαχωρισμού των εγκλείστων ανάλογα με τις ιδιαιτερότητές τους. Υπόδικοι, τοξικομανείς και κατάδικοι για σοβαρά εγκλήματα, συμβιώνουν στον ίδιο χώρο. Αναπόφευκτο αποτέλεσμα της παραπάνω δυσλειτουργίας αποτελεί το φαινόμενο της ιδρυματοποίησης.

Επιπλέον, η ανεπάρκεια επιστημονικού προσωπικού στα καταστήματα κράτησης, καθώς και η έλλειψη δομών επανένταξης ενισχύουν τη παραβατική συμπεριφορά και καθυστερούν κατά πολύ τη διαδικασία επανόδου του ατόμου.

Οι θεσμικές αυτές παθογένειες του σωφρονιστικού μας συστήματος, καθώς και η "ταμπέλα" που το άτομο φέρει κατά την αποφυλάκισή του αποτελούν σοβαρά εμπόδια στη διαδικασία της ομαλής επανένταξης στο κοινωνικό σύνολο.

Οι λόγοι που μέρος της κοινωνίας δεν αποδέχεται τους αποφυλακισμένους είναι κυρίως ο φόβος που δημιουργεί η έννοια της φυλακής, καθώς οι πολίτες φοβούνται τους πρώην κρατούμενους, διότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στο ρόλο του κράτους και στην αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος.

Όπως είναι γνωστό, τα συγκεκριμένα άτομα αποτελούν μια ευπαθή κοινωνική ομάδα, η οποία αντιμετωπίζει έντονα τη φτώχεια, το φαινόμενο του «κοινωνικού αποκλεισμού» και δυσκολίες στην προσπάθειά τους να κερδίσουν μια δεύτερη ευκαιρία στην «κοινωνική επανένταξη».

Επίσης, ο αποφυλακισθέντας στο νέο του ξεκίνημα, έχει να αντιμετωπίσει και άλλα σοβαρά προβλήματα, που έχουν να κάνουν, κυρίως, με την επαγγελματική του αποκατάσταση και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Καθώς οι άνθρωποι αυτοί έχουν απομακρυνθεί για κάποιο είτε μικρό, είτε μεγάλο διάστημα από την κοινωνία και από τον εργασιακό χώρο θεωρείται αρκετά δύσκολο ζήτημα η εύρεση εργασίας.

Άλλο ένα μειονέκτημα που συμβάλλει στην ανεργία των αποφυλακισμένων είναι η ανύπαρκτη επαγγελματική εξειδίκευση και σε πολλές περιπτώσεις η μη ολοκλήρωση των σπουδών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Αυτό σημαίνει ότι με την απόλυσή τους από το Σωφρονιστικό Κατάστημα οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα, ώστε να απορροφηθούν σε κάποιο επάγγελμα και να αποκατασταθούν επαγγελματικά, ενώ η απαραίτητη προϋπηρεσία είναι μηδαμινή.

Το στίγμα, δε, του φυλακισμένου, τους ακολουθεί και κάνει τους εργοδότες δύσπιστους στο να προσφέρουν εργασία σε έναν πρώην κατάδικο.

Συνεπώς, η ανεργία γίνεται γι' αυτούς μονόδρομος χωρίς διέξοδο, που οδηγεί στη φτώχεια και η φτώχεια, με μαθηματική ακρίβεια, στην παραβατικότητα και στις αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Το γεγονός, ακόμη, ότι τα περισσότερα άτομα έχουν χαθεί από φίλους και το ότι το οικογενειακό τους περιβάλλον δεν τους παρέχει την ανάλογη υποστήριξη δυσχεραίνει την κατάσταση.

Η εύρεση, δε, εργασίας αποτελεί, ίσως, το σημαντικότερο παράγοντα επανακοινωνικοποίησης του ατόμου. Μέσω της εργασίας, το άτομο έρχεται ξανά σε επαφή με τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες, αποκτά δεξιότητες και οικονομική ανεξαρτησία, που του δίνουν την ευκαιρία για μια νέα ζωή μακριά από τη παρανομία.

Η επαγγελματική αποκατάσταση βοηθάει επίσης τη συγκεκριμένη κατηγορία των συνανθρώπων μας να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο, να αποκτήσουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και να προσφέρουν στην οικογένειά τους, αφού ως ελεύθεροι πολίτες είναι μέρος της κοινωνίας, με υποχρεώσεις αλλά και δικαιώματα.

Μάλιστα, σε μια δημοσίευση με θέμα «η μείωση της υποτροπής των αποφυλακισθέντων», η οποία παρουσιάστηκε από την «Social Exclusion Unit», αναφέρεται πως δύο από τους σπουδαιότερους παράγοντες που οδηγούν τους αποφυλακισθέντες στο να επαναλάβουν αξιόποινη πράξη αποτελεί η ελλιπής εκπαίδευση και η μη εύρεση εργασίας.

Συνεπώς, η παροχή εκπαίδευσης πάνω σε διάφορους τομείς, όπως αναφέρει και το άρθρο 33 του σωφρονιστικού κώδικα, είναι απαραίτητη, έτσι ώστε ο κρατούμενος, να μην αποκοπεί πλήρως από τις εξελίξεις και να χρησιμοποιεί δημιουργικά τον χρόνο του εντός της φυλακής.

Η ύπαρξη τέτοιου είδους δομών σε όλες τις φυλακές θα μείωνε αρκετά το φαινόμενο της υποτροπής, γιατί το άτομο θα λάμβανε χρήσιμα εφόδια για το υπόλοιπο της ζωής του, απομακρύνοντας οριστικά τον λάθος τρόπο ζωής, που μέχρι τώρα είχε υιοθετήσει.

Βασική, όμως, προϋπόθεση για την ομαλότερη επανένταξη των αποφυλακισμένων στο κοινωνικό σύνολο αποτελεί η απομάκρυνση των διακρίσεων και των προκαταλήψεων, όσον αφορά τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες και συγκεκριμένα τους αποφυλακισμένους.

Τούτο θα μπορέσει να πραγματοποιηθεί με τη συνεχή ενημέρωση του πληθυσμού από κρατικούς φορείς για τα δικαιώματα που έχουν αυτά τα άτομα, την αιτία που τα οδήγησε να παρανομήσουν, καθώς και την πλήρη έννοια του σωφρονισμού.

Ένα υποστηρικτικό δίκτυο όπως είναι η οικογένεια, που συμπαραστέκεται στον αποφυλακισθέντα, παράλληλα με τη κρατική μέριμνα που θα τον βοηθά στο νέο του ξεκίνημα, καθώς και η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού πλαισίου σε ζητήματα αποδοχής αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ομαλή επάνοδο του στη κοινωνία

Μετά την αποφυλάκιση των κρατουμένων, οι φορείς πρέπει να λαμβάνουν μέτρα για την ενίσχυση των οικογενειακών τους δεσμών, για να έχουν συμπαράσταση στις δύσκολες στιγμές τους και να ενταχθούν πιο εύκολα. Οι συντονισμένες προσπάθειες επανένταξης συντελούν στην αποφυγή τέλεσης νέων εγκλημάτων.

Καταλήγοντας στις προτάσεις βελτίωσης της κοινωνικής επανένταξης, πιστεύουμε ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην ύπαρξη σχολικών μονάδων σε όλα τα καταστήματα κράτησης, καθώς και μια συνέχεια στην εκπαιδευτική και επαγγελματική κατάρτιση των κρατουμένων και μετά την αποφυλάκισή τους.

Εφόσον, η πολιτεία δεν είχε τη δυνατότητα να προλάβει το έγκλημα, θα πρέπει να μεριμνήσει και να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος, ομαλής επανένταξης του κρατούμενου στο κοινωνικό σύνολο, ώστε να μην αναγκαστεί να υποτροπιάσει εκ νέου.

Συμπερασματικά θα λέγαμε πως η διαδικασία κράτησης σ' ένα σωφρονιστικό κατάστημα - με τις συνθήκες που επικρατούν σήμερα - αντί να συνετίζει και να δημιουργεί προοπτικές βελτίωσης στον κρατούμενο (χαρακτήρα, τρόπο σκέψης, επαγγελματικά κτλ.), αντιθέτως του δημιουργεί επιπλέον προβλήματα, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις να παρατηρείται το φαινόμενο φυλάκιση, αποφυλάκιση - φυλάκιση εκ νέου.

ΙΒ. «Αντιμετώπιση της εξάρτησης στα Καταστήματα Κράτησης»

Εισηγήτρια: Φωτεινή Μπακαδήμα

Τα καταστήματα κράτησης αποτελούν, εκ προοιμίου, χώρους που γεννούν διαφορετικά συναισθήματα σχετικά με την πρότερη, παραβατική συμπεριφορά των εγκλειστών, αλλά κι αυτής καθ' αυτής της λειτουργίας και της αποτελεσματικότητας του εγκλεισμού τους. Ταυτόχρονα, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου εντός των φυλακών γίνεται τόσο διακίνηση όσο και χρήση ναρκωτικών ουσιών, γεγονός που δημιουργεί το εύλογο ερώτημα, κατά πόσον μπορεί να λειτουργήσουν αποτελεσματικά δομές και μονάδες απεξάρτησης εντός των καταστημάτων και πως θα διασφαλιστεί η οριστική αποκοπή των χρηστών - φυλακισμένων από τη χρήση. Εξαιτίας αυτής ακριβώς της πολυπλοκότητας του εγχειρήματος είναι δεδομένο πως απαιτείται η στοχευμένη σχεδίαση, εφαρμογή και λειτουργία, καθώς και η επαρκής στελέχωση των δομών απεξάρτησης εντός των καταστημάτων κράτησης. Θα πρέπει, ως εκ τούτου, να διασφαλίζεται η προστασία της δημόσιας ασφάλειας και η ευκαιρία του κρατούμενου να συμμετάσχει σε θεραπεία και θεραπευτική κοινότητα, με απώτερο σκοπό αυτών την κοινωνική επανένταξη του κρατούμενου, παρά την πιθανή παρουσία ουσιών εντός της φυλακής, τον πιθανό υπερπληθυσμό και τις κάκιστες συνθήκες υγιεινής των σωφρονιστικών καταστημάτων. Ακριβώς, επίσης, λόγω της ιδιαιτερότητας των χρηστών-εγκλεισμένων θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα προσέγγισης εναλλακτικών τρόπων έκτισης της ποινής, με στόχο την αντιμετώπιση της εξάρτησης και της παραβατικής συμπεριφοράς σε ένα πλαίσιο απαλλαγμένο από τα δεινά του εγκλεισμού.

Εντός των καταστημάτων κράτησης παρέχονται προγράμματα φαρμακευτικής, κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης, με το κάθε ένα εξ' αυτών να στοχεύει σε διαφορετική πλευρά της εξαρτητικής συμπεριφοράς του κρατούμενου, ενώ θεωρητικός σκοπός είναι να δοθεί η ευκαιρία στους κρατούμενους όχι μόνο της απελευθέρωσης τους από την εξάρτηση αλλά και της επανένταξης. Δυστυχώς, παρά τις όποιες προσπάθειες ο έντονος κοινωνικός αποκλεισμός και οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης συνεχίζουν να υπάρχουν για τους κρατούμενους στα καταστήματα κράτησης της χώρας μας, ειδικά καθώς διαβιούμε εντός μιας μακράς περιόδου οικονομικής ύφεσης, γεγονός που έχει περιστείλει εξαιρετικά τη χρηματοδότηση των φυλακών, περικοπή η οποία έχει χειροτερέψει την κατάσταση εντός των φυλακών. Έτσι, η ζωή των κρατούμενων γίνεται καθημερινά δυσκολότερη, με τους χρήστες μεταξύ αυτών να δυσκολεύονται ακόμη περισσότερο, καθώς εκτός των άλλων παλεύουν και με τον εθισμό τους. Φυσικά, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός πως υπάρχουν κρατούμενοι οι οποίοι γίνονται χρήστες μετά τη φυλάκισή τους, κάτι που θα πρέπει κι αυτό να ληφθεί υπ' όψιν κατά τον σχεδιασμό μιας στρατηγικής αντιμετώπισης του φαινομένου. Όπως έχουν αποδείξει έρευνες σε διεθνές επίπεδο ο εγκλεισμός επιδεινώνει την ψυχοκοινωνική κατάσταση των εξαρτημένων, ενώ η απεξάρτηση μπορεί όχι μόνο να θεραπεύσει, αλλά και να λειτουργήσει αποτρεπτικά από την επιστροφή σε παραβατικές συμπεριφορές, γι' αυτό και η αποτελεσματική αντιμετώπιση της εξάρτησης εντός των καταστημάτων κράτησης είναι πρωταρχικής σημασίας για τον χρήστη ως άτομο και εν γένει την κοινωνία.

Στη χώρα μας παρότι λειτουργούν 34 καταστήματα κράτησης, μόνο σε 4 εξ' αυτών λειτουργούν θεραπευτικές δομές με τη μορφή κοινοτήτων. Λειτουργούν από το ΚΕΘΕΑ (Δικαστικές Κορυδαλλού, Γυναικείες Κορυδαλλού, Γυναικείες Ελεώνα Θηβών, Διαβατά Θεσσαλονίκης), ενώ υπάρχει και το ΚΑΤΚ Ελεώνα το οποίο λειτουργεί αμιγώς ως θεραπευτικό κατάστημα απεξάρτησης. Ταυτόχρονα, λειτουργούν συμβουλευτικά προγράμματα από το ΚΕΘΕΑ σε 20 φυλακές, από το 18 ΑΝΩ σε 3 φυλακές κι από το Πρόγραμμα «Διάπλους» στην Κέρκυρα με τον ΟΚΑΝΑ να εφαρμόζει προγράμματα χορήγησης υποκατάστατων σε Κορυδαλλό και Πάτρα με διπτό στόχο, πρώτον, τη μείωση της βλάβης και, δεύτερον, την απεξάρτηση και την κοινωνική επανένταξη. Όσοι βρίσκονται σε πορεία επίτευξης του δεύτερου στόχου λογίζονται ως βαδίζοντες προς τη θεραπεία, εξ' ου και έχουν τα ευεργετήματα όσων βρίσκονται σε θεραπεία απεξάρτησης, όπως, για παράδειγμα, ο ευεργετικός υπολογισμός ημερομισθίων.

Από αυτά τα στοιχεία, αν συνυπολογίσουμε τον συνολικό αριθμό τροφίμων που ξεπερνά τις 10.000 σήμερα, αλλά και τον αριθμό εκείνων που είτε έχουν καταδικαστεί για ναρκωτικά, είτε είναι χρήστες, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως οι υφιστάμενες δομές δεν επαρκούν να καλύψουν τις ανάγκες. Ειδικά, αν αναλογιστούμε πως τα προγράμματα απλής συμβουλευτικής καλύπτουν τα 22 από τα 33 καταστήματα κράτησης, φυσικά εξαιρείται αυτών το ΚΑΤΚ ως αποκλειστικά θεραπευτικό κατάστημα, με τη δυνατότητα για θεραπεία να περιορίζεται μονάχα σε 4 σωφρονιστικά ιδρύματα, καθίσταται σαφές ο εξαιρετικά μικρός αριθμός σε σχέση με την εκτίμηση για το μέγεθος του πληθυσμού των κρατούμενων που αντιμετωπίζουν προβλήματα εξάρτησης.

Παράλληλα, βλέπουμε να γίνεται σχεδιασμός με στόχο την απεξάρτηση μονάχα από ναρκωτικές ουσίες χωρίς να γίνεται καμία μέριμνα, μνεία ή αναφορά στην απεξάρτηση από άλλου είδους εξαρτήσεις, όπως για παράδειγμα από το αλκοόλ, γεγονός που αφήνει ένα μεγάλο κενό τόσο στο κομμάτι της αντιμετώπισης των εθισμών και της επιτυχούς επανένταξης. Η επιτυχής επανένταξη θα έπρεπε να διασφαλίζεται και μέσω ενός προγράμματος στήριξης των αποφυλακισμένων, ώστε να μην υποτροπιάσουν μετά την αποφυλάκισή τους. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητο ειδικά αν εξετάσει κανείς την ανθρωπογεωγραφία των καταστημάτων κράτησης να σχεδιαστούν προγράμματα πρόληψης - συμβουλευτικής - θεραπείας για τους πρόσφυγες και τους αλλοδαπούς που βρίσκονται κρατούμενοι σε φυλακές της χώρας μας, διότι αποτελούν μεγάλο τμήμα του πληθυσμού των φυλακών, ενώ παρόμοιο ειδικά στοχευμένο πρόγραμμα θα πρέπει να δημιουργηθεί, σχεδιαστεί και εφαρμοστεί για τους ανήλικους και νεαρούς ενήλικους έγκλειστους χρήστες.

Λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα παραπάνω, κρίνουμε ως απαραίτητη την ανάπτυξη και δημιουργία προγραμμάτων συμβουλευτικής θεραπείας σε όλα τα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας, με γνώμονα τις συνθήκες του εγκλεισμού, με παράλληλη ανάπτυξη ειδικών θεραπευτικών προγραμμάτων στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων, ενώ είναι αναγκαίο να δοθούν κίνητρα στους νέους, τους ανήλικους και τους νεαρούς ενήλικες να ενταχθούν σε αυτά. Φυσικά, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε, αν κάποιος φυλακισμένος πριν τον εγκλεισμό του παρακολουθούσε πρόγραμμα χορήγησης του ΟΚΑΝΑ, να συνεχίσει να είναι ενταγμένος σε αυτό.

Είναι εξίσου απαραίτητο να αναπτυχθούν προγράμματα θεραπείας και απεξάρτησης από κάθε είδους εθισμό όχι μόνο από τις ναρκωτικές ουσίες, όπως για παράδειγμα αλκοόλ ή τζόγος, αλλά και να δοθεί η απαραίτητη στήριξη σε αλλοδαπούς φυλακισμένους, σε αναλφάβητους ή σε κρατούμενους ΑμεΑ, ώστε να έχουν όλοι ίσες

ευκαιρίες απεξάρτησης. Προτείνουμε, επίσης, ως αναγκαίο τον σχεδιασμό προγραμμάτων ενημέρωσης όλων των κρατούμενων από τη στιγμή της εισόδου τους σε σωφρονιστικό κατάστημα για το πρόγραμμα απεξάρτησης. Η ενημέρωση αυτή χρήσιμο θα είναι να γίνεται σε τακτά διαστήματα και σε βάθος, ώστε να έχουν όλοι οι κρατούμενοι πρόσβαση σε αυτές τις πολύτιμες πληροφορίες. Επικουρικά θα πρέπει να διευρυνθεί το πλαίσιο στήριξης και διασφάλισης της κοινωνικής επανένταξης μετά την αποφυλάκιση για να μειωθούν οι πιθανότητες υποτροπής στη χρήση αλλά και να μην φέρουν για πάντα ακόμη και μετά την απεξάρτησή τους και την αποφυλάκισή τους το διπλό στίγμα του φυλακισμένου χρήστη, με τη μέριμνα για εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση και πρόσβαση στην εργασία. Η συμμετοχή σε δομή μετασωφρονιστικής μέριμνας και η ταυτόχρονη παροχή κοινωφελούς εργασίας θα αποτελούσε σημαντικό βοήθημα στην πορεία της επανένταξης, αλλά και εναλλακτική ποινή κατά περιπτώσεις, αντί της φυλάκισης, για παράδειγμα η κοινωφελής εργασία σε δομές για ευπαθείς ομάδες ή πρώην εμπλεκόμενους με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης θα παρείχε τη δυνατότητα ενδυνάμωσης του συμμετέχοντα, αφού θα μπορούσε να γίνει πιο ενεργό μέλος του κοινωνικού συνόλου και να βοηθήσει με τη σειρά του άλλους χρήστες να βρουν τον δρόμο προς την απεξάρτηση. Γι' αυτό και είναι αναγκαία η άμεση διασύνδεση με δομές, αμέσως μετά την αποφυλάκιση του πρώην χρήστη.

Το φαινόμενο της εξάρτησης είναι εξαιρετικά πολυποίκιλο και πολυπρισματικό γι' αυτό και πρέπει η αντιμετώπισή του να είναι μεθοδική και στρατηγικά σχεδιασμένη, ειδικά όταν όποιο πρόγραμμα απεξάρτησης πρόκειται να εφαρμοστεί σε τόσο δύσκολο περιβάλλον όσο αυτό ενός σωφρονιστικού καταστήματος. Δίχως άλλο, το ζήτημα της απεξάρτησης πρέπει να αντιμετωπιστεί μαζί με τα άλλα δεινά που ταλανίζουν τα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας, όπως ο υπερπληθυσμός και η δυσκολία διαχείρισής του, η έλλειψη προσωπικού, οι κακές συνθήκες διαβίωσης κλπ. Εξίσου σημαντικό είναι να προσδιοριστεί το ύψος που είναι επιθυμητό να έχουν τα σωφρονιστικά καταστήματα, αν θα πρέπει να λειτουργούν ως χώροι τιμωρίας και εκδικητικότητας ή σαν χώροι που αφήνουν το περιθώριο για επαναπροσδιορισμό των ρόλων, των στόχων, καθώς και των συμπεριφορών του κρατούμενου. Για εμάς, ως ΜέΡΑ25, η επανένταξη και ο σωφρονισμός και όχι η στυγνή και στείρα τιμωρία είναι το πρωταρχικό μέλημα, για τον λόγο αυτόν πρέπει κάθε πλαίσιο στήριξης ειδικά των φυλακισμένων που αντιμετωπίζουν τον διπλό αποκλεισμό από το κοινωνικό σύνολο και τον εθισμό, πρέπει να είναι πάντοτε σχεδιασμένο με γνώμονα τον ανθρωπισμό, την αποτροπή της υποτροπής του χρήστη και τον σεβασμό του αναφαίρετου και συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος του στη θεραπεία, καθώς μια τέτοια προσέγγιση προστατεύει τόσο τον ίδιο, όσο και την κοινωνία, περιορίζοντας τις πιθανότητες επανάληψης μιας παραβατικής συμπεριφοράς του έγκλειστου μετά την αποφυλάκισή του.

IV. ΕΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Οι ανωτέρω Εισηγήσεις έγιναν δεκτές, ομόφωνα, κατά τη συνεδρίαση της 5^{ης} Οκτωβρίου 2022 και συναπαρτίζουν την Έκθεση της Επιτροπής, η οποία υποβάλλεται προς την Ολομέλεια της Βουλής.

Αθήνα, 5 Οκτωβρίου 2022

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ

Ο Α΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΚΙΟΛΑΣ

Ο Β΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΜΙΝΗΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΠΑΡΤΖΩΚΑΣ

ΣΤΕΡΓΙΑΝΗ (ΣΤΕΛΛΑ) ΜΠΙΖΙΟΥ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ-ΠΑΛΙΟΥΡΑ

ΑΣΗΜΙΝΑ ΣΚΟΝΔΡΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΣΙΓΚΡΗΣ

ΜΑΞΙΜΟΣ ΧΑΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΠΠΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΡΚΟΥ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΠΙΡΤΖΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΚΟΜΝΗΝΑΚΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ

ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΠΑΚΑΔΗΜΑ

